

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Karloio Baronėno,
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas
**Santuokos sampratos transformacija šiuolaikinėje teisėje „už“
ir „prieš“**

Vadovas: lekt. dr. Saulius Aviža

Recenzentė: doc. dr. Danguolė Bublienė

Vilnius
2016

TURINYS

IŽANGA	2
1. ISTORINĖ SANTUOKOS SAMPRATOS RAIDA	6
2. SANTUOKOS SAMPRATOS TRANSFORMACIJA ŠIUOLAIKINĖJE TEISĖJE ...	10
2.1. Santuoka ir jos alternatyvos	11
2.1.1. Santuoka ir partnerystė Jungtinėse Amerikos Valstijose	12
2.1.2. Santuoka ir partnerystė Europos Sąjungoje	19
2.1.2.1. Santuoka ir partnerystė Lietuvoje	24
2.2. <i>De facto</i> šeima	29
2.1.1. <i>De facto</i> šeima Didžiosios Britanijos ir Vokietijos teismų praktikoje	30
2.1.2. <i>De facto</i> šeima Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje	33
2.1.3. <i>De facto</i> šeima Lietuvoje	39
2.3. Tos pačios lyties asmenų santuoka ir partnerystė	44
2.3.1. Tos pačios lyties asmenų santuokos Europoje	47
2.3.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika	48
2.3.3. Tos pačios lyties asmenų santuokos Jungtinėse Amerikos Valstijose	56
2.4. Santuokos instituto unifikavimas ir harmonizavimas tarptautinėje teisėje	59
IŠVADOS	63
LITERATŪROS SĄRAŠAS	65
SANTRAUKA	77
SUMMARY	78

IŽANGA

Temos aktualumas ir originalumas. Per pastaruosius 50 metų įvyko daugiau santuokos instituto pokyčių, nei per pastarąjį tūkstantmetį. Ilgai bendrosios ir kontinentinės teisės šalyse santuoka ir šeima buvo tapačios sąvokos. Pilnavertę šeimą galėjo sukurti tik heteroseksuali sutuoktinių pora ir jos vaikai. Visuomenė neigiamai vertino ikisantuokinę kohabitaciją, vedybų atidėliojimą, tos pačios lyties porų santykius. Tačiau XX a. viduryje ėmė ryškėti tendencingi santuokos sampratos pokyčiai, jos svarbos mažėjimas. Diskusijos šia tema yra būtinos, kiekviena nuomonė - svarbi, nes pokyčiai tęsiasi, būtina išgryninti visuomenės poziciją, kad politikai galėtų tinkama kryptimi vystyti teisinį santuokos reglamentavimą, kad teismų sprendimai būtų priimami atsižvelgiant į visuomenėje vykstančius kultūrinius, socialinius pokyčius. Temos aktualumas pasireiškia tuo, jog pokyčiai dar nesibaigė. Daug valstybių šiuo metu stovi kryžkelėje, nesutariama kokia kryptimi turi būti vystomas tolimesnis santuokos reglamentavimas. Kadangi ilgai santuoka buvo vienintelis šeimos sukūrimo pagrindas, konservatyviose visuomenėse, tarp jų ir Lietuvoje, kyla pasipriešinimas bandant modernizuoti tradicinės šeimos institutą. Mūsų šalyje nesutariama dėl registruotos partnerystės įteisinimo, šeimos sampratos modernizavimo, tos pačios lyties porų santuokų klausimų, todėl aktualu ir svarbu kalbėti šiomis temomis, kad būtų galima priimti tinkamiausius sprendimus. Kol laukiama ir dvejojama, kenčia Lietuvos piliečiai. Mūsų valstybėje laukia daug teisinės santuokos sampratos reformų, todėl būtina atkreipti dėmesį į šalis, kuriose samprata jau buvo reformuota, mokytis iš jų klaidų ir pasiekimų.

Šiuo metu santuoka yra tik vienas iš kelių alternatyvių būdų užmegzti artimus šeiminius santykius. Europos Žmogaus Teisių Teismas savo praktikoje sistemingai ir kryptingai plėtoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintos šeimos gyvenimo sąvokos apibrėžimą, kuri pripažįsta gyvenimo kartu formų įvairovę, jų plitimą. Daugėja valstybių įteisinančių registruotos partnerystės institutus, kurie populiarėja ir tampa lygiaverte santuokos alternatyva. Ginčai kyla dėl suteikiamų teisių turinio, statuso. Valstybėse, kuriose nėra patvirtintas šis reglamentavimas, kartu gyvenančios poros kyla į teisinę kovą dėl diskriminuojančio reglamentavimo, alternatyvų nebuvimo. Dabar tiek Europoje, tiek visame pasaulyje vienu svarbiausių santuokos sampratos transformacijos klausimų yra tos pačios lyties asmenų vedybos. Daugėja valstybių skaičius, kurios, nepaisant to, jog kelis tūkstančius metų santuoka išimtinai buvo sąjunga tarp vyro ir moters, laužo standartus ir pripažįsta tos pačios lyties poroms teisę į santuoką. Aršios diskusijos tarp tokią poziciją palaikančių ir jai oponuojančių netyla tiek

valstybėse, kurios priėmė tokį sprendimą, tiek šalyse, kurios to dar nepadarė, tarp jų ir Lietuvoje. Kitas aktualus klausimas kyla dėl tolimesnės santuokos instituto vystymosi krypties. Ilgai valstybių šeimos teisė vystėsi individualiai ir nepriklausomai nuo kitų šalių. Didėjant emigracijos bei imigracijos mastams, daugėjant multikultūrinių santuokų skaičiui, nemažiau svarbus tampa teisės vienodinimas bei derinimas viršnacionaliniu lygiu.

Originalumo aspektu, mokslinė analizė išskirtina tuo, kad per pastaruosius penkerius metus teisinės santuokos sampratos transformacijos tema kalbama nebuvo. Papildomai, originalumas pasireiškia ir tuo, jog Lietuvoje paskutinis šeimos teisės vadovėlis buvo išleistas 2009 m., trūksta lietuviškos teisinės literatūros tiek šeimos, tiek santuokos teisės temomis. Mūsų šalyje laukia didžiuliai pokyčiai, susiję su registruotos partnerystės instituto įteisinimu, tradicinės šeimos, grindžiamos santuoka, modernizavimu, šeimos teisės, santuokos normų vienodinimu viršnacionaliniu lygiu. Šis darbas yra originalus, nes jame aptariami vykstantys pokyčiai, nagrinėjama teismų praktika, santuokos instituto padėtis pasaulyje ir Lietuvoje.

Darbo tikslas. Šios mokslinio darbo tikslas yra aptarti santuokos sampratos transformaciją šiuolaikinėje teisėje, analizuojant Lietuvos bei užsienio valstybių įstatyminių reguliavimą, teisės doktriną, valstybių teismų praktiką bei Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, Europos Sąjungos reguliavimą.

Atsižvelgiant į mokslinės analizės tikslą, keliami šie uždaviniai:

1. išanalizuoti istorinę santuokos sampratos raidą, dabartinę santuokos instituto padėtį Europoje ir Amerikoje bei atskleisti šeimos ir santuokos sampratų santykį;
2. atskleisti tos pačios lyties asmenų santuokų sampratos raidą, svarbiausius Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus, lėmusius laipsnišką tos pačios lyties asmenų santykių pripažinimą;
3. įvertinti kaip Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje ir Lietuvoje kito šeimos samprata, atskleisti santuokos ir partnerystės instituto santykį, jo populiarėjimo priežastis bei įvertinti formuojamą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką kohabituojančių porų turtinių tarpusavio teisių klausimu;
4. išanalizuoti tarptautinį ir Europos mastu vykstantį santuokos instituto unifikavimo ir harmonizavimo procesą;

Darbo objektas. Mokslinės analizės objektu galima įvardinti vykstančius santuokos instituto teisinio reglamentavimo, teismų praktikos pokyčius iš naujo apibrėžiančius ir formuojančius santuokos sampratą. Kaip šiuolaikinėje teisėje keičiasi santuokos samprata, kokia kryptimi ji formuojama. Siekdamas tiksliai apibrėžti temos nagrinėjimo ribas, autorius įvardina kokie klausimai ir kodėl nagrinėjami kiekvienoje darbo dalyje. Pirmoje

mokslinės analizės dalyje nagrinėjami istorinės santuokos sampratos pokyčiai, siekiant atskleisti ir palyginti su šiandien vykstančiais pokyčiais, jų svarba. Antroji dalis yra skiriama į 4 poskyrius. Pirmajame poskyryje nagrinėjama bendra šiuolaikinės teisinės santuokos sampratos charakteristika, jos alternatyvos, reikšmė ir svarba. Antrajame poskyryje nagrinėjama šeimos sampratos transformacija. Kadangi ilgai šios sąvokos buvo tapačios, šiuo metu santuokos sampratos transformacija neįsivaizduojama be šeimos sąvokos revoliucijos. Svarbu atskleisti kaip tradicinės šeimos sąvoka Lietuvos ir visos Europos teisinėje sistemoje evoliucionavo ir tapo moderni. Trečiame poskyryje aptariamas vienas svarbiausių klausimų. Kalbama apie tai, kaip buvo išplėsta santuokos samprata tos pačios lyties asmenų atžvilgiu, svarbiausi sprendimai ir precedentai. Ketvirtame poskyryje atskleidžiamas šiuo metu vykstantys santuokos instituto harmonizavimo ir derinimo darbai, kaip tarptautinė bendruomenė reaguoja į šiuos pokyčius, kaip vyksta santuokos sampratos vienodinimas visame pasaulyje.

Tyrimo metodika. Darbo objektas bei išsikeltas tikslas lėmė šių, darbe naudojamų, tyrimo metodų pasirinkimą:

lyginamasis metodas. Magistro darbe, pasitelkiant lyginamąjį analizės metodą, siekiama sugretinti Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos bei pozicijos pokyčius šeimos sampratos, tos pačios lyties asmenų santykių bei santuokos klausimais. Papildomai gretinant bei analizuojant statistinius duomenis iš pasirinktų valstybių siekiama suvokti santuokos svarbos mažėjimo priežastis, šios padėties sprendimo būdus. Lyginant oficialią Lietuvos poziciją šeimos sampratos, registruotos partnerystės ir santuokos sampratos klausimais su Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojama praktika, siekiama atskleisti palaikomos pozicijos ydingumą bei neigiamą įtaką piliečių teisėms.

sisteminis metodas naudotas, siekiant visapusiškai atskleisti magistro darbo temą. Sisteminis santuoką reglamentuojančių normų tarpusavio ryšys, sąsaja su kitais nacionaliniais bei tarptautiniais teisės aktais, sisteminė doktrinos ir Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo, Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo praktikos analizė įgalino atskleisti aktualias santuokos instituto normų aiškinimo, taikymo bei modernizavimo problemas;

istorinis analizės metodas darbe buvo naudojamas keliais tikslais. Pasitelkiant šį metodą buvo siekiama atskleisti santuokos sąvokos kilmę bei istorinę plėtotę. Antra, remiantis istoriniu analizės metodu buvo analizuojamas pozityviosios teisės bei doktrinos vystymasis ir teismų praktikos raida;

lingvistinis bei loginis metodai yra vieni pagrindinių metodų, atliekant teisės aktų išraiškos analizę, siekiant nustatyti konkrečios teisės normos struktūrą, turinį bei tikslus.

Šaltiniai. Analizuojant pasirinktą temą, pagrindiniai šaltiniai, kuriais buvo remtasi rašant mokslinį darbą, buvo nacionaliniai teisės aktai, nacionalinių ir užsienio teismų praktika, doktrina bei moksliniai straipsniai. Analizuota užsienio valstybių pozityvioji teisė, taip pat pripažinti tarptautinės privatinės teisės vienodinimo dokumentai. Rengiant darbą buvo remiamasi keliais lietuvių, bet daugiausia užsienio autorių darbais. Svarbiausias šaltinis, nagrinėjant santuokos sampratos transformaciją šiuolaikinėje teisėje, buvo Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika.

1. ISTORINĖ SANTUOKOS SAMPRATOS RAIDA

Santuoka senovės Mesopotamijoje buvo pamatinė visuomenės vertybė, kurios reglamentavimas buvo perkeltas į to laikmečio teisės šaltinius. Mesopotamijos teritorijoje klestėjęs Babilonas istorijos metraščiuose pasižymėjo tuo, jog šiuo laikotarpiu buvo sudarytas pirmasis įstatymų sąvadas – Hamurabio teisyne, kurį sudarė 282 įstatymai.¹ Apie 13%² šio teisyne įstatymų buvo skirti reglamentuoti santuoką, skyrybas, paveldėjimo santykius bei sutuoktinių tarpusavio teisės bei pareigas. Tuo metu tai buvo vienintelis būdas sukurti šeimą ir svarbiausias įvykis jaunikio ir nuotakos gyvenime. To laikmečio santuokos sampratai buvo būdinga tai, jog apsisprendimo teisė, laisvu vyro ir moters sutarimu pasirinkti sutuoktinį, buvo ribojama. Siekiant išlaikyti socialinio giminės statuso tęstinumą bei vengiant šeimos sukaupto kapitalo padalijimo arba praradimo toks ribojimas buvo pateisinamas ir plačiai paplitęs. Tarp Šumerų ir Babiloniečių (ir tikriausiai tarp Asirų) santuoka buvo iš esmės verslo susitarimas, skirtas užtikrinti tvarką visuomenėje, pagrindinis jos tikslas nebuvo draugijos palaikymas, bet gimstamumo užtikrinimas; ne asmeninė laimė, o bendruomenės tęstinumo įtvirtinimas³. Susitarimą dėl santuokos galima drąsiai vadinti teisine sutartimi, kadangi ji buvo sudaroma tarp dviejų fizinių asmenų – merginos tėvo bei jaunikio, kuris mokėjo išpirką, o nuotakos tėvas įsipareigodavo ištekinti savo dukrą už kandidato. Šiuolaikinėje teisėje egzistuoja materialių santuokos sudarymo sąlygų terminas, tai yra aplinkybės, būtinos tam, kad santuoka būtų įregistruota ir galiotų⁴. Galima teigti, jog jau senovės Mesopotamijoje egzistavo 5 santuokos sudarymo sąlygos⁵, kurias buvo būtina įgyvendinti tam, jog šalys būtų laikomos susituokusiomis. Viskas prasidėdavo nuo derybų bei susitarimo tarp šalių pasiekimo. Kontrakte buvo aptariama nuotakos kaina bei kraitis, kurį suteikdavo šeima savo ištekančiai dukrai jos ir sutuoktinio asmeninėms reikmėms. Antroji sąlyga - sumokėti nuotakos kainą jos šeimai, o ši turėjo suteikti kraitį nuotakai. Trečioji bei ketvirtoji sąlygos buvo, laikantis papročių, iškelti vestuvių ceremoniją, o po jos nuotaka su savo kraičiu turėjo persikelti gyventi pas savo vyrą. Paskutinioji sąlyga susidėjo iš dviejų etapų. Tam, kad santuoka įsigaliotų, nuotaka turėjo būti nekalta ir per pirmąją vestuvių naktį arba po jos pastoti nuo savo sutuoktinio.

¹ *The code of Hammurabi* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 1 d.] Prieiga per internetą: <<http://avalon.law.yale.edu/ancient/hamframe.asp>>.

² *ibidem*

³ MARK, J., Joshua. *Love, sex and marriage in ancient Mesopotamia* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 1 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.ancient.eu/article/688/>>.

⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 147.

⁵ MARK, J., Joshua. *Love, sex and marriage in ancient Mesopotamia* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 1 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.ancient.eu/article/688/>>.

Visi šie etapai buvo griežtai kontroliuojami, vienos iš šių sąlygų nesilaikymas anuliudavo sudarytą santuoką. Siekiant užtikrinti, sudarytos sutarties įgyvendinimą bei priversti vaikus paklusti tėvų valiai, Hamurabio bei kituose teisės aktuose buvo nustatyta bausmių ir kompensacijų sistema. Jaunikiui apsigalvojus, jis prarasdavo visą sumokėtą depozitą ir turėjo kompensuoti nuotakos kainą, persigalvojus jaunosios tėvui, jis turėjo sumokėti apgautam jaunikiui dvigubą nuotakos kainą⁶. Šios bausmės bei kompensacijos buvo skirtos užtikrinti tvarką visuomenėje bei priversti šalis laikytis susitarimų. Pagrindiniu santuokos tikslu buvo laikoma prokreacija. Vaikai buvo natūrali ir labai laukiama vedybų pasekmė, paaiškėjus žmonos nevaisingumo faktui vyras galėjo vesti dar kartą⁷. Šiuolaikinėse kontinentinės bei anglosaksų teisės sistemose santuokos samprata neatskiriamai susijusi su monogamijos principu. Susituokęs asmuo įstatymų nustatyta tvarka nenutraukęs ankstesnės santuokos negali sudaryti naujos. Tačiau vertinant senovės Mesopotamijos teisės šaltinius, galima padaryti išvadą, jog tai buvo toleruojamas ir dažnas reiškinys. Vyras atsižvelgiant į jo užgaidas, poreikius ir resursus galėjo į namus parsivesti vieną ar kelias žmonas arba turėti suguloves⁸. Toks požiūris ir reglamentavimas yra nesuderinamas su šiuolaikiniais teisės šaltiniais, tačiau tada tai buvo pateisinamas ir toleruojamas elgesys, nes pagrindinis tikslas vyro gyvenime buvo turėti kuo daugiau atžalų.

Senovės Romėnų šeimai buvo būdingi gimininės santvarkos bruožai, ją siejo šeimos galvos – *pater familias* – valdžia, bet ne kraujo ryšiais pagrįsta giminystė⁹. Visi individai, kurie buvo pavaldūs tam pačiam asmeniui – šeimos galvai - buvo laikomi giminėmis. Šeimą senovės Romoje sukurti galėjo tik šios valstybės pilietis, kuris turėjo *ius conubii*, tai buvo *pater familias*, kuris vienintelis turėjo visišką teisnumą. Jo valdžia šeimos nariams buvo praktiškai neribojama ir būtent todėl jis buvo vienintelis turtinių teisių subjektas šeimoje. Susiformavus naujiems papročiams, pasikeitus visuomenės nuomonei bei teisinei bazei buvo gerokai apribota *pater familias* valdžia. Tik vėliau, atsižvelgiant į didėjančią civilinę apyvartą, gausėjant privatinei nuosavybei bei iškilus poreikiui visuomenėje susiformavo kognatinės giminystės, kuri buvo grindžiama kraujo ryšiais, sąvoka. Kognatinė šeima ir kognatinė giminystė pergyveno Romos valstybę¹⁰. Tai buvo fundamentali tolesnės šeimos teisės evoliucijos norma, kuri tapo šiuolaikinių šeimos teisinių santykių pagrindu. Santuoką galima laikyti pačiu svarbiausiu darnios romėnų visuomenės kūrimo institutu, kuris išliko

⁶ MARK, J., Joshua. *Love, sex and marriage in ancient Mesopotamia* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ancient.eu/article/688/>>.

⁷ *ibidem*

⁸ *ibidem*

⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 155.

¹⁰ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 158.

ypatingai patvarus ir vientisas netgi žlugus šiai valstybei. Kaip ir senovės Mesopotamijoje, vedybos dažniausiai buvo naudojamos siekiant užmegzti nenutrūkstamus ir glaudžius ryšius tarp dviejų senovės Romos šeimų. Dėl šio instituto svarbos Romos mokslininkai ir juristai santuokiniams santykiams bei teisiniam jų reglamentavimui skyrė labai daug dėmesio. Kuo svarbesnė aukštuomenėje buvo moters šeima, tuo mažesnė buvo tikimybė, kad ji galėtų rinktis savo būsimojo sutuoktinio amžių, išvaizdą arba charakterį. Tačiau šią nuomonę reikia vertinti atsargiai. Vienas ryškiausių senovės Romos šeimos teisinės sampratos pokyčių buvo tas, jog romėnai iš archajiškos santuokos, kurioje žmona teisiškai buvo priklausoma nuo sutuoktinio valios, modernizavo ir pertvarkė šį institutą taip, jog santuoka tapo visiškai priklausoma nuo savanoriško abiejų sutuoktinių bendradarbiavimo. *Cum manu* – pati seniausia Romėnų santuokos rūšis, kurioje žmona turėjo paklusti visiškai sutuoktinio kontrolei (*manus*)¹¹. Teisiniu požiūriu nutrukdavo visi žmonos santykiai su savo buvusią šeima, nes ji tapdavo savo vyro šeimos agnate ir patekdavo į jo *manus ar pater familias*, jeigu sutuoktinis vis dar būdavo *in patria potestas*. *Sine manu* – lyginant su prieš tai aptarta santuokos rūšimi, buvo modernesnė, jos koncepcija, aptinkama Dvylikos lentelių įstatyme¹². Ši rūšis išliko ir buvo naudojama iki pat Romos imperijos žlugimo, tik Bizantijoje buvo įvesta bažnytinė santuoka. Sudarius santuoką, žmona nepatekdavo vyro valdžion, o seniausiais laikais net neatsirasdavo jokių teisinių vyro ir žmonos ryšių. Teisiškai žmona išsaugodavo iki susituokiant egzistavusią šeimyninę padėtį – buvo savo senosios šeimos agnate, ir būdavo visiškai svetima savo sutuoktiniui bei vaikams. Pagrindiniai šios santuokos rūšies principai respublikos ir principato laikotarpių sandūroje turėjo didžiulę neigiamą įtaką visuomenės gyvenimui, kuris privedė prie šeimyninių vertybių menkinimo. Santuokinė neištikimybė įgavo neregėtą mastą. Sutuoktinių santykiai prarado ankstesnę reikšmę¹³. Suvokdamas situacijos rimtumą bei būtinybę reformoms imperatorius Augustas įvykdė daug struktūrinių pakeitimų, kurie turėjo stabilizuoti šeimų irimą bei skatinti prokreaciją. Pirmiausia buvo priimtas *lex Iulia adulteriis*, numatęs bausmę už ištvirkavimą – tremtį (*relegatio*)¹⁴. Baudžiami buvo visi – tiesioginiai kaltininkai bei asmenys, kurie nors ir matė tai, tačiau nesiėmė jokių priemonių tam užkirsti. Vėliau priimtas *lex Iulia de maritandis ordinibus*¹⁵. Šie įstatymai turėjo fundamentalią reikšmę tolimesnei Romėnų šeimos teisės instituto raidai. Jų pagrindu atsirado konkubinatas –

¹¹ FRIER, W., Bruce; MCGINN, A.J., Thomas. *A Casebook on Roman Family Law*. Oxford University Press, 2004, p. 88.

¹² NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V.; VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999, p.160.

¹³ *ibidem*

¹⁴ *ibidem*

¹⁵ *ibidem*

alternatyva santuokai, šiuolaikinio registruotos partnerystės instituto atsiradimo šaltinis, kuris numatė įstatyme reglamentuotą išimtį, leidusią kartu apsigyventi nesusituokusiems vyru ir moteriai, kurie turėjo tikslą sukurti šeimą. Vaikai, gimę konkubinate, nors ir nebuvo teisėti, skyrėsi nuo neteisėtų, jie buvo *liberi naturales*, o laikui bėgant jie įgijo kai kurių paveldėjimo, įteisinimo ir panašių teisių¹⁶. Palanki teisinė bazė lėmė tai, jog tokia gyvenimo nesusituokus forma imta laikyti alternatyva santuokai. Jau Senovės Romoje buvo suvokta, jog santuoka nėra vienintelis šeimos sukūrimo pagrindas, buvo įteisinta alternatyva, kuria naudojosi asmenys negalintys ar nenorintys susituokti. *Sine manu* santuoka senovės Romoje buvo konsensualinė sutartis, suderinta šalių valios išraiška buvo pakankamas pagrindas atsirasti vedybiniam santykiams. Romėnai vedybų ceremoniją suvokė, ne kaip įvykį, bet kaip procesą, kuris tęsdavosi ilgą laiko tarpą, netgi tada kai viskas baigdavosi ceremonija. Akivaizdu, jog poros sudarydamos *sine manu* vedybas neminėdavo jokios specifinės datos ar sukakties, kuri simbolizuodavo dieną, nuo kurios jos buvo laikomos susituokusiomis. Tai reiškia, jog santuoka įsigaliodavo per tam tikrą laiką, į santuoką buvo įžengiama per tam tikrą procesą¹⁷. Nors jokios teisinės procedūros nebuvo reikalingos sudaryti santuoką, tačiau teisės šaltiniuose yra aprašomi iki sutartiniai porų santykiai - *sponsalia*. Ankstyvuojų Romos valstybės gyvavimo laikotarpiu sužadėtuvių samprata turėjo daug panašumų su moderniose teisės sistemose egzistuojančiu atitikmeniu. Tai buvo neformalus ir informatyvus aktas, kuris neįvykdymo atveju nesukeldavo jokių teisinių pasekmių, dažnai buvo papildomas oficialiais pažadais, dėl kurių pažeidimo galėjo kilti teisiniai nesutarimai¹⁸. Tai suteikdavo nukentėjusiajai šaliai teisę reikalauti atlyginti nuostolius. Ilgainiui sužadėtuvių buvo reglamentuotos Romėnų teisiniuose šaltiniuose kaip pradinis santuokos etapas, o susitarimo šalys įgijo tam tikrų teisių bei pareigų, tačiau joms buvo uždrausta bylinėti dėl atsisakymo sudaryti santuoką padarytos žalos.

¹⁶ *ibidem*

¹⁷ *ibidem*

¹⁸ *ibidem*

2. SANTUOKOS SAMPRATOS TRANSFORMACIJA ŠIUOLAIKINĖJE TEISĖJE

XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje santuokos institutas patyrė daugiau pokyčių bei reformų, nei per pastarąjį tūkstantmetį, ir kas svarbiausia, jos vis dar nesibaigia ir yra tęsiamos. Šie pokyčiai yra esminiai ir labai svarbūs tolimesniam šios unijos egzistavimui, todėl įstatymų leidėjai bei teismai priimdami sprendimus bei įstatymus turi atsižvelgti į visuomenės nuomonę, iki galo apsvarstyti visus plusus ir minusus, ir tik tada priimti galutinius sprendimus. Šiuo metu ši tema yra labai aktuali ir svarbi, nes mes kiekvienas galime prisidėti prie šio instituto vystymo. Privalome diskutuoti apie vykstančius bei dar laukiančius pokyčius, kryptį kuria jie vykdomi, kokias pasekmes tai sukels, ar bus pasiekti norimi rezultatai. Kiekviena nuomonė, idėja ir mintis yra svarbi, nes atsakymas į klausimą, kas yra santuoka, priklauso nuo individualios žmonių socialinės padėties, religinių, filosofinių ir kitokių pažiūrų.

Diskusiją apie sampratos pasikeitimus šiuolaikinėje teisėje skatina keletas aspektų. Pirmiausia, tai yra istorinės aplinkybės, kurios transformavo visuomenės bei teisininkų supratimą apie santuoką: seksualinė revoliucija, reprodukcinų technologijų revoliucija, feministinė revoliucija bei ištuokų revoliucija¹⁹. Antra, būtina pažymėti, jog santuoka šiandien jau nebėra vienintelis šiuolaikinės šeimos formavimosi pagrindas. Dialogą skatina objektyvūs visuomenėje vykstantys reiškiniai ir procesai bei dėl jų priimami valstybių bei teismų sprendimai. Pripažįstama, jog santuoka yra istoriškai susiklostęs šeimos modelis, turintis išskirtinę vertę visuomenės gyvenime²⁰. Visgi, pasikeitus moralės, kultūros normoms, liberalėjant visuomenei šiandien tai yra tik vienas iš kelių alternatyvių pagrindų *de facto* šeimos santykiams kurti. Įstatymuose yra įteisintas ir teismų praktikoje pripažįstamas partnerystės institutas, kuris 20 a. pabaigoje vienokia ar kitokia forma ėmė sparčiai plisti ir populiarėti kaip santuokos alternatyva, nors ir neturėdamas santuokos suteikiamų teisinių gėrių bei apsaugos. Šiuo aspektu papildomas klausimas kyla ar partneriams galima suteikti tokį patį teisinį statusą kaip ir sutuoktiniams. Trečia, aršios diskusijos dėl teorinių bei praktinių sprendimų susijusių su tos pačios lyties asmenų santuokomis. Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose, Prancūzijoje, Airijoje, Kanadoje, Australijoje, Švedijoje, Norvegijoje įvykę pamatiniai santuokos sampratos

¹⁹ NICHOLSON, A. *The Legal Regulation of Marriage*. Melbourne University Law Review, 2005, Vol. 29, p.556-557.

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 21/2008.

pokyčiai. Pašalinus draudimus santuokas sudaryti tos pačios lyties asmenims, šalyse, kurios to nepadarė, įsižiebė aršios diskusijos, tarp tokį sprendimą palaikančių bei nepalaikančių visuomenės grupių. Didėjantys statistiniai rodikliai, tokie kaip: kohabitacijoje gyvenančių ar registruotą partnerystę sudariusių porų, asmenų niekada nesudariusių santuokos, augant vidutiniam besituokiančių žmonių amžiaus vidurkiui, daugėjant ištuokų skaičiui, mažėjant vidutinei vedybų trukmei, skatina susimastyti, kaip keičiasi šio instituto reikšmė visuomenėje. Pagaliau šiandieniniame globaliame pasaulyje didėjant emigracijos bei imigracijos mastams, daugėjant multikultūrinių santuokų skaičiui ne mažiau svarbus tampa teisės vienodinimas bei derinimas viršnacionaliniu lygiu. Šiuolaikinei šeimos teisei, kaip ir apskirtai privatinei teisei, būdinga tai, kad ji jau nėra vien nacionalinio įstatymų leidėjo veiklos rezultatas²¹. Įvairiose valstybėse dažnai būna priimami įstatymai nevienodai reguliuojantys santuokos institutą, todėl kyla būtinybė panaikinti šiuos neatitikimus bei suvienodinti normas tarptautiniuose teisės šaltiniuose. Visi išvardinti aspektai yra neatsiejama santuokos sampratos revoliucijos dalis, negalėsime nagrinėti kaip per pastarąjį amžių kito ši samprata neaptardami minėtų pokyčių. Kyla natūralių klausimų: kodėl šiandieninėje nuolat besikeičiančioje visuomenėje santuokos institutas išlieka aktualus? Kodėl valstybėse formuojama politika bei įstatymai skatina žmones gyventi santuokoje, kuo tai galima pateisinti? Kodėl mažėja vedybų skaičius? Kokias alternatyvas turi besituokiantieji? Ar santuoka yra vienintelis būdas sukurti pilnavertę šeimą? Kokie pokyčiai laukia santuokos instituto ateityje? Kaip kinta santuokos samprata Lietuvoje?

2.1. Santuoka ir jos alternatyvos

Mokslininkai, analizuodami šio instituto prigimtį ir esmę psichologiniu aspektu, pabrėžia, jog egzistuoja psichologinis žmonių poreikis tuoktis²². Žmonės sudarydami uniją patenkina esminius žmogiškus komforto, buvimo kartu, prokreacijos instinktus. Vienareikšmiškai pripažįstama, jog geriausia aplinka auginti vaikus yra tada, kai egzistuoja stabilus tėvų tarpusavio ryšys, o šis ryšys yra grindžiamas santuoka. Sutuoktinių auginami vaikai dažniausiai susiduria su mažesniais finansiniais, fiziniais sunkumais bei mokymosi sutrikimais²³. Tai galima paaiškinti tuo, jog du dirbantys sutuoktiniai gali užtikrinti visos šeimos finansinį bei gyvenimo kokybės stabilumą, daugiau skirti dėmesio savo vaikams ir

²¹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 110.

²² MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 138.

²³ GARRISON, Marsha. *The Decline of Formal Marriage: Inevitable or Reversible?* [interaktyvus]. Brooklyn Law School Legal Studies Research Papers Accepted Paper Series No. 96, 2008, p. 494. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: < <http://ssrn.com/abstract=1084562>>.

jų auklėjimui. Tyrimais įrodyta, jog santuokas sudarę asmenys, priešingai negu jų nesudarę, gyvena ilgiau ir sveikiau, daugiau miega, geriau maitinasi, dažniau lankosi pas gydytojus, rečiau vartoja priklausomybę sukeliančius preparatus ar priima rizikingus bei neapgalvotus sprendimus²⁴. Žmonės yra atsakingesni, juos riboja santuokinės prievolės, jie privalo atsižvelgti į savo partnerio poreikius bei interesus. Kai asmuo savo ateitį teisiškai susieja su kitu žmogumi, jiems yra sunkiau išsiskirti, egzistuoja teisiniai saugikliai, kurie, iškilus santuokinei krizei, turi apsaugoti poras nuo skubotų bei impulsyvių sprendimų. Kadangi svarbiausia yra vaikų bei jų tėvų gerovė, tai valstybės turi pozityvią pareigą formuoti šeimos politiką bei skatinti santuokų skaičiaus augimą. Nepaisant akivaizdžios santuokos suteikiamos naudos, šiandien pastebimas tendencingas šių unijų skaičiaus mažėjimas. Visame industrializuotame bei moderniam pasaulyje, išskyrus Aziją bei Pietų Europą, pilnametystės sulaukę žmonės tuokiasi vėliau, daugėja skaičius asmenų per savo gyvenimą išviso nesudariusių santuokos bei skaičius vaikų, kurie gimė nesusituokusiems tėvams²⁵. Auga sudarytų partnerysčių bei kohabitacijų skaičiai, gyvenimas nesusituokus šiandien yra konkurencinga alternatyva santuokai, turinti savų privalumų lyginant su vedybomis.

2.1.1. Santuoka ir partnerystė Jungtinėse Amerikos Valstijose

Remiantis 2000 m. – 2014 m. duomenimis, gyventojų skaičius šioje valstybėje apytikriai ūgtelėjo dvidešimt septyniais milijonais²⁶. Kiekvienais metais sudaromų santuokų skaičius per tą patį laiką ne tik nepadidėjo, bet ir labai sumažėjo. 2000 m. buvo sudaryta 2,315,000²⁷ santuokų, o 2014 m. šis skaičius sumažėjo iki 2,140,272²⁸. 1000 gyventojų tenkančių unijų skaičius taip pat mažėjo, atitinkamai nuo 8,2²⁹ iki 6,9³⁰. Analizuojant ilgesnio laikotarpio duomenis, santuokų skaičius 1000 gyventojų nuolat mažėja nuo pat 1980 m. ir šiandien šie skaičiai yra mažiausi, per 144 stebėjimo metus³¹. Kaip matome iš pateiktos statistikos

²⁴ GARRISON, Marsha. *The Decline of Formal Marriage: Inevitable or Reversible?* [interaktyvus]. Brooklyn Law School Legal Studies Research Papers Accepted Paper Series No. 96, 2008, p. 493. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1084562>>.

²⁵ GARRISON, Marsha. *The Decline of Formal Marriage: Inevitable or Reversible?* [interaktyvus]. Brooklyn Law School Legal Studies Research Papers Accepted Paper Series No. 96, 2008, p. 499. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1084562>>.

²⁶ *National Marriage and Divorce Rate Trends*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cdc.gov/nchs/nvss/marriage_divorce_tables.htm>.

²⁷ *ibidem*

²⁸ *ibidem*

²⁹ *ibidem*

³⁰ *ibidem*

³¹ SWANSON, Ana. *144 years of marriage and divorce in the United States, in one chart*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą:

augant amerikiečių gyventojų skaičiui, per metus sudaromų santuokų skaičiai juda priešinga kryptimi. Kitas ypatingai svarbus statistinis rodiklis, pagrindžiantis hipotezę, jog mažėja santuokų svarba, yra gimimai, o būtent naujagimių gimimas nesusituokusioms mamoms. Pirmiausia, privalu pastebėti, jog 1955 m. - 2013 m. stebimas tolygus visų gimimų skaičiaus, tenkančio 1000 moterų, kurių amžius nuo 15 m. iki 44 m., mažėjimas³². 2013 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo užregistruoti 3,932,181 kūdikių gimimai³³. 40,6 % arba 1,595,873, minėto skaičiaus, sudarė gimimai nesusituokusioms moterims³⁴. 1980 m. minėti skaičiai buvo 18,4% arba 665,747 gimimų³⁵. Šis skaičius apima tiek vienišas motinas, tiek kohabitacijoje gyvenančias poras, kurios nusprendžia vaiko susilaukti nesusituokusios. Augantys skaičiai reiškia, jog vis daugiau amerikiečių porų dėl vienokių ar kitokių priežasčių neskuba arba neplanuoja visai susituokti, o kohabitaciją laikoma tinkama šeimos forma vaikų auginimui.

Mokslininkų nuomone, santuokų skaičiaus mažėjimas bei kūdikių gimusių nesusituokusioms motinoms skaičiaus didėjimas Jungtinėse Amerikos Valstijose priklauso nuo daugelio tarpusavyje sąveikaujančių veiksnių. Siekiant pakeisti per kelis dešimtmečius susiklosčiusią padėtį kyla daug sunkumų, nes nėra visiškai aišku, kokios priežastys tai lemia. Šie procesai ir bandymas juos koreguoti gali užsitęsti dešimtmečius, kol bus galima vertinti rezultatus ir ar pasitelktos priemonės pasiteisino. Pirmiausia, tokį mažėjimą lemia amerikiečių visuomenėje nusistovėję socialiniai skirtumai. Minėti statistiniai rodikliai nėra tolygiai pasiskirstę per visą šios valstybės populiaciją. Rasinė, etninė, kultūrinė ar religinė priklausomybė vienai ar kitai grupei lemia skirtingą piliečių elgesį santuokos bei prokreacijos atžvilgiu. Lyginant sudaromų santuokų skaičius tarp juodaodžių bei baltaodžių amerikiečių, pastebima, jog drastiškai mažėja santuokas palaikančių ir jas sudarančių juodaodžių. Apytiksliai 66% visų afroamerikiečių moterų, gimusių nuo 1960 m. iki 1964 m., buvo susituokusios iki keturiasdešimtojo gimtadienio, lyginant su 87% baltaodžių ne ispanakalbių moterų³⁶. Mažėjančią vedybų svarbą tarp juodaodžių porų

<<https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/06/23/144-years-of-marriage-and-divorce-in-the-united-states-in-one-chart/>>.

³² *National Vital Statistics Reports*. [interaktyvus]. Volume 64, Nubmer 1, p. 3. [žiūrėta 2016 m. sausio 13d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cdc.gov/nchs/data/nvsr/nvsr64/nvsr64_01.pdf>.

³³ *National Vital Statistics Reports*. [interaktyvus]. Volume 64, Nubmer 1, p. 2. [žiūrėta 2016 m. sausio 13d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cdc.gov/nchs/data/nvsr/nvsr64/nvsr64_01.pdf>.

³⁴ *National Vital Statistics Reports*. [interaktyvus]. Volume 64, Nubmer 1, p. 7. [žiūrėta 2016 m. sausio 13d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cdc.gov/nchs/data/nvsr/nvsr64/nvsr64_01.pdf>.

³⁵ *ibidem*

³⁶ GARRISON, Marsha. *The Decline of Formal Marriage: Inevitable or Reversible?* [interaktyvus]. Brooklyn Law School Legal Studies Research Papers Accepted Paper Series No. 96, 2008, p. 501. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1084562>>.

parodo ir tai, jog net 71,5%³⁷ juodaodžių vaikų šiandien gimsta motinoms nesudariusioms santuokų, lyginant su 29,3%³⁸ baltaodžių vaikų, taip pat ir tai, jog egzistuoja kur kas mažesnė tikimybė, jog kohabitacijoje gyvenančių juodaodžių pora susilaukusi kūdikio sudarys santuoką ar bent jau liks drauge, lyginant su baltaodžių pora³⁹. Didėjant vaikų, augančių tik su vienu iš tėvų, skaičiui, didėja tikimybė, jog tie patys vaikai, nesuvokdami santuokos instituto reikšmės ir svarbos, ateityje nesugebės užmegzti stiprių vedybinių ryšių ir jų vaikai bus priversti taip pat augti su vienu iš tėvų. Kitas svarbus faktorius yra išsilavinimas. Prieš keletą dešimtmečių buvo stebima tendencija, jog universitetinį išsilavinimą įgijusios moterys tekėdavo rečiau, nei jo neįgijusios, tačiau šiandien šios moterys, netgi dažniau, yra linkusios susituokti ir gyventi santuokoje⁴⁰. Ankščiau jos aukodavo šeimyninę laimę, dėl galimybės kilti karjeros laiptais, tačiau, pasikeitus elgesiui su nėščiomis darbuotojomis, uždraudus diskriminaciją dėl lyties, šiandien svarbesnė tapo šeima ir santuokinė laimė. Vienas neraminantis statistinis rodiklis yra tai, jog daugiausiai vaikų ne santuokoje gimsta išsilavinimo neturinčioms moterims⁴¹. Tokį elgesį skatina tai, jog jos neturi galimybės kilti karjeros laiptais, neturi reikiamų įgūdžių ir sugebėjimų, siekia gauti socialines išmokas ar kitas valstybės dotacijas. Jos priklauso didžiausiai socialinės rizikos grupei.

Santuokų skaičiaus mažėjimą lemia ir amerikiečių visuomenėje įvykę kultūriniai pokyčiai. XXa. viduryje santuoka buvo laikoma natūralia suaugusio asmens būseną⁴². Tuo metu visuomenė nebuvo tokia tolerantiška ir neigiamai vertino kohabitaciją. 1950 m. 48,9% merginų sulaukusių dvidešimties metų buvo susituokusios, o vertinant moteris sulaukusias dvidešimt penkerių metų šis skaičius didėjo iki 80,4%⁴³. 1960 m. daugiau nei du trečdaliai visų amerikiečių tarp dvidešimties ir trisdešimties metų (68%) buvo susituokę⁴⁴. XX a. 7 dešimtmetyje įvyko seksualinė revoliucija, kurios tikslas buvo skatinti

³⁷ *Births: Final Data for 2013*. [interaktyvus]. p. 6. [žiūrėta 2016 m. sausio 13d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cdc.gov/nchs/data/nvsr/nvsr64/nvsr64_01_tables.pdf#i04>.

³⁸ *ibidem*

³⁹ GARRISON, Marsha. *The Decline of Formal Marriage: Inevitable or Reversible?* [interaktyvus]. Brooklyn Law School Legal Studies Research Papers Accepted Paper Series No. 96, 2008, p. 501. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1084562>>.

⁴⁰ GARRISON, Marsha. *The Decline of Formal Marriage: Inevitable or Reversible?* [interaktyvus]. Brooklyn Law School Legal Studies Research Papers Accepted Paper Series No. 96, 2008, p. 500. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1084562>>.

⁴¹ *ibidem*

⁴² DIFONZO, J., Herbie. *How Marriage Became Optional: Cohabitation, Gender, and the Emerging Functional Norms* [interaktyvus]. Legal Studies Research Paper Series No. 11-29, 2011, p. 521. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1945241>>.

⁴³ DIFONZO, J., Herbie. *How Marriage Became Optional: Cohabitation, Gender, and the Emerging Functional Norms* [interaktyvus]. Legal Studies Research Paper Series No. 11-29, 2011, p. 522. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1945241>>.

⁴⁴ *ibidem*

žmones kalbėti apie seksą ir griauti nusistovėjusius tabu apie tai, jog seksas galimas tik po vestuvių. Visa tai lėmė, jog visuomenė ėmė palankiau vertinti ikivedybinius santykius, kūdikio gimdymą nesusituokus. Ankščiau pilnametystės sulaukusios nesusituokusios arba kūdikio susilaukusios netekėjusios moterys būdavo smerkiamos visuomenėje, tačiau šiandien į jas žvelgiama palankiai ir joms nėra būtina skubėti kuo greičiau užmegzti vedybinius ryšius. Keitėsi ir tai, kaip žmonės suvokia patį institutą: ankščiau tam, kad būtum laikomas suaugusiu asmeniu turėdavai būti susituokęs, o šiandien egzistuoja atvirkštinė situacija: tam, jog galėtum susituokti, turi būti subrendęs ne tik fiziškai, bet ir morališkai⁴⁵. Šį pavyzdį puikiai iliustruoja kasmet didėjantis vidutinis besituokiančiųjų asmenų amžiaus vidurkis. 2008 m. tik 26% amerikiečių jaunuolių tarp dvidešimt ir trisdešimt metų buvo susituokę⁴⁶. Mano nuomone, pasikeitęs žmonių mąstymas lemia ir tai, jog šiandien žmonės kruopščiau ir atidžiau renkasi būsimą sutuoktinį su kuriuo nori susieti savo gyvenimą, dažniau tuokiasi stabilią finansinę padėtį užsitikrinę partneriai bei tai, jog plinta ikivedybinės kohabitacijos institutas, kuomet partneriai pagyvena kartu tam, jog galėtų įsitikinti, ar tinka vienas kitam.

Santuokų skaičiaus mažėjimą mokslininkai bando aiškinti ir per teisinio skyrybų be kaltės teisinio instituto priėmimą. Jis neretai įvardinamas kaip pagrindinis kaltininkas, dėl kurio išaugo skyrybų skaičiai ir silpnėja vedybų svarba⁴⁷. Jungtinėse Amerikos Valstijose 1970 m. sausio 1 d. Kalifornijos valstijoje įsigaliojo įstatymas, kuris suteikė poroms teisę išsiskirti be šalių kaltės. Ilgainiui šis įstatymas buvo priimtas daugumoje valstijų, o paskutiniąja 2010 m. tapo Niujorkas. Iki jo priėmimo šalys, norinčios skirtis, privalėjo kreiptis į teismą ir įrodyti partnerio kaltę tam, jog jos būtų teisiškai išskirtos. Per pirmuosius 35 šio įstatymo galiojimo metus skyrybų skaičiai pastebimai išaugo, tačiau šis augimas nebuvo toks dramatiškas, koks buvo stebimas dešimtmetį iki pirmojo skyrybų be kaltės instituto priėmimo, o pagaliau jis ėmė mažėti⁴⁸. 1980 metais buvo pasiektas skyrybų skaičiaus augimo pikas, o nuo tada šie skaičiai lėtai bei stabiliai mažėjo, kol pagaliau susilygino su buvusiais iki minėto instituto priėmimo. Mano nuomone, šios skyrybų formos įteisinimas turėjo trumpalaikį ir ilgalaikį poveikį. Trumpuoju periodu, vos tik jį

⁴⁵ GARRISON, Marsha. *The Decline of Formal Marriage: Inevitable or Reversible?* [interaktyvus]. Brooklyn Law School Legal Studies Research Papers Accepted Paper Series No. 96, 2008, p. 503. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1084562>>.

⁴⁶ DIFONZO, J., Herbie. *How Marriage Became Optional: Cohabitation, Gender, and the Emerging Functional Norms* [interaktyvus]. Legal Studies Research Paper Series No. 11-29. 2011, p. 522. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1945241>>.

⁴⁷ DIFONZO, J., Herbie. *How Marriage Became Optional: Cohabitation, Gender, and the Emerging Functional Norms* [interaktyvus]. Legal Studies Research Paper Series No. 11-29. 2011, p. 529. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1945241>>.

⁴⁸ *ibidem*

įteisinus, išaugo skyrybų skaičius dėl kiekio žmonių, kurie norėjo, bet negalėjo iki tol skirtis. Ilguoju laikotarpiu, šis įteisinimas, kartu su seksualine revoliucija ir kitais kultūriniais pokyčiais, prisidėjo prie santuokos instituto svarbos mažėjimo, žmonės galėjo laisvai tuoktis ir skirtis, sumenko jo vertinimas, jis tapo ne tokiu svarbiu ir išskirtiniu. Esant konfliktui ir negaliojant skyrybų be kaltės institutui, žmonės privalėtų pabandyti išspręsti savo ginčą draugiškai, išgelbėti šeimą, tačiau, kai šis institutas egzistuoja žmonėms paprasčiau nutraukti santuoką, jie gali išvis nebandyti išspręsti tarpusavyje ginčo ir impulsyviai patraukti skirtingais keliais. Visgi negalime vienareikšmiškai teigti, jog skyrybų be kaltės įteisinimas buvo svarbiausia priežastis susijusi su mažėjančiais santuokų skaičiais. Kaip minėta anksčiau, tai yra tik vienas iš daugelio tarpusavyje sąveikaujančių veiksnių.

Nepaisant ekonominių, rasinių, kultūrinių, etninių skirtumų ar mažėjančių sudarytų vedybų skaičių, šis institutas tarp amerikiečių jaunimo išlieka aktualus. Dauguma Amerikos piliečių nori ateityje susituokti ir taip atėjus tinkamam laikui planuoja padaryti, o gyvenimą kohabitacijoje jie laiko įžanga į santuokinį gyvenimą⁴⁹. Nuo 1970 metų atliekamos kasmetinės abiturientų apklausos rodo, jog santuoka ir sėkmingas vedybinis gyvenimas išlieka kaip vienas iš pagrindinių puikaus gyvenimo indikatorių, ypač džiugina didėjantis skaičius vaikinių, kurie planuoja ateityje susituokti⁵⁰. Tai byloja, jog santuoka amerikiečiams išlieka svarbiu socialiniu institutu, tačiau jos samprata ir suvokimas visuomenėje pasikeitė. Mokslininkų, teisininkų, aktyvistų nuomone, įstatymų leidėjai privalo imtis atitinkamų priemonių, jog pakeistų nusistovėjusias tendencijas ir šiuo metu vyraujančias nuomones apie santuoką. Įstatymų leidėjai nėra visagaliai ir jų priimami sprendimai negali sugrąžinti santuokos į tuos laikus, kai šeima ir vedybos buvo laikomos sinonimais, tačiau yra keletas priemonių, kurių pagalba galima stabilizuoti padėtį. Siūlomi tokie sprendimai: reikia išsaugoti diferencijuotą teisinį santuokos ir kohabitacijos reglamentavimą, o finansinių ir drausminių iniciatyvų, susijusių su išmokomis susituokusioms arba baudomis nesusituokusioms poroms įgyvendinimas turi būti vertinamos itin atsargiai⁵¹. Jeigu bus sulygintas santuokos ir partnerystės reguliavimas ir nebeliks vestuvių privalumų, išskirtinumo, tai tikrai neigiamai įtakos visuomenės elgesį ir

⁴⁹ DIFONZO, J., Herbie. *How Marriage Became Optional: Cohabitation, Gender, and the Emerging Functional Norms* [interaktyvus]. Legal Studies Research Paper Series No. 11-29. 2011, p. 526. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1945241>>.

⁵⁰ GARRISON, Marsha. *The Decline of Formal Marriage: Inevitable or Reversible?* [interaktyvus]. Brooklyn Law School Legal Studies Research Papers Accepted Paper Series No. 96, 2008, p. 502. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1084562>>.

⁵¹ GARRISON, Marsha. *The Decline of Formal Marriage: Inevitable or Reversible?* [interaktyvus]. Brooklyn Law School Legal Studies Research Papers Accepted Paper Series No. 96, 2008, p. 516. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1084562>>.

viešąją nuomonę dėl šios unijos. Turi būti išlaikyti tam tikri skirtumai, nes kitu atveju valstybė pati prisidės prie santuokų skaičiaus mažėjimo, žmonės nebematys jokios naudos sudaryti jungtuves ir santuokos liudijimą laikys bereikišiu popieriaus lapu. Finansinės ir bausminės iniciatyvos gali neigiamai iškraipyti santuokų ir skyrybų skaičius, gali daugėti fiktyvių, apsimestinių vedybų, kai žmonės nesiekia sukurti šeimos santykių, taip pat mažėti santuokos svarba, formuotis neigiama visuomenės nuomonė apie šį institutą.

Būtina pripažinti, modernioje Amerikos visuomenėje žodis šeima šiandien jau nebėra susituokusios poros, kuri augina vaikus, sinonimas. Santuoka tapo vienu iš kelių leistinų pasirinkimų asmenims, kurie nori užmegzti artimus ryšius, įstatymų rėmuose⁵². Vedybų skaičiai mažėja, tačiau esminiai žmonių poreikiai būti kartu niekur nedingo, todėl poros renkasi alternatyvius gyvenimo kartu būdus. Kohabitacijoje gyvenančių heteroseksualių porų skaičiai Amerikoje sparčiai didėja. Kyla klausimas: ar tai yra lygiavertis santuokos pakaitalas? Kaip minėjau anksčiau, tuoktuvės vienareikšmiškai išlieka vienas iš svarbiausių įvykių žmogaus gyvenime. Vieniems kohabitacija yra preliudija į santuoką, kitiems - tai alternatyva išlikti nepriklausomiems nuo partnerio, o dar kitiems - tai yra laukimo laikotarpis, kol pora užsitikrins finansiškai stabilų gyvenimą⁵³. 1987 m. – 2012 m. skaičius moterų, kurių amžius svyruoja nuo trisdešimt penkerių iki trisdešimt devynių metų, ir kurios bent kartą yra gyvenusios kohabitacijoje, padvigubėjo nuo 30% iki 61%⁵⁴. 65% vedybų, sudarytų tarp heteroseksualių partnerių, įvykusių po 1995 metų, buvo sudarytos porų prieš tai gyvenusių kartu⁵⁵. Kultūriniai, socialiniai, ekonominiai pokyčiai lėmė tai, jog į gyvenimą kartu nesusituokus žiūrima pozityviai, poros nėra smerkiamos ir tai yra normalus socialinis reiškinys. Tuo tarpu vestuvės pirmiausiai nepagyvenus kartu, šiandien vertinamas kaip neapgalvotas ir neatsakingas elgesys. Visoje šalyje yra stebimas didėjantis vidutinis pirmąją santuoką sudarančių partnerių amžiaus vidurkis⁵⁶. Kol žmonės atideda vedybas vis vėlesniam laikotarpiui, šią sprangą užpildo kohabitacija⁵⁷. Santuoka ir gyvenimas kartu, šioje šalyje, nėra tarpusavyje konkuruojantys

⁵² DIFONZO, J., Herbie. *How Marriage Became Optional: Cohabitation, Gender, and the Emerging Functional Norms* [interaktyvus]. Legal Studies Research Paper Series No. 11-29. 2011, p. 537. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1945241>>.

⁵³ DIFONZO, J., Herbie. *How Marriage Became Optional: Cohabitation, Gender, and the Emerging Functional Norms*. [interaktyvus]. Legal Studies Research Paper Series No. 11-29. 2011, p. 540. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1945241>>.

⁵⁴ *ibidem*

⁵⁵ *ibidem*

⁵⁶ SHIM, Eileen. *The Median Age of Marriage in Every State in the U.S., in Two Maps*. [interaktyvus]. 2014 m. birželio 27 d. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://mic.com/articles/92361/the-median-age-of-marriage-in-every-state-in-the-u-s-in-two-maps#.2AuMgCaE9>>.

⁵⁷ DIFONZO, J., Herbie. *How Marriage Became Optional: Cohabitation, Gender, and the Emerging Functional Norms*. [interaktyvus]. Legal Studies Research Paper Series No. 11-29. 2011, p. 541. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1945241>>.

pasirinkimai, tai vienas kitą papildantys institutai. Gyvendamos kartu poros siekia užsitikrinti finansinį stabilumą, įsitikina, ar pasirinktas partneris tinkamas ar sutampa jų siekiai, tikslai, ir tik tada jie priima svarbiausią sprendimą gyvenime. Viena iš priežasčių, kodėl kohabitacija yra tik vestuvių preliudija yra ta, jog priešingai nei santuokoje, partneriams nėra suteikiama jokia teisinė apsauga. Tarpusavio teises bei pareigas partneriams patariama sureguliuoti rašytine sutartimi, kurioje nurodomos šalių teisės ir pareigos mirties ar skyrybų atveju⁵⁸. Šiuo metu tai yra vienintelis būdas užkirsti kelią ateityje galintiems kilti nesutarimams, jeigu pora nuspręs pasukti skirtingais keliais.

Kartu gyvenančios heteroseksualios poros, kurios nenori ir neplanuoja sudaryti santuokos, yra suinteresuotos, jog būtų užtikrinta jų teisių apsauga valstybės mastu. Jungtinėse Amerikos Valstijose tik trys valstijos: Koloradas, Ilinojus ir Havajai, siūlo galimybę sudaryti civilinę uniją tiek tos pačios, tiek skirtingos lyties poroms⁵⁹. Šiuose administraciniuose vienetuose sudarę civilinę sąjungą partneriai įgyja praktiškai identišką teises, pareigas, privalumus bei įsipareigojimus, kokius įgyja sutuoktiniai⁶⁰. Vis dėlto egzistuoja trys pagrindiniai skirtumai skiriantys šį institutą nuo santuokos. Pirmiausia, tai yra teisiniai santykiai tarp dviejų asmenų, kurie suteikia apsaugą tik valstijos lygmeniu. Antra, civilinės sąjungos nesuteikia partneriams tokios apsaugos ir privalumų, kuriuos suteikia santuoka federaliniu lygiu. Trečia, šias sąjungas gali atsisakyti pripažinti kitose valstijose. Federalinė valdžia nesiima ryžtingų veiksmų tam, jog suvienodintų civilinės sąjungos reglamentavimą visose Jungtinėse Amerikos Valstijose, šio klausimo išsprendimas yra paliktas kiekvienos valstijos valdžiai.

Jungtinėse Amerikos Valstijose jau keturiasdešimt metų stebimas tolygus santuokų skaičiaus, tenkančio 1000 gyventojų, mažėjimas. Šiandien šie skaičiai yra mažiausi per 144 stebėjimo metus. Auga vidutinis santuokas sudarančių asmenų amžiaus vidurkis, didėja vaikų gimstančių ne santuokoje skaičius, kyla abejonių dėl tolimesnio santuokos likimo. Šiuos vykstančius pokyčius Amerikos visuomenėje lėmė daugybė tarpusavyje sąveikaujančių veiksnių. Negalime įvardinti vienos priežasties, kodėl taip vyksta, turime į šiuos pokyčius žvelgti platesniu kampu. Įvykusių kultūrinių, socialinių, ekonominių pokyčių visuma lėmė santuokų skaičiaus mažėjimą. Žmonės tolerantiškai žiūri į kartu

⁵⁸ HANNAH, M., Jeanne. *The Law and Living Together*. [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.americanbar.org/newsletter/publications/law_trends_news_practice_area_e_newsletter_home/fl_feat3.html>.

⁵⁹ BOYLE, Joseph. *Can a straight couple get civil union-ed?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.quora.com/Can-a-straight-couple-get-civil-union-ed>>.

⁶⁰ *Civil Unions & Domestic Partnership Statutes* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ncsl.org/research/human-services/civil-unions-and-domestic-partnership-statutes.aspx>>.

gyvenančias nesusituokusias poras, pasikeitė ir vertinimas kas yra šeima. Visgi padėtis nėra tokia tragiška. Pasikeitė pats suvokimas kas yra santuoka, žmonės ją vertina kaip išskirtinį gyvenimo įvykį, neskuba tuoktis, nes toks sprendimas turi būti priimamas itin atsakingai. Pastebimas kohabitacijos populiarėjimas, tačiau tai nėra santuokos konkurentas, o veikia du vienas kitą papildantys institutai. Poros prieš priimdamos svarbiausią gyvenimo sprendimą yra linkusios pagyventi kartu ir įsitikinti partnerio suderinamumu. Tik trys valstijos šiandien siūlo santuokos instituto alternatyvą – civilinę uniją, heteroseksualioms poroms. Ją sudariusioms poroms suteikiamos tokios pačios teisės ir pareigos kaip ir santuokoje. Visgi šios unijos pripažįstamos ne visose valstijose, jos nesuteikia tokios pat apsaugos kokią turi sutuoktiniai federaliniu lygiu. Šis institutas nėra pakankamai išvystytas ir populiarus, santuoka amerikiečių visuomenėje išlieka svarbiu socialiniu institutu.

2.1.2. Santuoka ir partnerystė Europos Sąjungoje

Santuoka yra teisinė būklė, kuri yra pripažįstama visose Europos Sąjungos valstybėse narėse. Ilgai tai buvo vienintelis pripažįstamas ir toleruojamas šeimos sukūrimo būdas. Tačiau šiandien, kaip ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, daugumoje Europos valstybių fiksuojamas tendencingas vedybų skaičiaus mažėjimas. Šį fenomeną lemia tiek dešimtmečius trukę kultūriniai ir socialiniai pokyčiai, tiek ekonominės priežastys. 1970 m. 1000 gyventojų Europoje tenkančių vedybų skaičius buvo 7.9, o 2008 šis skaičius sumažėjo iki 4.8⁶¹. 2011 m. tarp 28 Europos Sąjungos valstybių šis skaičius buvo tik 4.2⁶². Vienos aiškios tokio mažėjimo priežasties išskirti neįmanoma, reikia žvelgti plačiau ir vertinti visų veiksnių visumą. 1960 m. ir 1970 m. poroms buvo įprasta tuoktis vėlyvoje paauglystėje arba sulaukus dvidešimties metų, o jeigu sulaukęs 27 arba 32 metų žmogus būdavo nevedęs, visuomenėje jis buvo laikomas per senu ir pavėlavusiu sudaryti santuoką⁶³. Tuo metu jauniems žmonėms būdavo madinga tuoktis ir apsigyventi kartu, tačiau šiandien situacija visiškai pasikeitė. Visame pasaulyje stebima panaši tendencija, jog auga besituokiančių partnerių, kuriems tai yra pirmoji santuoka, amžiaus vidurkis⁶⁴. Kita svarbi

⁶¹ GALLUCCI, Maria. *Growing Decline In Marriage Rates Leading to Spiritual - And Economic Devastation?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ibtimes.com/growing-decline-marriage-rates-leading-spiritual-economic-devastation-1754025>>.

⁶² *Crude marriage rate* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00012&plugin=1>>.

⁶³ WHINSTON, Robert. *Marriage Rates in Europe since 1960*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://robertwhiston.wordpress.com/2013/08/28/46/>>.

⁶⁴ *At What Age Do People Get Married Around the World?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://priceconomics.com/at-what-age-do-people-get-married-around-the-world/>>.

priežastis - mažėja religinė ir civilinė šio instituto svarba⁶⁵. Moterys šiandien yra ne vien tik namų šeimininkės ar mamos, didėjant moterų įsidarbinimo ir užimtumo statistikai, jos tampa finansiškai nepriklausomos, todėl nėra būtina ieškoti partnerio vien tik tam, kad užsitikrintų finansinį stabilumą⁶⁶. Žmonės renkasi alternatyvius buvimo kartu būdus, santuoka tampa atgyvenusi, nepatraukli, todėl žmonės renkasi gyvenimą kartu nesusituokus, registruotas partnerystės alternatyvas. Įvykę pokyčiai susiję su žmonių teikiama prioritetais taip pat prisideda prie šio skaičiaus mažėjimo. Šiandien žmonės labai dažnai renkasi asmeninę laimę, karjeros galimybes vietoje šeimyninės laimės. Sociologai, mokslininkai išskiria ir papildomą santuokų skaičiaus mažėjimo priežastį – tai ekonominė krizė. Didėjant nedarbo lygiui, mažėjant pajamoms, augant neužtikintumui dėl savo ateities, natūralu, jog didėja skaičius žmonių vengiančių priimti tokį svarbų sprendimą ir susituokti. Atlikto tyrimo metu paaiškėjo, jog 2011 m. Europoje net 48% jaunuolių, kurių amžius svyruoja nuo 18 iki 30 metų, vis dar gyveno su savo tėvais⁶⁷. Šie skaičiai išaugo ryšium su ekonominės recesijos įtakotais augančiais nedarbo ir nepritekliaus statistiniais rodikliais. Natūralu, jog asmuo negalintis užsitikrinti stabilios finansinės padėties, neturintis savo namų, abejojantis dėl savo darbo vietos stabilumo ir gyvenantis su savo tėvais, finansinės krizės akivaizdoje neskuba sudaryti santuokos dėl didžiulių su švente susijusių išlaidų arba apskritai neplanuoja jos sudaryti. Mažėjant santuokų skaičiui mažėja ir gimstamumas⁶⁸. Ekonominis neužtikintumas savo padėtimi, nežinomybė dėl ateities verčia žmones planuoti ir laukti geresnės ekonominės padėties, kuomet galės susilaukti ir augintis vaikus. Žmonės pirmiausia nori vaikams sukurti saugią, ekonomiškai stabilią aplinką, kurioje jie jaustųsi laimingi ir mylimi. Todėl neskubama gimdyti, laukiama ekonomiškai geresnio periodo. Kaip ir Jungtinėse Amerikos Valstijose, Europoje auga vaikų, gimusių ne santuokoje skaičius. 2011 m. kūdikių gimusių nesusituokusiems tėvams skaičius sudarė 39% visų gimusių vaikų skaičiaus. Šis statistinis rodiklis yra artimas Amerikoje tai pačiais metais užfiksuotiems skaičiams – 41%⁶⁹. Būtina pastebėti, jog minėtas rodiklis nėra tolygiai pasiskirstęs tarp Europos valstybių. 2014 m. Norvegijoje,

⁶⁵ The Guardian. *Why Nobody in Europe Gets Married Anymore* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.alternet.org/economy/why-nobody-europe-gets-married-anymore>>.

⁶⁶ GALLUCCI, Maria. *Growing Decline In Marriage Rates Leading to Spiritual - And Economic Devastation?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ibtimes.com/growing-decline-marriage-rates-leading-spiritual-economic-devastation-1754025>>.

⁶⁷ *ibidem*

⁶⁸ *ibidem*

⁶⁹ LIVINGSTON, Gretchen; BROWN, Anna. *Birth rate for unmarried women declining for first time in decades*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/08/13/birth-rate-for-unmarried-women-declining-for-first-time-in-decades/>>.

Švedijoje, Belgijoje ir Danijoje šis rodiklis buvo didesnis nei 50% visų gimimų, o tokiose valstybėse kaip Kipras, Kroatija, Makedonija, Graikija ir Turkija buvo mažesnis nei 20%, o pats mažiausias rodiklis buvo fiksuojamas Turkijoje – 3%⁷⁰. Nors mažėja sudaromų santuokų rodikliai ir auga gimimų nesusituokusiems tėvams skaičiai, tačiau nereikia pamiršti, jog poros šiandien renkasi alternatyvius gyvenimo kartu būdus – registruotą partnerystę bei faktinę sąjungą. Šiandien 13 - oje Europos valstybių tiek homoseksualios, tiek heteroseksualios poros gali sudaryti registruotos partnerystės institutą⁷¹. 2014 m. spalio 9 d. Estijoje buvo priimtas Civilinės Partnerystės Aktas, kuris įsigaliojo 2016 m. sausio 1 d.⁷². Estija tapo naujausia šalimi priėmusia šį modernų institutą, kuris suteikė jos piliečiams galimybę rinktis, ir puikiu pavyzdžiu dvejojančioms kaimyninėms šalims. Žinoma, egzistuoja ir tokios Europos šalys, kurios minėtą institutą yra pritaikiusios išimtinai tik tos pačios lyties poroms, o heteroseksualios poros gali sudaryti tik santuoką arba gyventi kartu be jokios teisinės apsaugos. Didžiojoje Britanijoje skirtingos lyties poros kyla į teisinę kovą dėl tokio diskriminuojančio reglamentavimo, tačiau politikai laikosi nuomonės, jog reglamentavimo pakeitimas sumenkina santuokos šventumą ir išskirtinumą⁷³. Šioje šalyje yra daug porų, kurios pageidauja įgyti partnerystės suteikiamus privalumus ir nors santuoka suteikia tą pačią apsaugą, tačiau poros mieliau rinktųsi alternatyvą. Šalyse, kuriose įteisinta partnerystė heteroseksualioms poroms, galima palyginti kaip keičiasi santuokų ir šio instituto santykis.

1999 m. lapkritį Prancūzijos Parlamente buvo priimtas Civilinio Solidarumo Aktas dar vadinamas *PACS*. Pirminė šio instituto paskirtis buvo užtikrinti kartu gyvenančių tos pačios lyties partnerių teises, tačiau jis išliko atviras ir heteroseksualioms poroms, kurios galėjo jį rinktis vietoje santuokos. Šį institutą sudariusioms poroms, lyginant su santuoka, suteikiamos tik kai kurios mokestinės ir finansinės privilegijos, santykiams nenusisėkus poros gali išsiskirti, o skyrybų procesas yra paprastesnis ir greitesnis nei sutuoktinių⁷⁴. Skiriasi *PACS* sudariusių porų ir sutuoktiniams suteikiamos paveldėjimo teisės,

⁷⁰ LIVINGSTON, Gretchen; BROWN, Anna. *Birth rate for unmarried women declining for first time in decades*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/08/13/birth-rate-for-unmarried-women-declining-for-first-time-in-decades/>>.

⁷¹ *Civil union*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://en.wikipedia.org/wiki/Civil_union#Europe_2>.

⁷² *Civil Partnership Act*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://humanrights.ee/en/equal-treatment/cohabitation-act/>>.

⁷³ *Why straight couples are fighting for the right to have civil unions*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.theweek.co.uk/uk-news/61639/why-straight-couples-are-fighting-for-the-right-to-have-civil-unions>>.

⁷⁴ KORENGOLD, Robert. *Marriage or PACS? In France Things Are Changing*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://bonjourparis.com/archives/marriage-or-pacs-france-things-are-changing/>>.

partneriams nėra suteikiama teisė įsivaikinti, tačiau yra aiški tendencija, jog siekiama teises sulyginti⁷⁵. Nors PACS, lyginant su santuoka, suteikia mažiau teisių bei pareigų, tačiau nuo pat šio instituto įteisinimo yra matomas akivaizdus ir nepaliaujamas jo augimas. Didžioji dauguma šių institutų sudarančių partnerių yra skirtingos lyties. 2005m. Prancūzijoje tarp skirtingos lyties porų buvo sudarytos 283036 santuokos PACS tais pačiais metais buvo sudaryta 55597⁷⁶. Daugiausia partnerysčių, nuo įteisinimo, tarp heteroseksualių porų buvo sudaryta 2010m., kai šis skaičius šoktelejo iki 196416⁷⁷. 2014 m. duomenimis Prancūzijoje buvo sudaryta 230770 santuokų, partnerysčių skaičius tais metais sudarė 167391. Akivaizdu, jog per 9 metus per metus sudaromų santuokų skaičius sumažėjo apie 50000, o PACS skaičiai išaugo virš 110000. Santuokų skaičiai mažėja, civilinė partnerystė Prancūzijoje įsitvirtino kaip konkurencinga lygiavertė alternatyva vedyboms.

1998 m. Olandijoje buvo priimtas įstatymas, kuris įteisino registruotos partnerystės institutą tiek tos pačios, tiek skirtingos lyties partneriams. Šiandien šioje šalyje partneriai gali rinktis tris būdus savo santykiams įteisinti. Pirmasis yra santuoka, antrasis - registruota partnerystė, o trečiasis - kohabitacijos susitarimas. Partnerystė ją pasirinkusiems asmenims suteikia praktiškai tas pačias teises ir pareigas kaip ir santuoka, o pagrindinis skirtumas yra tėvystės nustatymo reglamentavimas⁷⁸. Santuokoje gimusio vaiko tėvu automatiškai į gimimo liudijimą įrašomas biologinės motinos sutuoktinis, o partnerystės atveju tėvas savivaldybės įstaigoje turi deklaruoti savo tėvystę. Kohabitacijos susitarimą gali sudaryti poros, kurių netenkina nei partnerystės, nei santuokos institutai, jį sudariusios poros gali įgyti bendrą nuosavybę, atsidaryti bendrą banko sąskaitą, pasiimti paskolą⁷⁹. 1950 m. šioje šalyje tarp heteroseksualių partnerių buvo sudaryta 83110 santuokų, 1000 gyventojų tenkančių unijų skaičius sudarė 8,2⁸⁰. Nuo 1950 m. iki 1970 m. buvo fiksuojamas pastebimas santuokų skaičiaus augimas, kuris 1970 m. buvo pasiekęs 123631 vedybų skaičių, o 1000 gyventojų teko 9,5 unijų⁸¹. Tačiau nuo to laiko iki pat šiandien yra fiksuojamas akivaizdus minėto skaičiaus mažėjimas. 2000 m. tarp skirtingos lyties

⁷⁵ KORENGOLD, Robert. *Marriage or PACS? In France Things Are Changing*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://bonjourparis.com/archives/marriage-or-pacs-france-things-are-changing/>>.

⁷⁶ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?ref_id=NATTEF02327>.

⁷⁷ *ibidem*

⁷⁸ *Partship & Cohabitation in the Netherlands*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iamexpat.nl/expat-page/family-matters/registered-partnership-cohabitation-netherlands>>.

⁷⁹ *ibidem*

⁸⁰ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLnl&PA=37772ned&LA=nl>>.

⁸¹ *ibidem*

partnerių buvo sudarytos 88074 santuokos, o 1000 gyventojų teko 5,5 unijų, 2014 m. fiksuotas 64074 skaičius, 1000 gyventojų teko 3,9 vestuvių⁸². Akivaizdu, jog statistiniai rodikliai, kaip ir Prancūzijoje, mažėja. 2000 m. po partnerystės instituto įteisinimo tokia galimybė pasinaudojo 1322 heteroseksualios poros, per 14 metų šis skaičius išaugo beveik 10 kartų ir pasiekė 9962 partnerysčių ribą⁸³. Olandijoje žmonės ne taip masiškai sudarinėja šio tipo sąjungas. 2010 m., 2013 m., 2014 m. sudaromų sąjungų skaičiai išliko stabilūs ir dramatiško augimo užfiksuota nebuvo, tačiau akivaizdu, jog santuokų skaičius mažėja.

Belgijos Karalystėje egzistuoja teisinės kohabitacijos ir vedybų institutai. Kohabitacijos kontraktas yra teisinis susitarimas, kurį gali sudaryti tiek tos pačios, tiek skirtingos lyties Belgijos piliečiai, kurie nėra sudarę santuokos ar kito kohabitacijos susitarimo⁸⁴. Rašytinė deklaracija sudaroma Metrikacijos įstaigoje, patikrinus, ar yra įvykdytos visos įstatymo nustatytos sąlygos, šis susitarimas įtraukiamas į populiacijos registrą⁸⁵. Lyginant su santuoka, kohabituojantiems partneriams suteikiama siauresnė teisinė apsauga ir finansiniai privalumai⁸⁶. Tačiau tai nesustabdė šio instituto plėtros ir augimo. Kalbant apie santuokas, 1990 m. Belgijoje buvo sudarytos 64554 vedybos ir nuo to laiko fiksuojamas tendencingas mažėjimas, o 2014 m. šis skaičius buvo tik 39879⁸⁷. 2000 m. įteisinus kohabitacijos susitarimą šis skaičius per 24 metus dramatiškai išaugo. Nuo 5144 kohabitacijos susitarimų 2000 m., iki 78271 kohabitacijos susitarimų 2014 m.⁸⁸ 2007 m. buvo pirmieji metai, kuomet santuokų buvo sudaryta mažiau negu partnerysčių, o nuo tada ši atskirtis tik augo. Belgijos piliečiai šiandien mieliau renkasi partnerystę, šioje šalyje tai yra populiarus pasirinkimas, santuoka užleido savo pozicijas.

Suomijoje registruotos partnerystės institutas yra atviras tik tos pačios lyties asmenims⁸⁹. Šioje šalyje, kaip ir Europoje, fiksuojamas mažėjantis santuokų skaičius. 2005 m. buvo sudarytos 29283 vedybos, o 2014 m. duomenimis, šis skaičius sumažėjo iki 24462⁹⁰. Nors heteroseksualios poros ir negali sudaryti registruotos partnerystės instituto,

⁸² *ibidem*

⁸³ *ibidem*

⁸⁴ *Cohabitation Contract*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://belgium.angloinfo.com/family/marriage-partnerships/cohabitation/>>.

⁸⁵ *Legal cohabitation*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.brussels.be/artdet.cfm/4830>>.

⁸⁶ *Cohabitation contracts alsomst as popular as marriage*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://deredactie.be/cm/vrtnieuws.english/News/1.1381144>>.

⁸⁷ *Marriages*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://statbel.fgov.be/fr/statistiques/chiffres/population/mariage_divorce_cohabitation/mariages/>.

⁸⁸ *Cohabitation legale*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://statbel.fgov.be/fr/statistiques/chiffres/population/mariage_divorce_cohabitation/cohabitation/>.

⁸⁹ *Registration of civil partnership*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.maistraatti.fi/en/services/marriage/registration-of-civil-partnership/>>.

⁹⁰ *Fall in the number of marriages contracted tapered off*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.fi/til/ssaaty/2014/ssaaty_2014_2015-04-21_tie_001_en.html>.

tačiau Suomijoje auga vaikų, gimstančių nesusituokusiems partneriams, skaičiai, o tai aiškinama gyvenimo kartu nesusituokus populiarėjimu⁹¹. Kohabitacija šioje šalyje tampa lygiaverte santuokos alternatyva. Suomijoje kohabituojančios poros neturi tokios teisinės apsaugos kaip sutuoktiniai, tačiau tai jų neatgraso ir jos vis tiek renkasi gyvenimą kartu.

2.1.2.1. Santuoka ir partnerystė Lietuvoje

Santuokų skaičius Lietuvoje tenkantis 1000 gyventojų 2014 m. buvo vienas didžiausių Europoje – 7,6⁹². Tais metais susituokė 22142 heteroseksualios poros⁹³. Nors Europoje fiksuojamas santuokų skaičiaus mažėjimas, tačiau Lietuvoje statistika rodo, jog tautiečiai yra linkę tuoktis, vertina šeimą, tik labai dažnai jos neišsaugo, o daugybė vaikų gyvena be vieno iš tėvų⁹⁴. Nuo 1994m. iki 2001 m. buvo fiksuojamas tolygus santuokų skaičiaus mažėjimas, tačiau gerėjant gyvenimo sąlygoms situacija pasikeitė ir iki pat 2008 metų vedybų skaičius nuolat augo. Tais metais buvo užfiksuotas didžiausias vedybų skaičius per visą nepriklausomos Lietuvos istoriją, mūsų šalyje susituokė 24063 poros, 1000 gyventojų tenkantis skaičius sudarė 7.5⁹⁵. Neįtikėtina, kokia didelė koreliacija gali būti tarp pasaulyje vykstančių ekonominių reiškinių ir vedybų, kurios priklauso nuo žmogaus jausmų, emocijų ir išgyvenimų, skaičiaus⁹⁶. Visu pajėgumu smogus pasaulinei finansinei krizei, mažėjant atlyginimams, augant neužtikrintumui savo ateitimi santuokų skaičius ėmė mažėti. 2009 m. rodiklis smuko 20%, susituokė tik 20542 poros, 2010 metais šis rodiklis smuko dar labiau – iki 18688 santuokų, tačiau nuo tada yra stebimas atsigavimas ir skaičiaus augimas⁹⁷. 2014 m. buvo užfiksuotas kitas rekordas, kai buvo pasiektas 7,6 unijų skaičius tenkantis 1000 gyventojų, šis skaičius buvo didesnis, netgi už 2008 m.

⁹¹ LAITEN, Anne. *Suomijoje Santuoka Užleidžia Pozicijas Partnerystei*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php/straipsnis/2007-12-20-anne-laitinen-suomijoje-santuoka-uzleidzia-pozicijas-partnerystei/14577>>.

⁹² *Santuokos, Bendras santuokų rodiklis* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=8f3e50d8-db3e-4a0f-88f5-c94c88558eb7>>.

⁹³ *ibidem*

⁹⁴ RAŠIMAITĖ, Teodora. Vedybų statistika Lietuvoje. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vedybu-statistika-lietuvoje.d?id=46036821>>.

⁹⁵ *Vidutinis susituokusiųjų amžius, tuokiantis pirmą kartą, Vidutinis susituokusiųjų amžius*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3010306&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=3216&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14>>.

⁹⁶ SLUŠKONIS, Paulius. Vedybų statistika. Kiek porų tuokiasi per vienerius metus Lietuvoje? [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.elektrisketches.lt/blog/vedybu-statistika-kiek-tuokiasi-poru-per-vienerius-metus/>>.

⁹⁷ *Santuokos, Bendras santuokų rodiklis* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=8f3e50d8-db3e-4a0f-88f5-c94c88558eb7>>.

fiksuotą rezultatą. Lietuviai noriai sudaro santuokas, vertina šį institutą, tačiau reikia pripažinti, jog kultūriniai, socialiniai, ekonominiai pokyčiai lemia tai, jog keičiasi tautiečių tradicijos. Partneriai pirmąją santuoką sudaro būdami vyresni, 2014 m. duomenimis, vidutis pirmą kartą besituokiančių vyrų amžiaus vidurkis buvo 30 metų, o moterų - 27 metai⁹⁸. Per ketverius metus tiek moterų, tiek vyrų amžiaus vidurkis ūgtelėjo vieneriais metais⁹⁹. Mūsų šalyje gyvenimas kartu nesusituokus yra dažnas reiškinys, tai išduoda kūdikių gimusių ne santuokoje skaičiaus augimas. 2010 m. duomenimis, santuokų neįregistravusiems tėvams gimė 10200 kūdikių arba 28,7% visų gimusių kūdikių, 2005 m. šis skaičius sudarė 8700¹⁰⁰. Kadangi partneriai tuokiasi vėliau, jie iki vestuvių gyvena kartu nesusituokę. Net 80% 2010 m. pradėjusių kartu gyventi porų bendro gyvenimo pradžioje nesituokė, o gyveno kohabitacijoje¹⁰¹. Gyvendami kohabitacijoje partneriai nėra saugomi statutinės Lietuvos teisės, todėl iškyla klausimas dėl registruotos partnerystės padėties Lietuvoje. Heteroseksualių asmenų partnerystė mūsų šalyje įteisinta 2001 m. įsigaliojusio Civilinio kodekso VI dalyje XV skyriuje. Pirminiame variante buvo siūloma nustatyti kohabitacijos pagal įstatymą variantą, kai būtų užtekę bendro vyro ir moters gyvenimo kartu fakto, jog atsirastų teisiniai padariniai, tačiau sulaukus aršaus pasipriešinimo buvo priimtas kompromisas ir patvirtintas registruotos partnerystės institutas¹⁰². Kadangi kodekso rengėjai sulaukė neigiamos reakcijos ir pasipriešinimo derindami partnerystės instituto normas, buvo iškilusi reali grėsmė, jog šį institutą teks apskritai pašalinti, todėl jiems teko priimti daug kompromisinių sprendimų. Pirmiausia 3.229 straipsnyje buvo įtvirtinta, jog partnerystė sukelia teisinių padarinių tik tada, jeigu bendras gyvenimas trunka ne mažiau kaip vienerius metus¹⁰³. Nenorint rizikuoti kodekso priėmimo vilkinimu ir stabdymu, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 28 straipsnyje buvo nustatyta, jog minėtasis skyrius įsigalios, kai bus priimtas įstatymas reglamentuojantis partnerystės įregistravimo tvarką¹⁰⁴. Toks įstatymas turėjo būti parengtas iki 2002 m. sausio 1 d.¹⁰⁵ Tačiau praėjus 15 metų po

⁹⁸ *Vidutinis susituokusiųjų amžius, tuokiantis pirmą kartą, Vidutinis susituokusiųjų amžius*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=4fb6c000-a950-4417-bab6-9673fddec43e>>.

⁹⁹ *ibidem*

¹⁰⁰ RAŠIMAITĖ, Teodora. *Vedybų statistika Lietuvoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vedybu-statistika-lietuvoje.d?id=46036821>>.

¹⁰¹ *80 proc. žmonių Lietuvoje pradeda gyventi nesusituokę*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/tag/kohabitacija>>.

¹⁰² MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 209.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹⁰⁵ *ibidem*

Civilinio kodekso įsigaliojimo toks įstatymas vis dar nėra parengtas. Bandymų priimti tokį įstatymą buvo ne vienas, tačiau dėl neigiamos dalies parlamentarų bei visuomenės reakcijos beveik visi jie buvo numarinti dar „lopšyje“¹⁰⁶. 2004 m. pabaigoje buvo nepritarta Vidaus reikalų ministerijos parengtam partnerystės registravimo įstatymo projektui ir jis gražintas tobulinti¹⁰⁷. 2011 m. itin aršias diskusijas sukėlė ir pasipriešinimo Lietuvos Respublikos Seime sulaukė parlamentarės Marijos Aušrinės Pavilionienės pateiktas partnerystės įstatymo projektas¹⁰⁸. Iš kitų pasiūlymų šis skyrėsi tuo, jog buvo pasiūlyta leisti partnerystę sudaryti tiek tos pačios, tiek skirtingos lyties asmenims. Lietuvos Respublikos Seimo Kanceliarijos Teisės Departamentas pateikė išvadą, jog siūlymas įtvirtinti teisę santuoką sudaryti tos pačios lyties asmenims galimai prieštarauja Konstitucijos 38 straipsnio 3 daliai¹⁰⁹. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir Teisėtvarkos Komitetas šioms išvadoms pritarė¹¹⁰. Tačiau belieka stebėtis ir apgailestauti dėl šio sprendimo, nes minėtu projektu siekio įteisinti santuoką nebuvo, parlamentarai nesugebėjo atskirti partnerystės ir santuokos sąvokų ir teisingai bei logiškai vertinti situacijos. Diskusijos pabaigoje buvo nubalsuota prieš šį projektą, o pagrindine priežastimi įvardintas siekis įteisinti tos pačios lyties partnerystę¹¹¹. 2015 m. Seimui buvo pateiktos Teisingumo Ministerijos parengtos ir Vyriausybės patvirtintos pataisos dėl skirtingos lyties partnerystės įteisinimo. Buvo paruoštos dvi projekto versijos: vienoje partnerystė vadinama šeiminingais santykiais, o kitoje partnerystė apibūdinama kaip bendras ūkio tvarkymas¹¹². Buvo pritarta pirmajai projekto versijai. Joje siūloma reguliuoti ne tik turtinius bendro gyvenimo klausimus, tačiau ir moralinius. Šiomis pataisomis ignoruojamos tos pačios lyties partnerių teisės, tačiau *Oliari and Others prieš Italiją* byloje priimtas istorinis sprendimas, kuris plačiau bus pristatytas

¹⁰⁶ RAMELIENĖ, Raimonda. *Dar vienas bandymas įteisinti partnerystę*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lzinius.lt/lzinius/Lietuvoje/dar-vienas-bandymas-iteisinti-partneryste/199152>>.

¹⁰⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 209.

¹⁰⁸ *Partnerystės Įstatymas: Konservatoriai Prieš, Socdemai Už, Liberalams Nerūpi*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tja.lt/index.php/lt/naujienos/260-partnerystes-statymas-konservatoriai-prie-socdemai-u-liberalams-nerpi>>.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Seimo Kanceliarijos Teisės Departamentas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projekto*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=411240&p_query=&p_tr2=2>.

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir Teisėtvarkos Komitetas. *Išvada dėl preliminarus įvertinimo ar Lietuvos Respublikos partnerystės (bendros gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projekto (XIP - 3687) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=412905&p_query=&p_tr2=2>

¹¹¹ *Partnerystės Įstatymas: Konservatoriai Prieš, Socdemai Už, Liberalams Nerūpi*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tja.lt/index.php/lt/naujienos/260-partnerystes-statymas-konservatoriai-prie-socdemai-u-liberalams-nerpi>>.

¹¹² BNS. *Seimui teikiamas įstatymas dėl partnerystės Vyriausybė neklausė dvasininkų*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/seimui-teikiamame-istatyme-del-partnerystes-vyriausybe-neklause-dvasininku.d?id=68387858>>.

kitame skyriuje, gali sujaukti tokius politikų planus. Pripažinta, jog Italija, nesuteikdama jokio teisinio pripažinimo tos pačios lyties porų santykiams, pažeidė Europos žmogaus teisių konvenciją, valstybė turi „pozityvią pareigą“ šiuos santykius sureguliuoti¹¹³. Teismo nuomone, tos pačios lyties porų teisinės apsaugos nebuvimas vertintinas neigiamai, nes Italijoje tokių porų teisės turi būti saugomos. Partnerystės institutas Lietuvoje vis dar sukelia daug diskusijų, politikai jau 15 metų vengia ir atidėlioja šio įstatymo priėmimą, ignoruojamos Lietuvos piliečių teisės. Šiandien nesugebama susitarti dėl heteroseksualių asmenų partnerystės, nekalbant apie tos pačios lyties partnerių teises, kurios yra sąmoningai nutylimos ir ignoruojamos politiniame dialoge.

Praėjo jau 5 metai nuo Konstitucinio teismo sprendimo, kuris plačiau bus aptariamas kitame skyriuje, pripažinusio alternatyvių šeimos sukūrimo formų gausą Lietuvoje. Sprendimo, kuris konstatavo santuokos, kaip vienintelio šeimos sukūrimo pagrindo, monopolio ir dominavimo pabaigą mūsų šalyje. Kadangi registruotos partnerystės instituto įteisinimas mūsų šalyje yra blokuojamas ir stabdomas, nėra patvirtinto jokio teisinio reglamentavimo bent minimaliai nustatančio nesusituokusių porų santykius, šiuo metu kartu gyvenančios poros susiduria su problemomis, kurios kyla dėl neiškaus turto, sukaupto gyvenant kartu nesusituokus, teisinio režimo. Šios poros tampa Lietuvos politikų įkaitais, nes jie nesugeba vertinti situacijos realiu laiku, atsisako pripažinti Konstitucinio teismo sprendimo motyvus, elgiasi konservatyviai. Įstatymas, reglamentuojantis registruotos partnerystės institutą arba kohabitacijoje gyvenančių porų teisinius santykius, turėjo būti priimtas labai senai, nes Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje gausu bylų, kuriose sprendžiamas klausimas dėl partnerių turto teisinio režimo. Lietuvos teismai negalėjo išlikti, kaip Lietuvos politikai, neveiksnūs ir sąmoningai ignoruoti visuomenėje vykstančius kultūrinius, ekonominius ir socialinius pokyčius. Santuoka nėra vienintelis būdas užmegzti šeimos santykius, auga nesusituokusių porų, kurios kartu augina vaikus, perka namus, butus, sklypus, kartu investuoja, kuria verslą, todėl natūralu, jog tokius santykius sureguliuoti būtina. Kol Lietuvos politikai ignoruoja šį klausimą, jų pareigas atlieka teismai. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje 3K-3-72-686/2016¹¹⁴ buvo nagrinėjamas ginčas dėl sukaupto turto gyvenant nesusituokus. Partneriai gyveno kartu nesusituokę, tačiau išsiskyrė, ginčas kilo dėl namo ir sklypo, kuris, gyvenant kartu, buvo įregistruotas vieno iš jų vardu, tačiau suremontuotas bendromis pastangomis ir

¹¹³ ŠVARAITĖ, Izabelė. *Prof. V. Mizaras: partnerystės instituto nebuvimas –socialiai neteisinga situacija*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://naujienos.vu.lt/pokalbiai/prof-v-mizaras-partnerystes-instituto-nebuvimas-socialiai-neteisinga-situacija/>>.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje R.M.-Ž. Ir B. B. v. A. Ž., Nr. 3K-3-72-686/2016.

lėšomis. Ši nutartis svarbi tuo, jog teismas apibrėžė kriterijus, kuriais remiantis galima pripažinti kohabituojančios poros susitarimo dėl bendros jungtinės veiklos sukūrimą bendrą dalinę nuosavybę egzistavimą. Civilinio kodekso 6.969 straipsnio 4 dalyje imperatyviai nustatyta, jog sutartis turi būti rašytinė, o įstatyme nustatytais atvejais – notarinės formos, šio reikalavimo nesilaikymas daro sutartį negaliojančią¹¹⁵. Teismas padarė pagrįstą ir logišką išvadą, jog tarpusavio turtinio režimo santykių sureguliuavimas nėra prioritetinga ir priminė bėda, kurią išsprendžia kartu apsigyvenusios poros. Dažniausiai nesutarimai dėl turto atsiranda tik tada, kai poros jau skiriasi. Sprendime nustatyti tokie kriterijai: nesusituokusių asmenų gyvenimas kartu, ūkio tvarkymas kartu, bendro turto kūrimas asmeninėmis lėšomis ir bendru jų pačių darbu. Kaip matome susitarimo tarp kohabituojančių porų dėl jungtinės veiklos egzistavimui pakankamas pagrindas yra gyvenimas kartu, kai partneriai bendrai tvarko savo ūkinius reikalus. Ši nutartis ypatingai svarbi Lietuvoje kartu gyvenančioms poroms ir tarp jų esančių turtinių santykių sureguliuavimui. Kadangi Civilinio kodekso 3 knygoje, nėra instituto, kuriuo remiantis būtų galima kvalifikuoti kohabituojančių porų teisinius santykius, Lietuvos teismai buvo priversti tokius santykius kvalifikuoti remiantis Civiliniame kodekse 6 knygoje įtvirtintu jungtinės veiklos institutu bei nustatyti šioje veikloje įgytam turtui bendrosios dalinės nuosavybės teisinį režimą įtvirtintą Civilinio kodekso 4 knygoje. 6.970 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta prezumpcija, jog partnerių įnašai ir dalys yra lygios, jeigu susitarimu nėra nustatyta kitaip¹¹⁶. Tačiau teismas argumentuodamas tuo, jog nuosavybės teisės sukūrimas kohabituojančioms poroms jungtinės veiklos santykiuose yra specifinis, todėl skiriasi nuo nuosavybės teisės sukūrimo santuokos metu, atsisakė taikyti šią prezumpciją¹¹⁷. Jis laikėsi pozicijos įtvirtintos ankstesniuose savo sprendimuose, jog jungtinės nuosavybės prezumpcija negalioja kartu gyvenantiems nesusituokusiems asmenims¹¹⁸. Teismas, atsisakydamas taikyti prezumpciją, sukelia didelį teisinį neapibrėžtumą dėl turtinių santykių tiek „stipresnei“, tiek „silpnesei“ ginčo pusei. Teismui laikantis tokios pozicijos kohabituojančios poros stumiamos į tokią situaciją, kurioje turi kaupti kiekvieną atsiskaitymo kvitą, kaupti informaciją apie maisto pirkinius, kuriais prisidėjo prie šeimos gerovės, vesti atliekamų fizinių darbų apskaitą, finansiškai įvertinti suteiktą emocinę pagalbą, įgūdžius, savo gyvenimišką patirtį, ir kaip tai galėjo prisidėti prie jungtinės veiklos

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

¹¹⁶ *ibidem*

¹¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje R.M.-Ž. Ir B. B. v. A. Ž., Nr. 3K-3-72-686/2016.

¹¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. M.A.D., Nr. 3K-3-399/2011.

santykiuose sukurtos ar įgytos nuosavybės. Civilinio kodekso 3.87 straipsnyje yra nustatytas bendros jungtinės sutuoktinių nuosavybės institutas, kuris nustato prezumpciją, jog po santuokos sudarymo įgytas turtas yra bendras, įneštos dalys lygios¹¹⁹. Pripažįstama, jog tarp sutuoktinių užsimezgę ryšiai yra ypatingi, vienas iš jų gali prisidėti išimtinai pinigais, o kitas išimtinai tik atsidavimu, emocine pagalba, auginant vaikus, visai nesvarbus uždarbis, nes laikoma, jog jis yra visos šeimos bendras. Kohabituojančios poros lygiai taip pat gali užmegzti tokius pačius artimus santykius, kuriuose vienas prisidės išimtinai finansinėmis lėšomis, o kitas emocine pagalba, prisirišimu, žiniomis, įgūdžiais, tačiau šiuo atveju teismas laikosi pozicijos, jog reikia vertinti šios pagalbos mastą, įvertinti kiek ir kaip buvo prisidėta prie jungtinės veiklos santykiuose įgyto turto. Kyla daug bėdų įrodinėjant finansinį ir kitokį indėlį į bendro turto gausinimą, todėl gali būti nuskriaudžiama „silpnesnė“ ginčo šalis, kuri atsisakiusi asmeninės karjeros galimybių, pasirinko šeimyninės laimės kūrimą, vaikų auginimą, kol kitas partneris dirbo, kūrė asmenį verslą, uždirbtomis lėšomis įsigijo asmeninį nekilnojamąjį ar kilnojamąjį turtą. Todėl atrodo nesąžininga, kad nesusituokusios poros skyrybų atveju yra nuskriaudžiama finansiškai priklausoma šalis, kai turto dalis nustatinėjama pagal faktines aplinkybes atsisakant prezumpcijos.

2.2. De facto šeima

Ši tema yra nepaprastai svarbi ir aktuali nagrinėjant santuokos sampratos transformacijos klausimą. Kalbėdami apie šį institutą, negalime ignoruoti ir palikti nuošalyje šeimos sąvokos, nes jos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios. Šeimos sampratos pokyčiai tiesiogiai įtakoja santuoką, jos vaidmenį, vertinamą visuomenėje, teisinį reglamentavimą. Kiekvienas žmogus turi unikalų suvokimą, kas yra šeima. Tai lėmė, jog filosofai, sociologai ir teisės specialistai formulavo įvairias, tarpusavyje konkuruojančias šio reiškinio apibrėžimo teorijas, kurios atspindėjo visuomenėje vykstančius pokyčius. Per pastaruosius keturiasdešimt metų Europos teisėje įvyko tikra šeimos sampratos revoliucija, tiesiogiai palietusi santuokos sampratą. Ją įtakojo daugybė faktorių : papročiai, tradicijos, ideologija, politika, bažnyčia, moralės normos, ekonominiai procesai. Patys svarbiausi pokyčiai yra susiję su Europoje įvykusiais demografiniais pasikeitimais. Mažėjant sudaromų santuokų statistiniams rodikliams, augant besiskiriančių porų skaičiams, ryškėjo skirtumai tarp tradicinės ir šiuolaikinės šeimos. Ilgai tradicinės šeimos ir santuokos sąvokos buvo

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

tapatinamos. Tiek Mesopotamijoje, tiek Senovės Romoje, tiek vėlesniais laikais pilnavertę šeimą galėjo sukurti tik heteroseksuali sutuoktinių pora, kuri kartu augino savo vaikus. Tuo metu nebuvo toleruojamos ir pripažįstamos alternatyvios šeimų sukūrimo formos. Ryškėjančios tendencijos, jog visuomenėje mažėja santuokos svarba ir didėja šeimų gyvenimo formų įvairovė lėmė tai, jog archajiškas ir konservatyvus teisinis šeimų santykių reglamentavimas turėjo ir privalėjo keistis. Šiuolaikinė šeimų teisė orientuojama į tai, kad bendrą gyvenimą turint tikslą sukurti šeimų santykius turi lemti ne tam tikrų formalumų laikymasis, o teisių ir pareigų prisiėmimas tiek tarpusavyje bendrai gyvenančių asmenų, tiek vaikų atžvilgiu, nesvarbu, kokių pagrindų susiklostę bendro gyvenimo santykiai¹²⁰. Pirmenybė yra teikiama santykių turiniui, o ne formai, kuria jie įteisinami. Dėl šių pasikeitimų greta tradicinės šeimų sąvokos atsirado transseksualių asmenų sąjunga, santuokinė netradicinė tos pačios lyties asmenų šeima, bendras šeimų gyvenimas registruotos arba faktinės partnerystės pagrindu bei vieno iš tėvų šeima. Būtina pažymėti, jog teisė vangiai ir labai sunkiai reagavo į naujų šeimų formų pokyčius diskriminuodama piliečius. Tai puikiai iliustruoja Europos Sąjungos valstybių narių teismų praktika.

2.1.1. *De facto* šeima Didžiosios Britanijos ir Vokietijos teismų praktikoje

1950 m. Didžiosios Britanijos apeliacinis teismas sprendime *Gammans prieš Ekins* pasisakė dėl kohabitacijoje gyvenančios poros santykių. Ši byla yra daug sudėtingesnė nei gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, jau šiame sprendime atsispindėjo laukiantys visuomeniniai pokyčiai ir dėl to kylančios problemos¹²¹. Ieškovas su savo nuomininke daugiau nei 20 metų nesusituokę gyveno kartu, kaimynystėje gyvenantys žmonės juos laikė sutuoktinių pora. Teismas aršiai ir prieštaringai pasisakė dėl tokių santykių. Labiausiai cituojama ir minima yra teismo nuomonė, jog ieškovas negalėjo būti laikomas savo gyvenimo partnerės šeimų nariu, nors jie ir turėjo lytinių santykių, o tokių santykių pavadinimas šeima būtų reiškęs anglų kalbos teršimą¹²². Šią poziciją galima vertinti kaip visišką gyvenimo kohabitacijoje neigimą, tačiau baigiamieji sprendimo motyvai paliko daug neatsakytų klausimų. Šiuo sprendimu teismas norėjo parodyti, kad krikščioniškoje Anglijos visuomenėje viena iš svarbiausių santuokos suteikiamų privilegijų

¹²⁰ MIZARAS, Vytautas. *V. Mizaras. Dar kartą apie (gėjų) santuokas, arba kas yra šeima*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vmizaras-dar-karta-apie-geju-santuokas-arba-kas-yra-seima.d?id=39216101>>.

¹²¹ PROBERT, Rebecca. *The Changing Legal Regulation of Cohabitation*. Cambridge University Press, 2010, p. 135.

¹²² Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų 1950 m. sprendimas *Gammans v. Ekins*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-02-06]. Prieiga per internetą: <<http://swarb.co.uk/gammans-v-ekins-ca-1950/>>.

kohabituojančios poros neturi teisės mėgautis¹²³. Jeigu visuomenė tuo metu buvo konservatyvi ir neigiamai žvelgė į tokią gyvenimo formą, kam skirta buvo ši žinia? Ar tai reiškia, kad kohabituojančios poros turėjo tam tikrų privilegijų? Šis teismo sprendimas simbolizavo Didžiosios Britanijos teisinėje sistemoje vykčius pokyčius. Nebuvo siekiama poras nubausti ar atgrasyti nuo gyvenimo kartu, pasitelkiant teisinį reglamentavimą. Buvo norima kaip įmanoma labiau sumažinti šio reiškimo patrauklumą¹²⁴. Žmonės suprato, jog baudomis ar represijomis norimo tikslo pasiekti nepavyks. Didžiosios Britanijos teisininkai, politikai, sociologai neneigė kohabitacijos reiškimo egzistavimo visuomenėje, neneigė ir to, jog tam tikra žmonių grupė, nepaisant vedybų suteikiamų privalumų, renkasi gyvenimą kartu nesusituokus. Buvo tiriamos tokio pasirinkimo priežastys, ieškomi galimi sprendimo būdai, kurie skatintų kartu gyvenančias ar planuojančias apsigyventi poras pirmiausia susituokti. Tai buvo modernus ir sveikintinas požiūris, kuris skatino santuokos ir šeimos institutų reformas ir pokyčius. Nepaisant to, jog teisė pripažino kohabitacijos reiškimo egzistavimą, ilgą laiką po šio sprendimo buvo ieškoma būdų, kaip išlaikyti tradicinės šeimos, grindžiamos santuoka, monopolį. Prireikė net 50 metų, kol tradicinės šeimos samprata statutinėje Didžiosios Britanijos teisėje buvo modernizuota ir baigėsi nesusituokusių porų diskriminacija. Precedentas buvo sukurtas 2000 m. Lordų rūmams priėmus sprendimą byloje *Fitzpatrick prieš Sterling Housing Association Ltd*, kuris turėjo didžiulę įtaką apibrėžiant šeimą ir kituose kontekstuose¹²⁵. Du tos pačios lyties partneriai 18 metų kartu gyveno nuomojamame bute, kol vienas iš jų mirė. Nuomos sutartis išimtinai buvo sudaryta mirusiojo partnerio vardu. Tuo metu galiojusi statutinė Anglijos teisė numatė, jog mirusiojo asmens šeimos narys gali tęsti nuomos sutartį, jeigu to pageidauja. Problema kilo tada, kai nuomotojas atsisakė pratęsti nuomos sutartį, motyvuodamas tuo, jog tos pačios lyties partneriai nėra šeima. Lordų rūmams teko atsakyti į klausimą, ar gėjai ir lesbietės yra šeima¹²⁶. Teismo nuomone, šeimos samprata šiuolaikinėje teisėje nebegali būti grindžiama vien tik santuoka ar kraujo ryšiais, o ji gali susiformuoti ir kitais pagrindais. Buvo suformuluoti kriterijai, kurių pagalba nustatoma, ar egzistuoja šeima. Pirmiausia turi būti vertinama, ar egzistuoja emocinis dviejų ar daugiau asmenų tarpusavio santykių pobūdis, jų priklausymas vienas nuo kito, abipusė meilė, rūpinimasis vienas kitu,

¹²³ *ibidem*

¹²⁴ PROBERT, Rebecca. *The Changing Legal Regulation of Cohabitation*. Cambridge University Press, 2010, p. 135.

¹²⁵ Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų 2000 m. sprendimas *Fitzpatrick prieš Sterling Housing Association Ltd* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-02-06]. Prieiga per internetą:

<<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd991028/fitz01.htm>>.

¹²⁶ HERRING, Jonathan. *Falimly Law Fifth Edition*. Pearson Education Limited. England, 2011, p.5

tarpusavio įsipareigojimai ir parama¹²⁷. Paprastąją balsų daugumą buvo pritarta, jog minėti partneriai atitiko nustatytus kriterijus ir jie buvo šeima, nes jie ilgą laiką gyveno kartu, o paskutinius šešerius sergančiojo nuomininko gyvenimo metus juo rūpinosi ir prižiūrėjo partneris. Tačiau ne visi teisėjai pritarė šiai pozicijai, ją kritikuojantys oponentai teigė, jog būtų sunkų įrodyti tarp poros egzistuojančius šeimos santykius nesant seksualinių santykių¹²⁸. Artimi seksualiniai ryšiai turi būti laikomi svarbiu skiriamuoju draugiškų ir šeimos santykių ženklu. Nepritariantieji išdėstė savo šeimos sampratos kriterijus. Jie teigė, jog šeimą galima sudaryti, kai egzistuoja teisiniai santuokos ar įvaikinimo ryšiai arba kraujo ryšiai. Kadangi ši pora neatitiko nė vieno apibrėžimo, jie negalėjo būti laikomi šeima. Visgi buvo priimtas palankus sprendimas visiems kohabitacijoje gyvenantiems tiek tos pačios, tiek skirtingos lyties partneriams, kuris užbaigė 50 metų trukusį santuokos kaip vienintelio šeimos sukūrimo pagrindo monopolį.

Po 2 metų Vokietijos Aukščiausiasis Teismas taip pat suformulavo modernią šeimos sampratą šios šalies teisinėje sistemoje. 2002 m. kovo mėnesio 20 dieną buvo priimtas sprendimas byloje, kurioje ginčas kilo tarp buvusių sutuoktinių dėl finansinės išlaikymo prievolės. Po 27 metų santuokos, pora išsiskyrė, vyrui buvo priteista kas mėnesį mokėti savo buvusiai žmonai fiksuotą išlaikymo sumą. Buvęs sutuoktinis kreipėsi į teismą su prašymu sumažinti arba panaikinti šią prievolę, kadangi jis patyrė neigiamus psichologinius išgyvenimus, kai paaiškėjo, jog buvusi žmona gyvena su kitu vyru palaikydama su juo artimus ryšius. Moteris teigė, kad negyveno kohabitacijoje su minėtu vyru, neturėjo su juo lytinių santykių, kadangi jis buvo homoseksualus, todėl tarp jų neegzistavo santuoką primenantys ryšiai, jokios žalos padaryta nebuvo, todėl išmokos turėtų būti mokamos toliau¹²⁹. Teismas pritarė žemesnės instancijos teismo sprendimui sumažinusiam išmokos dydį, kadangi egzistavę faktiniai įrodymai bylojo artimų, santuokinius primenančių, ryšių egzistavimą. Teismo nuomone, tokie ryšiai galėjo užsimegzti ir tarp heteroseksualios moters bei homoseksualaus vyro, o seksualinių santykių nebuvimas neturėjo jokios teisinės reikšmės. Sprendime buvo suformuluoti kriterijai, kuriais naudojantis nustatoma, ar tarp tos pačios ar skirtingos lyties partnerių egzistuojantys santykiai patenka į šeimos sampratą. Santykiams turi būti būdingas artumas, abipusė atsakomybė, parama, santykiai negali būti trumpalaikiai, jie turi tęstis tam tikrą laiką tarpą,

¹²⁷ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 23.

¹²⁸ HERRING, Jonathan. *Family Law Fifth Edition*. Pearson Education Limited. England, 2011, p.6.

¹²⁹ SHEIWE, Kristen. *Is it "grossly unfair" if a husband has to pay maintenance to his separated wife who has a close relationship with a homosexual man?* [interaktyvus]. p. 1. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.].

Prieiga per internetą:

<http://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/56b980e85559868f233c5a7f/1454997736556/GLJ_Vol_03_No_09_Scheiwe.pdf>.

partnerius turi sieti bendri ūkiniai ir ekonominiai reikalai, kaip ir bendri asmeninio pobūdžio reikalai¹³⁰. Seksualiniai santykiai, bendras gyvenimas vienoje patalpoje nėra būtini kriterijai šeimos santykių egzistavimui. Šioje byloje Vokietijos Aukščiausiojo Teismo sudarytas sąrašas kriterijų, kuriais naudojantis sprendžiama, ar tarp partnerių egzistuojantys santykiai patenka į šeimos sampratą, atvėrė kelią į minėtą sampratą įtraukti alternatyvius gyvenimo kartu būdus ir apsaugoti šių porų teises. Buvo atskirtos santuokos ir šeimos sąvokos.

2.1.2. *De facto* šeima Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje

Ne mažiau svarbu ir įdomu nagrinėti Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimus ir jo formuojamus precedentus šeimos teisės klausimais. Pamatinės žmogaus teisės ir laisvės yra kertinis Europos Bendrijos ir Europos Sąjungos teisėkūros akmuo. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pagrindinė institucija, kurios pagalba užtikrinama pažeistų pamatinių žmogaus teisių gynyba, formuojamas ir plečiamas šių teisių turinio suvokimas. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija teismo rankose yra tarsi gyvas instrumentas, kuris aiškinamas ir plečiamas pagal visuomenėje vykstančius socialinius ir politinius pokyčius¹³¹. Ji išlieka pirminiu žmogaus teisių apsaugos dokumentu Europoje. Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintos dvi atskiros sąvokos, kurios užtikrina kiekvieno individo teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą¹³². Privataus gyvenimo sąvoka yra daug platesnė ir apima šeimos gyvenimą. Aiškaus apibrėžimo pateikta nėra, tačiau iš formuojamos teismų praktikos galima spręsti, jog tai sfera, kurioje kiekvienas individas gali laisvai vystytis, reikštis, tobulėti ir atskleisti savo asmenybę ryšium su kitais ir aplinkiniu pasauliu¹³³. Per konvencijos egzistavimo laikotarpį ši sąvoka buvo pildoma ir plečiama apimant naujus privataus gyvenimo epizodus. Šeimos gyvenimo sąvoką teismas formulavo ir plėtė atsižvelgdamas į besikeičiantį visuomenės požiūrį į šeimą, vykstančius socialinius, ekonominius, kultūrinius pokyčius. Šiandien, nagrinėjant teismo priimtus sprendimus, matoma, jog šeimos gyvenimo sąvoka neapsiriboja vien tik santuoka grįstomis

¹³⁰ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 23.

¹³¹ MCGLYNN, Clare. *Families and the European Union*. Cambridge University Press. 2006, p. 15.

¹³² Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. Valstybės žinios, 2011, Nr. 156-7390 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://nvoprograma.lt/uploads/EUROPOS%20C5%BDMOGAUS%20TEISI%C5%B2%20IR%20PAGRINDINI%C5%B2%20LAISVI%C5%B2%20APSAUGOS%20KONVENCIJA.pdf>>.

¹³³ ROAGNA, Ivana. *Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights*. [interaktyvus]. p. 12. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/hb11_privatelifelife_en.pdf>.

šeimomis, pripažįstami alternatyvūs santykių kūrimo būdai¹³⁴. Šie pokyčiai neįvyko per vieną naktį. Kol buvo įtvirtinta moderni sąvoka, turėjo praeiti daug laiko, turėjo būti priimta daug, tuo metu laikytų dviprasmiškais, sprendimų, kurie plėtė ir formavo minėtą sąvoką. Šiame skyriuje bus nagrinėjamos pagrindinės Europos Žmogaus Teisių Teismo bylos, kuriose buvo išplėsta de facto šeimos sąvoka apribojusi santuokos instituto monopolį.

1979 m. birželio mėnesio 13 dieną Strasbūro teismas byloje *Marckx prieš Belgiją* priėmė sprendimą, kurį galime laikyti pamatiniu, atskyrusiu šeimos gyvenimo ir santuokos sampratą. Motina Paula Marckx ir jos dukra Alexandra Marckx padavė ieškinį prieš Belgijos Karalystę dėl ginčytinų ir diskriminuojančių įstatymo normų dukros atžvilgiu. Alexandra Marckx gimė motinai, kuri tuo metu buvo nesusituokusi. Belgijos statutinėje teisėje buvo nustatytas dvejopas teisinis reglamentavimas santuokoje gimusių ir nesusituokusioms poroms gimusių vaikų atžvilgiu. Teisiniams santuokinio vaiko ir motinos santykiams užsimegztį pakakdavo gimdymo įstaigoje išduoto gimimo liudijimo. Tačiau tam, kad užsimegztų teisiniai santykiai tarp nesantuokinio vaiko ir jo motinos, gimimo fakto ar gimimo liudijime privalomai įrašytos biologinės motinos pavardės neužtekdavo, buvo būtina atlikti vieną iš dviejų numatytų teisinių procedūrų – pačiai motinai savanoriškai pripažinti motinystę arba kreiptis į teismą, kuris patvirtintų šį faktą. Nuo gimdymo iki vaiko pripažinimo buvo toks laiko tarpas, kai vaiko ir jo biologinės motinos nesiejo jokie teisiniai motinystės ryšiai. Net 25% nesusituokusių motinų neinicijuodavo šių procedūrų ir nepripažindavo savo biologinių vaikų¹³⁵. Pilnametystės sulaukęs nesantuokinis vaikas per penkerius metus pats galėdavo inicijuoti teisinį procesą, kad būtų pripažintas jo ir biologinės motinos ryšys. Atlikus pripažinimo procedūrą diskriminuojanti padėtis išlikdavo. Santuokiniams ir nesantuokiniams įteisintiems vaikams suteikiamos teisės ir pareigos nebuvo vienodos. Pastarųjų teisės buvo grubiai pažeidžiamos. Po įteisinimo užsimegzdavo teisiniai ryšiai išimtinai tik su įteisinto vaiko motina. Pagal Belgijos statutinę teisę toks vaikas netapdavo savo motinos šeimos nariu, neatsirasdavo teisiniai santykiai ir išlaikymo prievolės tarp jo ir senelių, jeigu įteisinto vaiko tėvai mirdavo arba būdavo neveiksniūs, tokiam vaikui iki 21 metų amžiaus buvo užkertamas kelias sudaryti santuoką, nes buvo būtinas globėjo sutikimas, kurio jie gauti negalėdavo¹³⁶. Santuokoje gimusiems vaikams tokį sutikimą galėjo suteikti seneliai, taip pat jie

¹³⁴ ROAGNA, Ivana. *Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights*. [interaktyvus]. p. 13. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/hb11_privatelife_en.pdf>.

¹³⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. birželio 13 d. sprendimas *Marckx prieš Belgiją* byloje, Nr. 6833/74, §14;

¹³⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. birželio 13 d. sprendimas *Marckx prieš Belgiją* byloje, Nr. 6833/74, §16;

papildomai galėjo naudotis suteiktomis didesnėmis paveldėjimo teisėmis. Šiandien toks teisinis reglamentavimas atrodo sunkiai suvokiamas, belieka tik stebėtis ir gailėtis, kad toks įstatymas, šturkščiau paminantis jautriausios ir pažeidžiamiausios žmonių grupės teises, buvo priimtas modernioje Belgijos teisinėje sistemoje. Pirmiausia, Strasbūro teismas aiškinosi, ar tarp motinos ir dukros atsiradę ryšiai patenka į Konvencijos 8 straipsnyje saugomą šeimyninio gyvenimo sąvoką. Teismo nuomone, šiame straipsnyje nėra jokio skirtumo tarp „teisėtoms“ ir „neteisėtoms“ šeimoms, toks išskyrimas nesuderinamas su minėtame straipsnyje vartojamu žodžiu „kiekvienas“, o tai patvirtina Konvencijos 14 straipsnio draudimas diskriminuoti gimimo pagrindu¹³⁷. Šiuo atveju teismas pripažino, jog šeimos gyvenimo apsauga galioja tiek teisėtoms, tiek neteisėtoms šeimoms. Buvo nustatytas motinos ir dukros teisių pažeidimas pagal Konvencijos 8 ir 14 straipsnius¹³⁸. Belgijos vyriausybė neneigė fakto, jog galiojanti statutinė teisė suteikia daugiau teisių tradicinėje šeimoje augantiems vaikams, tačiau tokį reglamentavimą laikė pagrįstu, nes juo buvo siekiama skatinti tokių šeimų skaičiaus augimą, tai buvo grindžiama moralės normomis ir visuomenės tvarka¹³⁹. Siekis skatinti žmones gyventi tradicinėje šeimoje yra pagirtinas netgi šiandien, tačiau pasirinktas netinkamas įgyvendinimo būdas ir priemonės padarė didžiulės žalos nesantuokiniams vaikams ir jų motinoms. Šiame sprendime teisėta ir galiojanti santuoka nebuvo laikoma būtina sąlyga šeimyninio gyvenimo apsaugai atsirasti, todėl vaiko ir jo motinos tarpusavio santykiai savaime saugomi Konvencijos¹⁴⁰. *De facto* šeimos samprata, papildyta vienišos motinos ir jos vaiko santykiais, santuoka nebebuvo laikoma vieninteliu šeimos santykių atsiradimo pagrindu.

Po 17 metų buvo priimta kita svarbi byla papildomai išplėtusi šeimos gyvenimo sąvoką. 1996 m. kovo mėnesio 27 dieną byloje *Boughanemi prieš Prancūziją* teismas papildė iki tol jo praktikoje egzistavusią šeimos sampratą. Kamel Boughanemi – Tuniso valstybės pilietis, kuris gimė ir 8 metus augo šioje šalyje. Vėliau jis ir jo šeima persikėlė į Prancūziją ir ten nuolatos gyveno. Gyvendamas šioje šalyje jis susirado gyvenimo partnerę ir šiai porai gimė vaikas, kurį ieškovas teisiškai pripažino praėjus 9 mėnesiams po jo gimimo¹⁴¹. Gyvendamas Prancūzijoje jis buvo daug kartų teisiamas, todėl buvo pripažinta,

¹³⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. birželio 13 d. sprendimas Marckx prieš Belgiją byloje, Nr. 6833/74, §31;

¹³⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. birželio 13 d. sprendimas Marckx prieš Belgiją byloje, Nr. 6833/74, §39;

¹³⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. birželio 13 d. sprendimas Marckx prieš Belgiją byloje, Nr. 6833/74, §40;

¹⁴⁰ ROAGNA, Ivana. *Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights*. [interaktyvus]. p. 28. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/hb11_privatelife_en.pdf>.

¹⁴¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1996 m. kovo 27 d. sprendimas Boughanemi prieš Prancūziją byloje, Nr. 22070/93, §7;

jog svetimšalio buvimas šioje šalyje kelią didžiulę grėsmę visuomenei ir viešajai tvarkai. Buvo nuspręsta jį deportuoti iš šalies. Ieškovas iškėlė klausimą, ar nebuvo pažeistos jo teisės į privatų ir šeimos gyvenimą pagal Konvencijos 8 straipsnį. Teismas pripažino, jog deportacija ir jo atskyrimas nuo šeimos pažeidė šias teises. Nors ir pavėluotai, tačiau ieškovas teisiškai pripažino, jog yra savo vaiko tėvas, jokios teisinės reikšmės neturėjo faktas, kad jis savo vaiku nesirūpino ir kartu negyveno su savo vaiko motina. Teismo nuomone, Konvencijoje įtvirtinta šeimos gyvenimo sąvoka apima tėvo ir vaiko santykius, juos galima laikyti šeima¹⁴². Nors šis ryšys tam tikromis išimtinėmis aplinkybėmis gali būti pertraukiamas, tačiau byloje tokių faktų teismas nerado. Kitas svarbus faktas buvo tas, jog ieškovo tėvai, broliai ir seserys, legaliai gyveno Prancūzijoje. Deportacija atskyrė jį nuo vaiko ir artimų giminaičių ir pažeidė Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintas teises. Šioje byloje buvo išplėsta ir papildyta šeimos sąvoka. *Greta Marckx prieš Belgiją* byloje įtvirtintos motinos ir vaiko kaip šeimos sąvokos atsirado tėvo ir jo vaiko samprata, nepriklausomai nuo to, ar jie gyvena kartu ar ne.

Kohabitacijoje gyvenančių porų skaičiai tiek Europoje, tiek Jungtinėse Amerikos Valstijose auga. Socialiniai, kultūriniai, ekonominiai pokyčiai Europos visuomenėje lėmė mažėjančių santuokų skaičių. Todėl buvo natūralu tikėtis, jog Europos Žmogaus Teisių Teismas išplės šeimos gyvenimo sąvoką pripažindamas kartu gyvenančių porų santykių apsaugą. 1988 metų birželio mėnesio 21 dieną teismas priėmė sprendimą byloje *Berrehab prieš Olandiją*. Abdellah Berrahab buvo Maroko valstybės pilietis, gyvenantis Olandijoje. Sonja Koster buvo Olandijos pilietė, kuri sudarė santuoką su minėtu ieškovu. Jam buvo suteiktas terminuotas leidimas gyventi ir dirbti šioje šalyje, kadangi jo žmona buvo olandė. Vėliau dėl nesuderinamų skirtumų pora išsiskyrė, po kurio laiko jiems gimė dukra. Pora draugiškai susitarė dėl vaiko lankymo ir priežiūros grafiko, tėvas dirbo ir prisidėjo prie vaiko auklėjimo, auginimo tiek finansiškai, tiek morališkai ir psichologiškai nuolatos ją lankydamas. Pasibaigus leidimo gyventi Olandijoje galiojimui, ieškovas kreipėsi su prašymu pratęsti šį terminą, tačiau kadangi jis išsiskyręs, atsakymas buvo neigiamas. Jis buvo priverstas palikti šalį, dėl didelio atstumo nutrūko jo artimi ryšiai su dukra. Ieškovas ir jo vaikas per atstovą kreipėsi į teismą ir teigė, jog buvo pažeistos jų Konvencijos 8 straipsnyje saugomos teisės į privatų gyvenimą ir šeimos gyvenimą¹⁴³. Strasbūro teismas pritarė šiai pozicijai ir teigė, jog nepaisant nutrūkusios santuokos tarp vaiko ir jo tėvų esantys ryšiai pateko į šeimos gyvenimo sąvoką. Tačiau svarbiausiu bylos epizodu galima

¹⁴² MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 24.

¹⁴³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1988 m. gegužės 28 d. sprendimas *Berrehab prieš Olandiją* byloje, Nr. 10730/84, §18;

laikyti suformuluotą prezumpciją kartu gyvenančių porų atžvilgiu. Teismas pasisakė, jog nuolatinė kohabitacija nėra būtina, kad atsirastų šeimos gyvenimo apsauga vaikų ir jų tėvų santykiams¹⁴⁴. Iš šios formuluotės galime daryti išvadą, jog stabilūs kohabituojančių skirtingos lyties porų santykiai automatiškai patenka į šeimos gyvenimo sąvoką ir buvo laikomi vienu jos atsiradimo pagrindų.

Ne mažiau įdomu stebėti ir įvertinti kaip kito šeimos ir santuokos sampratų apibrėžimai transseksualių asmenų atžvilgiu. 1986 m. rugsėjo mėnesio 25 dieną Strasbūro teismas priėmė sprendimą byloje *Rees prieš Jungtinę Karalystę*, kuriame buvo aptartos transseksualių asmenų teisės. Brenda Margaret Rees buvo Anglijos pilietė, kadangi gimimo metu ji atitiko visus fizinius ir biologinius moteriškos lyties požymius, todėl gimimų registre buvo įrašyta kaip moteris. 1970 m. sužinojusi, jog transseksualumas yra mediciniškai pripažįstama būklė, ji kreipėsi pagalbos, buvo skirtas hormoninis gydymas, kol pagaliau buvo atlikta valstybės apmokėta chirurginė lyties keitimo operacija. Ieškovas pasikeitė vardą, o vėliau jam buvo išduotas pasas su naujais duomenimis. Tačiau išliko opi problema, nes bet kokie bandymai pasikeisti gimimo liudijime ir registre įrašytą moterišką lytį buvo nesėkmingi¹⁴⁵. Žmogus buvo įstumiamas į nepavydėtiną padėtį, nors valstybė ir apmokėjo gydymo išlaidas, žmogus fiziškai atrodė ir psichologiškai jautėsi kaip vyras, tačiau gimimo liudijime ir registre jis vis tiek buvo įvardinamas moterimi, o tai sukėlė daug nepatogumų. Valstybė atsisakė jam suteikti visišką teisinį pripažinimą. Ieškovas kreipdamasis į teismą teigė, jog yra pažeidžiama jo teisė į privatų gyvenimą pagal Konvencijos 8 straipsnį, nes yra ribojama jo integracija į pilnavertį socialinį gyvenimą, kuri lemia vyriausybės neveiknumas nesugebant užtikrinti transeksualių asmenų teisių¹⁴⁶. Tuo tarpu Didžiosios Britanijos vyriausybė priešinosi šiai pozicijai ir teigė, jog turi būti išlaikyta riba tarp asmeninių ir visos visuomenės interesų. Teismas palaikė valstybės poziciją, teigė, jog galimybė pasikeisti vardą ir pavardę, o tuo pačiu ir asmens dokumentus yra pakankama priemonė patenkinti ieškovo interesus. Teismas teigė, jog nepaisant atliktos lyties keitimo operacijos, toje valstybėje lytį pasikeitęs asmuo dėl socialinių priežasčių nėra visiškai pripažįstamas vyru¹⁴⁷. Šios priežastys buvo susijusios su skirtingu pensijiniu amžiumi vyrams ir moterims, galimybe sudaryti santuoką ir kitomis priežastimis. Kiltų daug

¹⁴⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1988 m. gegužės 28 d. sprendimas *Berrehab prieš Olandiją* byloje, Nr. 10730/84, §20;

¹⁴⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. rugsėjo 26 d. sprendimas *Rees prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 9532/81, §16;

¹⁴⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. rugsėjo 26 d. sprendimas *Rees prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 9532/81, §33;

¹⁴⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. rugsėjo 26 d. sprendimas *Rees prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 9532/81, §40;

nepatogumų ir sunkumų priimant naują teisinį reguliavimą susijusį su pilnaverčiu transseksualių asmenų statuso pakeitimu. Teismas nelaikė transseksualių asmenų sąjungos šeima¹⁴⁸. Šioje byloje visuomenės interesai nusvėrė privačius, teismas neįžvelgė Konvencijos 8 straipsnio pažeidimo. Papildomai ieškovas kėlė klausimą dėl Konvencijos 12 straipsnio pažeidimo. Pagal fizinius požymius ir psichologinį savęs suvokimą jis buvo vyras, tačiau sudaryti santuokos su moterimi jis negalėjo dėl Didžiojoje Britanijoje galiojančios statutinės teisės. Gimimo liudijime ir registre jis vis dar buvo moterimi, todėl leidimas sudaryti tokią santuoką būtų reiškęs leidimą sudaryti santuokas tos pačios lyties asmenims. Teismas pritarė valstybės pozicijai, jog lytį pasikeitęs ieškovas išliko moterimi, todėl toks draudimas susituokti tos pačios lyties asmenims yra pateisinamas. Pripažinta, jog pažeidimo pagal Konvencijos 12 straipsnį nebuvo. Šiame sprendime teismas išliko konservatyvus, atsisakė pripažinti transseksualių asmenų santykius šeima, neigiamai pasisakė dėl tos pačios lyties asmenų santuokos.

Prireikė 16 metų, kol teismas kardinaliai pakeitė savo sprendimą. 2002 m. liepos mėnesio 11 dieną byloje *Goodwin prieš Jungtinę Karalystę* buvo priimtas istorinis ir nepaprastai svarbus sprendimas dėl transseksualių asmenų teisių, visiškai transformavęs ankstesnę poziciją šeimos ir santuokos sampratų klausimu. Christine Goodwin buvo Anglijos pilietis, kadangi gimimo metu jis atitiko visus fizinius ir biologinius vyriškos lyties požymius, todėl gimimų registre buvo įrašyta kaip vyras. 1990 m. jai buvo atlikta chirurginė lyties keitimo operacija, tačiau kaip ir ankstesnėje byloje ji susidūrė su įvairiomis problemomis. Fiziškai atrodė ir psichologiškai jautėsi moterimi, tačiau teisiškai ji vis tiek buvo laikoma vyru. Dėl šios priežasties ji negalėjo iškelti bylos dėl seksualinio priekabiavimo prieš savo bendradarbius vyrus. Dėl susidariusios situacijos ji nuolat patyrė gėdą ir pažeminimą. Prieš įsidarbindama naujoje darbovietėje, ji nesėkmingai siekė pasikeisti valstybinio socialinio draudimo numerį, kuris savo konfigūracija išduoda, jog prieš lyties keitimo operaciją ieškovė buvo vyru. Kadangi Didžiojoje Britanijoje moterų ir vyrų pensijinis amžius skiriasi, buvo atmestas prašymas išleisti ją į pensiją 60 metų amžiaus, kaip visas moteris toje šalyje. Ieškovei buvo uždrausta sudaryti santuoką su kitu vyriškiu, kadangi teisiškai ji buvo laikoma vyru¹⁴⁹. Jos nuomone, atsisakymas suteikti visišką teisinį pripažinimą pažeidė konvencijos 8, 12, 13 bei 14 straipsniuose saugomas teises. Didžiosios Britanijos vyriausybė atmetė moters argumentus ir išliko ištikima ankstesnėje byloje buvusiai pozicijai. Europos Žmogaus Teisių Teismas priėmė precedento

¹⁴⁸ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 24.

¹⁴⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 11 d. sprendimas *Goodwin prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 28957/95, §8;

neturintį istorinį sprendimą, kuris apgynė diskriminuojamų transseksualių asmenų teises. Šioje byloje teismas laikėsi nuomonės, jog privataus asmens interesai nusvėrė visuomeninius, iš šio sprendimo kilsiančias pasekmes visuomenė turėtų reaguoti santūriai ir tolerantiškai, nes būtina užtikrinti individo teisę į garbingą gyvenimą, todėl vyriausybė privalo teisiškai pripažinti pasikeitusią lytį¹⁵⁰. Pripažinta, jog buvo pažeista Konvencijos 8 straipsnyje saugoma asmens teisė į privataus gyvenimo gerbimą. Vertindamas 12 straipsnio pažeidimą teismas priėjo išvadą, jog nebuvo jokio pateisinimo draudimui lytį pasikeitusiam asmeniui sudaryti santuoką. Tai lėmė įvykę didžiuliai socialiniai pokyčiai, susiję su santuokos institutu nuo pat konvencijos priėmimo, taip pat tobulėjantis mokslo ir medicinos supratimas apie transseksualumą¹⁵¹. Kadangi statutinė teisė ją nuo šiol turėjo pripažinti kaip moterį, todėl nebuvo priežasties drausti sudaryti santuoką su vyru. Šiuo sprendimu Strasbūro teismas kardinaliai pakeitė visus iki tol buvusius savo sprendimus susijusius su transseksualių asmenų teisėmis. Pripažinta, jog kartu gyvenantys transseksualūs asmenys turi teisę į pagarbą šeimos gyvenimui¹⁵². Valstybė turi teisiškai pripažinti pasikeitusią asmens lytį, negalima jam drausti sudaryti santuoką su priešingos lyties atstovu.

Ilgai Europos teisėje egzistavo vienintelis būdas sukurti šeimą – sudarant santuoką. Per pastarąjį šimtmetį įvykę kultūriniai, ekonominiai, socialiniai pokyčiai lėmė tai, jog atsirado šeimos sukūrimo alternatyvos. Iš pradžių jos buvo ignoruojamos, menkinamos ir draudžiamos, nepripažįstamos, tačiau didėjant jas besirenkančių asmenų skaičiams buvo būtina reaguoti. Valstybių politikai išlikdami konservatyvūs ir šališki nesiėmė atitinkamų priemonių, todėl vykstančių pokyčių akivaizdoje valstybių teismai bei Europos Žmogaus Teisių Teismas negalėjo išlikti neutralūs ir privalėjo reaguoti. Atskyrus šeimos ir santuokos sąvokas, buvo sprendžiamos bylos, formuojami precedentai, plečiama šeimos sąvoka. Santuoka tapo tik viena iš daugelio alternatyvų sukurti šeimą. Pripažinta, jog vienišos motinos su savo vaikais, tėvai ir vaikai, kohabituojančios poros, transseksualių asmenų poros turi teisę į jų šeimos santykių apsaugą.

2.1.3. De facto šeima Lietuvoje

Aptarus Europos teisinėje sistemoje įvykusius pokyčius, būtina aptarti padėtį Lietuvoje. Tradicinė šeima – vieną kartą susituokę tėvas, mama ir santuokoje gimę vaikai – nebėra

¹⁵⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 11 d. sprendimas Goodwin prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 28957/95, §70;

¹⁵¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 11 d. sprendimas Goodwin prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 28957/95, §100;

¹⁵² MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 24.

dominuojanti mūsų šalyje¹⁵³. Lietuvos visuomenė keičiasi, joje įsitvirtina vakarų Europos valstybėse paplitę šeimos kūrimo institutai, tačiau į šiuos pokyčius reaguojama vangiai. Dėl šeimos sampratos apibrėžimo mūsų valstybėje kyla daug nesutarimų ir problemų. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnyje pasakyta, jog šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas, ši sąvoka toliau nedetalizuojama¹⁵⁴. Pagrindinis šeimos teisės šaltinis Lietuvoje – Civilinis kodeksas, taip pat tiesiogiai nepateikia šeimos sampratos¹⁵⁵. Tokios minties atsisakyta, siekiant išvengti papildomų diskusijų, kiliančio nepasitenkinimo ir delsimo patvirtinti Kodeksą. Išgryninti vieną visus tenkinantį absoliutų šeimos sampratos apibrėžimą šiandieninėje Lietuvoje praktiškai neįmanoma. Visgi samprata netiesiogiai atskleidžiama privatinėje ir viešojoje teisėje, kuriose apibrėžiama, kas yra šeimos nariai. Civilinio kodekso 6.588 straipsnio 1 dalyje nuomininko šeimos nariais laikomi kartu gyvenantis sutuoktinis arba sugyventinis, jų nepilnamečiai vaikai, nuomininko bei jo sutuoktinio tėvai¹⁵⁶. Baudžiamojo kodekso 248 straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, jog nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai taip pat jo sutuoktinis arba asmuo, kartu gyvenantis neįregistravus santuokos, sutuoktinio tėvai¹⁵⁷. Lietuvos Respublikos įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties 2 straipsnio 26 dalyje yra nustatyta, jog šeimos nariais laikomi sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, vaikai (įvaikiai) (toliau – vaikai) iki 18 metų, įskaitant sutuoktinio arba asmens, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, vaikai iki 18 metų, jeigu jie nesudarę santuokos ir yra priklausomi nuo tėvų, taip pat pirmos eilės tiesiosios aukštutinės linijos giminaičiai, kurie išlaikomi ne mažiau kaip vienerius metus ir negali pasinaudoti kitų šeimos narių, gyvenančių užsienio valstybėje, parama¹⁵⁸. Kaip matome, įstatymuose netiesiogiai pateikiama platesnė nei tradicinės šeimos sąvoka. Visgi šie apibrėžimai yra autonomiški ir negali pretenduoti į visapusišką ir galutinį šeimos sąvokos aiškinimą¹⁵⁹. Tačiau matoma aiški tendencija, jog šiandien Lietuvos teisinėje sistemoje santuoka nebėra laikoma išimtinu ir vieninteliu šeimos sukūrimo pagrindu.

¹⁵³ Veidas.lt *Lietuva išgyvena šeimos sampratos lūžį*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.veidas.lt/lietuva-isgyvena-seimos-sampratos-luzi> >.

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220;

¹⁵⁵ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 26.

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262;

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741;

¹⁵⁸ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 73-2539;

¹⁵⁹ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 27.

Belieka tik stebėtis ir apgailestauti dėl politikų iniciatyvos 2008 m. Lietuvos statutinėje šeimos teisėje įvykusiais pokyčiais. Ignoruodami per pastaruosius 30 metų įvykusius kultūrinius, gyvenimo ir požiūrio į šeimą pokyčius, pasikeitusią Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, iš 92 Seimo posėdyje dalyvavusių politikų net 69 konservatyvūs seimo nariai balsavo už Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimą¹⁶⁰. Kaip minėta anksčiau, tiesiogiai sureguliuoti šeimos sampratą reikėjo ir toks žingsnis buvo sveikintinas, tačiau pateiktos sąvokos prasilenkė ir neatspindėjo šių dienų realijų. Nutarimas sukėlė aršias diskusijas, nesutarimus ir ginčus, kuriuos vainikavo Seimo narių grupės kreipimasis į Konstitucinį Teismą. 2011 metų rugsėjo mėnesio 28 dieną buvo pateiktas nutarimas, kuriame pasisakyta dėl minėtos koncepcijos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Ją rengę ir patvirtinę politikai teigė, jog tai nėra tiesiogiai taikomas aktas, sąvokos yra orientacinės, jų paskirtis - atskleisti skatinamą šeimos modelį. Teismas laikėsi nuomonės, jog joje buvo nustatyta kryptis, kurios turi laikytis įstatymų leidėjas rengdamas teisės aktus, susijusius su šeimos politikos sritimi. Koncepcijoje buvo sudarytos prielaidos būsimam teisiniam šeimos santykių reguliavimui, apibrėžtos tam tikros teisėkūros, susijusios su šeimos santykių reguliavimu, gairės¹⁶¹. Formulotė, kuria įtvirtinama pareiga Seimui ir Vyriausybei rengiant teisės aktus šeimos politikos srityje atsižvelgti ir derinti nuostatas su Koncepcija, buvo gana imperatyvi ir suponavo pareigą ir prielaidas įtvirtinti atitinkamą reguliavimą¹⁶². Koncepcijos 1.6.2-1.6.6, 1.6.8, 1.6.9 punktuose buvo nustatyta, kas ir kokiomis sąlygomis sudaro šeimą, darnią šeimą, daugiavaikę šeimą, išplėstinę šeimą, krizę išgyvenančią šeimą, nepilną šeimą, socialinės rizikos šeimą. 1.6.9 punkte tiesiogiai nustatyta tradicinės šeimos samprata ir tai, kad ją sudaro sutuoktiniai ir jų vaikai (įvaikiai), jeigu jų yra¹⁶³. Pagal minėtą nuostatą 1.6.2-1.6.6, 1.6.8 punktuose esančios sąvokos buvo vienareikšmiškai siejamos ir kildinamos iš tradicinės šeimos sampratos, buvo ignoruojama ir nuošalyje palikta kartu gyvenančių heteroseksualių partnerių bei jų vaikų teisės. Akivaizdu, jog nesutapo šioje Koncepcijoje ir

¹⁶⁰ *Seimo posėdis Nr. 417, Balsavimo rezultatai*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_sale.bals?p_bals_id=-2012>.

¹⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 21/2008, p. 5.3.

¹⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 21/2008, p. 8.

¹⁶³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 21/2008, p. 6.

anksčiau minėtuose įstatymuose įtvirtintos šeimos sąvokos. Teismas, įvertinęs visus pateiktus įrodymus, išklauses konservatyvių ir liberalių politikų argumentų ir paaiškinimų, priėjo prie logiškos ir protingos išvados – šeimos samprata negali būti kildinama išimtinai iš santuokos instituto, įtvirtinto Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalies nuostatose¹⁶⁴. Tai buvo sveiko ir racionalaus mąstymo pergalė prieš konservatyvių politikų siekius grąžinti Lietuvos šeimos teisę buvusią prieš 40 metų. Teismas patvirtino, jog santuoka šiandien yra tik vienas iš kelių konstitucinio šeimos instituto pagrindų šeimos santykiams kurti, negalime abejoti išskirtine jo verte visuomenėje, tačiau politikų siekis užkirsti teisinę apsaugą kitoms alternatyvoms buvo negalimas. Konstitucinė šeimos samprata grindžiama santykių turiniu – šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, o ne santykių išraiškos forma¹⁶⁵. Svarbiausia tarp poros esantis ryšys, o ne tai, kaip šis ryšys yra įteisintas. Iš Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalies kyla valstybės pareiga šeimos santykius sureguliuoti taip, jog nebūtų diskriminuojami šeimos santykių dalyviai¹⁶⁶. Tai reiškia, jog Konstitucija draudžia diskriminuoti bendrai gyvenančius, bet nesusituokusius vyrą ir moterį, jų vaikus arba vienišą tėvą ar motiną auginančius savo vaikus. Pozicijai pagrįsti teismas priminė konservatyviems Lietuvos politikams, jog konstitucinė šeimos samprata turi būti aiškinama atsižvelgiant ir į tarptautinius Lietuvos valstybės įsipareigojimus¹⁶⁷. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje šeimos ir santuokos sąvokų atskyrimo klausimas buvo nagrinėtas byloje *Marckx prieš Belgiją*. Praėjus 29 metams po šio sprendimo priėmimo Lietuvos politikai patvirtino koncepciją, kuri padėjo lygybės ženklą tarp šių dviejų sąvokų. Europos Žmogaus Teisių Teismas, vėlesniuose savo sprendimuose aiškindamas šeimos gyvenimo sampratą, ne tik kad jos nesiaurino, tačiau pamažu ir išplėtė, todėl Lietuvos politikų priimta koncepcija nesiderino su šio teismo praktika ir pozicija. Teismas nusprendė, jog koncepcijos 1.6.2-1.6.6, 1.6.8, 1.6.9 punktuose suformuluotos sąvokos yra reikšmingos tolesnei šeimos politikos raidai, kadangi ateityje jas įtvirtinti šeimos santykius reguliuojančiuose norminiuose teisės aktuose

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 21/2008, p. 15.1.

¹⁶⁵ *ibidem*

¹⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 21/2008, p. 15.2.

¹⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 21/2008, III p. 1.

yra teisėkūros subjekto siekiamybė¹⁶⁸. Įstatymų leidėjas sąmoningai ir tikslingai siekė, jog priimant vėlesnius su šeimos teise susijusius klausimus būtų atsižvelgiama ir vadovaujama šia koncepcija. Teismo supratimu, nors santuoka yra vienas iš esminių šeimos konstitucinio instituto pagrindų, tačiau, kaip minėta anksčiau, tai nereiškia, kad nesaugomos ir neginamos kitokių negu santuokos pagrindu sudarytos šeimos, sprendžiant ar tokie santykiai patenka į šeimos sąvoką turi būti vadovaujama santykių turinio, o ne formos kriterijais. Konstatuota, jog koncepcijos nuostatose įtvirtintos tik santuokos pagrindu sukurtos darnios šeimos, daugiavaikės šeimos, išplėstinės šeimos, krizę išgyvenančios šeimos, nepilnos šeimos, socialinės rizikos šeimos ir šeimos sąvokos prieštarauja Konstitucijai¹⁶⁹. Kaip galima tikėtis, šis nutarimas visuomenėje sulaukė dvejopo vertinimo. Tokį sprendimą palaikančios grupės atstovai teigė, jog šeima keičiasi, ir bet kokie politikų bandymai tam priešintis, koncepcijomis ir kitais įstatymais diskriminuoti netradicinius šeimos modelius – įskaitant nesenas pastangas uždrausti abortus ir užsimerkti prieš vienalyčių šeimų egzistavimą – prieš visus šiuos pokyčius yra bejėgiai¹⁷⁰. Šio sprendimo oponentai laikėsi nuomonės, jog Konstitucinis Teismas neteisingai vertino ir aiškino Konstituciją. Pagaliau buvo žadama patikslinti ir išgryninti tikrąją Konstitucijos 38 straipsnio prasmę, kurią galvoje turėjo Lietuvos Respublikos Konstitucijos leidėjas¹⁷¹. Nors konservatyvių politikų pastangos koncepcijoje sugretinti santuokos ir šeimos sąvokas buvo bevaisės, tačiau jie vis tiek nepasidavė ir užsimojo keisti 38 Konstitucijos straipsnį. 2013 metų gruodžio mėnesio 10 dieną buvo pateiktas minėto straipsnio pakeitimo ir papildymo įstatymas, kuriam buvo pritarta¹⁷². Pagrindinis tikslas buvo įtvirtinti Konstituciniu lygiu, jog šeima sukuriama laisvu vyro ir moters sutarimu sudarius santuoką. Tačiau projekto svarstymas buvo atidedamas ir vilkinamas, pagaliau

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 21/2008, III p. 8.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Nr. 21/2008, III p. 17.

¹⁷⁰ Veidas.lt *Lietuva išgyvena šeimos sampratos lūžį*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/lietuva-isgyvena-seimos-sampratos-luzi>>.

¹⁷¹ ŠEDBARAS, Stasys. *Kas yra ir kas nėra šeima Konstitucijoje ir argumentuose*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/s-sedbaras-kas-yra-ir-kas-nera-seima-konstitucijoje-ir-argumentuose.d?id=65092419>>.

¹⁷² ELTA. *Seimas pritarė siūlymui Konstitucijoje apibrėžti, kad šeima sukuriama sudarius santuoką*.

[interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvas-naujienos/seimas-pritare-siulymui-konstitucijoje-apibreztikad-seima-sukuriama-sudarius-santuoka-1112840/>>

kreiptasi į Vyriausybę su prašymu pateikti išvadą¹⁷³. Dabar yra 2016 metai, beveik trejus metus šis projektas yra svarstomas ir atidedamas, vengiama kalbėti šiuo klausimu. Blietika tik samprotauti ir džiaugtis, kad galbūt politikai įsiskaitė į Konstitucinio Teismo nutarimą, suprato savo klaidas ir netolimoje ateityje sulauksime Konceptijos, įtvirtinančios modernią šeimos sampratą. Šiandien Lietuvoje santuoka nėra šeimos sinonimas, negalime vienareikšmiškai susieti šių sąvokų, nes egzistuoja alternatyvūs šeimos sukūrimo būdai, kuriems taip pat reikalinga įstatymo apsauga. Konstitucinio teismo nutarime pasakyta, jog šeimą lemia tarp poros susiformavę ryšiai, jų turinys, o ne tų santykių forma. Negalime užsimerkti ir ignoruoti Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatų. Lietuva yra šios Konvencijos dalyvė ir privalo gerbti visų asmenų, o ne tik pavienės jų grupės interesus, teises ir laisves.

2.3. Tos pačios lyties asmenų santuoka ir partnerystė

Homoseksualumas yra lytinė orientacija, suvokiama kaip ilgalaikė emocinė, romantinė ar seksualinė trauka tos pačios lyties individams¹⁷⁴. Ilgai heteroseksualios poros turėjo išimtinę teisę tokius santykius įprasminėti ir įteisinti santuoka. Natūralu, jog tos pačios lyties partneriai taipogi norėjo turėti galimybę įprasminėti ir apsaugoti savo santykius, todėl kilo judėjimas dėl diskriminuojančios padėties panaikinimo ir tokių asmenų teisių apsaugojimo. Pokyčiai buvo lėti, diskusijos aršios, tačiau šiandien Belgijoje, Danijoje, Prancūzijoje, Islandijoje, Airijoje, Liuksemburge, Olandijoje, Norvegijoje, Portugalijoje, Ispanijoje, Švedijoje ir Didžiojoje Britanijoje tos pačios lyties asmenys gali susituokti, o Suomijoje jos galės tai padaryti kai 2017 m. įsigalios įstatymas¹⁷⁵. Andoroje, Austrijoje, Kroatijoje, Čekijoje, Kipre, Estijoje, Vokietijoje, Graikijoje, Vengrijoje, Lichtenšteine, Slovėnijoje ir Šveicarijoje tos pačios lyties poros gali rinktis santuokos alternatyvą ir sudaryti partnerystės institutą¹⁷⁶. Tose šalyse santuokas gali sudaryti tik heteroseksualios poros, tačiau siekiant apsaugoti tos pačios lyties partnerių teises buvo priimtas reguliavimas, kuris nustatė alternatyvą, visgi pagrindiniu šių asmenų tikslu išlieka santuokos instituto įteisinimas

¹⁷³ ELTA. *Vyriausybė neapsisprendžia, ką vadinti šeima*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/vyriausybe-neapsisprendzia-ka-vadinti-seima-1185716/>>

¹⁷⁴ MICKEVIČIŪTĖ, Sandra. *Homoseksualų teisės Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/teisnininko-komentarai-homoseksualu-teises-europos-zmogaus-teisiu-teismo-praktikoje.d?id=54944077>>.

¹⁷⁵ *Recognition of same sex unions in Europe*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://en.wikipedia.org/wiki/Recognition_of_same-sex_unions_in_Europe>.

¹⁷⁶ *ibidem*

visiems tų valstybių piliečiams nepriklausomai nuo jų lytinės orientacijos. Šiandien net 25 iš 47 Europos tarybos narių vienaip ar kitaip reglamentuoja kartu gyvenančių tos pačios lyties asmenų santykius. Europos Žmogaus Teisių Teismas formuodamas savo praktiką tos pačios lyties asmenų teisių klausimu turi remtis Europoje vykstančiais kultūriniais, socialiniais ir valstybių teisinėse sistemose vykstančiais pokyčiais. Todėl yra įdomu stebėti ir vertinti kaip per pastaruosius 30 metų pasikeitė šio teismo pozicija ir praktika homoseksualių asmenų santykių ir santuokos atžvilgiu. Konvencijos 12 straipsnis numato išimtinę teisę vyrai ir moteriai, sulaukusiems santuokinio amžiaus, teisę tuoktis ir sukurti šeimą¹⁷⁷. Visgi pažvelgus į minėtą formuluotę gramatiškai galima daryti išvadą, jog konkrečiai nepasakyta, jog vyrai ir moterys privalo tuoktis tarpusavyje, nors ir palikta spraga, tačiau pripažįstama, jog Konvencijos kūrėjai turėjo omenyje heteroseksualius sutuoktinius¹⁷⁸. Kadangi didėja valstybių pripažįstančių tos pačios lyties asmenų teisę į santuoką, yra labai realu, jog Strasbūro teismas vieną dieną pakeis savo poziciją ir pripažins, jog pagal 12 straipsnį teisę sudaryti santuoką turi asmenys nepriklausomai nuo jų lytinės orientacijos. Tačiau šiandien kol toks sprendimas nepriimtas belieka stebėti ir vertinti Europos Žmogaus Teisių Teismo nuosekliai formuojamą praktiką tos pačios lyties asmenų teisių klausimu. Nemažiau svarbi yra tos pačios lyties asmenų padėtis Jungtinėse Amerikos Valstijose. Ilgą laiką tarpą šioje valstybėje santuoka buvo išimtinė heteroseksualių porų privilegija, tačiau 2015 m. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas priėmė istorinį ir labai svarbų sprendimą byloje *Obergefell prieš Hodges*, kuris pripažino tos pačios lyties partnerių teisę į santuoką. Tai nepaprastai svarbus sprendimas visoms pasaulio tos pačios lyties porų bendruomenėms, kurios svajoja apie santuokos įteisinimą jų šalyje. Valstybėse, kuriose vis dar nėra įteisintos homoseksualių asmenų teisės į santuoką ar partnerystę, kyla diskusijos ir teisinės batalijos tarp dviejų oponuojančių grupių – tokias santuokas palaikančių ir joms nepritariančių asmenų. Kyla natūralus klausimas – kodėl šiandieniniame moderniaame pasaulyje tos pačios lyties poros kovodamos už savo teisę į santuoką susilaukia tokio aršaus pasipriešinimo ir nepasitenkinimo visuomenėje? Net akademinėje teisininkų bendruomenėje nėra bendro sutarimo šiuo klausimu. Pavyzdžiui šeimos teisės profesorius *Lynn D. Wardle* laikosi oponuojančios pozicijos: jo moksliniame darbe aptariamos neigiamos tos pačios lyties

¹⁷⁷Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. Valstybės žinios, 2011, Nr. 156-7390 [interaktyvus]. p. 8. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://nvoprograma.lt/uploads/EUROPOS%20C5%BDMOGAUS%20TEISI%C5%B2%20IR%20PAGRINDINI%C5%B2%20LAISVI%C5%B2%20APSAUGOS%20KONVENCIIA.pdf>>.

¹⁷⁸ ŠVARAITĖ, Izabelė. *Prof. V. Mizaras: partnerystės instituto nebuvimas –socialiai neteisinga situacija*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://naujienos.vu.lt/pokalbiai/prof-v-mizaras-partnerystes-instituto-nebuvimas-socialiai-neteisinga-situacija/>>.

asmenų santuokos įteisinimo sukeltos pasekmės, vykstanti pačio instituto kultūrinė erozija¹⁷⁹. Jo nuomone vedybos yra kurkas daugiau nei vien tik ant popieriaus lapo patvirtintas susitarimas, tai tūkstantmetes tradicijas turintis institutas, visą tą laiką jis buvo suvokiama kaip išskirtinis vyro ir moters susitarimas, turintis didžiulę socialinę reikšmę. Tos pačios lyties santuokų įteisinimas gali susilpninti pačio instituto socialinę reikšmę, prisidėti prie jo erozijos, sugriauti ilgametes tradicijas. Autorius nuomone tos pačios lyties asmenys santykiuose laikosi kurkas atviresnių moralinių bei elgesio vertybių, dažniau keičia gyvenimo partnerius, palankiau vertina atvirų santykių idėją, turi daugiau seksualinių partnerių, dažniau skiriasi, nei heteroseksualūs asmenys.. Tos pačios lyties asmenų santykiai grindžiami kitokiomis, atviresnėmis vertybėmis, kurios, autoriaus nuomone, neigiamai įtakos pačią santakos sampratą, svarbą visuomenėje bei kultūrinės ir moralinės normas, kuriomis šiandien grindžiama santuoka. Taipogi, autorius neigiamai pasisako ir todėl, nes paminamos civilinės teisės ir laivės besipriešinančių šio instituto priėmimui. Ilgametes tradicijas turinčios religinės pakraipos įvaikinimo įstaigos, ligoninės, universitetai privalo paminti savo įsitikinimus ir besąlygiškai pripažinti šį reiškinį, nes kitu atveju jos praras finansavimą arba bus uždarytos. Negaliu sutikti su tokia autoriaus nuomone. Nors santuoka ir yra tūkstantmetes tradicijas turintis institutas, tačiau gyvename modernioje visuomenėje, per pastaruosius penkiasdešimt metų šis institutas išgyveno daugiau pokyčių ir pasikeitimų nei per pastarąjį tūkstantmetį. Santuokos svarba ir reikšmė visuomenėje mažėja ilgą laiko tarpą, žmonės renkasi alternatyvius šeimos kūrimo būdus, viena pagrindinių šio reiškinio priežasčių galime vadinti įstatymų leidėjų neveiknumo ir nesugebėjimo prisitaikyti prie besikeičiančių visuomenės normų padarinių. Negalime ignoruoti ir diskriminuoti lyties pagrindu vienos socialinės grupės teisės į santuoką. Valstybė turi pozityvią pareigą saugoti šių asmenų santykius ir teises. Šiandien daugumoje valstybių yra atskirtos religinės ir civilinės santuokos sampratos, valstybė nesikiša į religinių bendruomenių santuokų reglamentavimą, todėl šios turėtų nesikišti į civilinės santuokos reglamentavimo klausimus. Džiugina, tai, jog nepaisant pasipriešinimo, pasaulyje daugėja valstybių, kurios įteisina tos pačios lyties asmenų santuokas, užtikrinamos visų savo piliečių teisę į santuoką.

¹⁷⁹ WARDLE, D., Lynn. *The Attack On Marriage As The Union Of A Man An A Woman*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://law.und.edu/_files/docs/ndlr/pdf/issues/83/4/83ndlr1365.pdf>.

2.3.1. Tos pačios lyties asmenų santuokos Europoje

Olandija tapo pirmąja valstybe pasaulyje, kurioje 2001 m. balandžio 1d. įsigaliojo įstatymas, įteisinęs tos pačios lyties asmenų santuokas¹⁸⁰. Tai pirmoji valstybė priėmusi precedento neturintį sprendimą, kuris suteikė vilties visoms tos pačios lyties poroms Europoje, kad toks sprendimas vieną dieną gali būti priimtas ir jų šalyje. Vėliau šiuo pavyzdžiu pasekė ir įstatymus priėmė Belgija, Ispanija, Norvegija bei Švedija, Portugalija, Islandija, Danija, Didžioji Britanija, Liuksemburgas ir Suomija¹⁸¹. Prancūzijos bei Airijos atvejai išsiskiria iš minėtų valstybių priimtų sprendimų. 2013 m. balandžio 23 d. Prancūzijos parlamentas priėmė įstatymą, kuris įteisino tos pačios lyties asmenų santuokas, tačiau po jo priėmimo, sprendimo nepalaikančios partijos kreipėsi į Konstitucinę Tarybą, dėl šio įstatymo atitikties Prancūzijos Konstitucijai¹⁸². Buvo pripažinta, jog tos pačios lyties santuokos neprieštaravo konstituciniams principams bei tai nepažeidė pagrindinių teisių ir laisvių ar nacionalinio suvereniteto¹⁸³. Po šio sprendimo Prancūzijos prezidentas pasirašė minėtą įstatymą ir jis įsigaliojo užbaigdamas keletą mėnesių Prancūzijoje trukusius aršius ginčus, teisines batalijas ir protestus. Airija tapo pirmąja valstybe pasaulyje, kuri tos pačios lyties asmenų santuokų klausimą išsprendė referendumu. 2015 m. gegužės 15d. 62,3% jame dalyvavusių piliečių pritarė tokių santuokų įteisinimui¹⁸⁴. Nors ši šalis buvo laikoma kaip galias katalikybės tradicijas turinti valstybė, tačiau tai jos piliečiams nesutrukdė pademonstruoti supratingumo bei solidarumo ir pritarti tos pačios lyties asmenų sąjungoms. Nors Strasbūro teismas ir patvirtino, jog egzistuoja akivaizdi tendencija, daugėja valstybių pripažįstančių tos pačios lyties santuokas, tačiau būtina pabrėžti, jog bandymai referendumu Slovėnijoje bei Kroatijoje išspręsti tos pačios lyties asmenų santuokos klausimą buvo nesėkmingi. 2013 m. gruodžio 1 d. Kroatijoje buvo surengtas referendumas, dėl konstitucinės santuokos apibrėžimo pataisos, kuria santuoka buvo apibrėžta kaip moters ir vyro sąjunga¹⁸⁵. 65,76% balsavusiųjų pasisakė už tokios pataisos priėmimą, iki tol

¹⁸⁰ *Same – sex marriage*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.government.nl/topics/family-law/contents/same-sex-marriage>>.

¹⁸¹ *Recognition of same sex unions in Europe*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://en.wikipedia.org/wiki/Recognition_of_same-sex_unions_in_Europe>.

¹⁸² FRANCE 24. *French constitutional court approves gay – marriage bill*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.france24.com/en/20130517-france-constitutional-court-council-approves-gay-marriage-bill>>.

¹⁸³ *ibidem*

¹⁸⁴ BNS. *Referendume Airijos piliečiai pritarė tos pačios lyties porų santuokoms*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/referendume-airijos-pilieciai-prite-tos-pacios-lyties-poru-santuokoms-57-505100>>.

¹⁸⁵ ASSOCIATED PRESS. *Croatians vote to ban gay marriage*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.theguardian.com/world/2013/dec/01/croatia-vote-ban-gay-marriage-referendum>>.

galiojusioje Kroatijos Konstitucijoje santuoka apibrėžiama nebuvo¹⁸⁶. Kroatija išliko konservatyvi, pasisakė už tradicinės santuokos sampratos išsaugojimą. Nebuvo atkreiptas dėmesys į Europos teisinėje sistemoje vykstančius pokyčius, Strasbūro teismo praktiką, Vakarų Europos valstybių elgesį tos pačios lyties asmenų santuokų atžvilgiu. Slovėnijoje buvo žengta kitu keliu nei Kroatijoje. Pirmiausia reikia pažymėti, jog 2015 m. kovo 3 d. Slovėnijos parlamentas pritarė įstatymui, kuriuo santuoka buvo apibrėžiama kaip „dviejų sąjunga“, taip suteikiant homoseksualioms poroms tas pačias teises, kokios toje šalyje buvo suteikiamos heteroseksualioms poroms, įkaitant teisę įsivaikinti¹⁸⁷. Minėtasis įstatymas taip ir neįsigaliojo, nes sulaukė aršaus pasipriešinimo visuomenėje. Iškart po priėmimo buvo pradėta kampanija už šių pokyčių atšaukimą, 2015 m. gruodžio 20 d. įvyko visuotinis referendumas dėl tos pačios lyties asmenų santuokų bei galimybės įsivaikinti, kurioje maždaug 63,5% visų balsavusiųjų pasisakė neigiamai šiuo klausimu¹⁸⁸. Slovėnija išliko konservatyvi, referendumu buvo panaikintas įstatymas, kuris turėjo įteisinti tos pačios lyties asmenų santuokas. Nors Kroatija tiesiogiai nebalsavo dėl tos pačios lyties asmenų santuokų klausimo, tačiau konstitucinės santuokos galimos tik tarp vyro ir moters sampratos įtvirtinimas, netiesiogiai reiškia tai, jog buvo neigiamai pasisakyti dėl tos pačios lyties asmenų sąjungos. Slovėnija taipogi neigiamai pasisakė dėl tos pačios lyties asmenų sąjungos. Europoje neginčijamai vyksta santuokos sampratos pokyčiai, vis daugiau valstybių įteisina tos pačios lyties asmenų teisę sudaryti santuoką, tačiau negalime užmiršti valstybių, kurios išliko konservatyvios ir pasisakė neigiamai šiuo klausimu. Strasbūro teismas sprendamas klausimus susijusius su tos pačios lyties asmenų santuokomis turės atsižvelgti tiek į pavykusius, tiek į nepavykusius bandymus pakeisti santuokos sampratą. Vykstančių pokyčių akivaizdoje teismas turės spręsti dėl Konvencijos 12 straipsnio pokyčių.

2.3.2. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

Pirmasis žingsnis link tos pačios lyties porų santykių pripažinimo buvo žengtas dar 1981 m. rugsėjo 23 d., kai buvo priimtas sprendimas byloje *Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę*, kurioje teismas pasisakė dėl baudžiamojo persekiojimo už homoseksualių lytinių

¹⁸⁶ BNS. *Kroatija referendume atmetė gėjų santuokas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Pasaulis/kroatija-referendume-atmete-geju-santuokas/168653>>.

¹⁸⁷ LŽ. *Slovėnija pasirinko tradicinę šeimos sampratą*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Pasaulis/slovenija-pasirinko-tradicine-seimos-samprata/214833>>.

¹⁸⁸ *ibidem*

santykius privačioje erdvėje. Jeffrey Dudgeon buvo homoseksualus 35 metų sulaukęs vyras, kuris gyveno Belfaste. Tuo metu Šiaurės Airijoje galiojo įstatymai draudžiantys homoseksualius lytinius santykius tarp sutikimą išreiškusių suaugusių vyrų, tokie aktai buvo prilyginami nusikalstamai veikai¹⁸⁹. 1976 m. sausio 21 d. ieškovo namuose buvo atlikta krata, kurios metu buvo rasta narkotinių medžiagų priklausančių kitam asmeniui, tačiau pareigūnai papildomai konfiskavo asmeninius ieškovo dokumentus, korespondenciją, dienoraščius, asmeninius daiktus, kuriuose buvo aprašomas jo seksualinis gyvenimas¹⁹⁰. Jokie kaltinimai dėl homoseksualių lytinių santykių pareikšti nebuvo, tačiau asmuo patyrė neigiamus moralinius išgyvenimus, nes pagal tuo metu galiojusią teisę bet kuriuo metu jis galėjo būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn dėl lytinių santykių su kitu vyru. Ieškovas kreipėsi į Strasbūro teismą dėl Konvencijos 8 straipsnyje saugomos teisės, į privatų gyvenimą, pažeidimo. Šioje byloje teismas pabrėžė, jog Šiaurės Airijoje galiojančiais įstatymais draudžiamas ne pats homoseksualumas, o tam tikri lytiniai aktai tarp dviejų suaugusių vyrų, nepriklausomai nuo to ar egzistuoja partnerių sutikimas, šie aktai atliekami privačiai ar viešai¹⁹¹. Svarbu ir tai, jog lytiniai santykiai tarp moterų nebuvo draudžiami ir baudžiami, pagal jokią tuo metu Šiaurės Airijoje galiojusį įstatymą. Diskriminuojami ir išskiriami buvo tik homoseksualūs vyrai. Teismas pripažino, jog draudimas pagal tuo metu galiojusią teisę vyrui turėti lytinių santykių su kitu vyru ir už tai numatytos bausmės buvo neproporcingos siekiamam tikslui, todėl buvo pažeista ieškovo teisė į privatų gyvenimą pagal Konvencijos 8 straipsnio 1 dalį¹⁹². Valstybės argumentai dėl tokio reguliavimo pagrįstumo, neigiamos visuomenės reakcijos į tokius santykius buvo atmesti ir paneigti. Teismas vėlesniuose savo sprendimuose kryptingai laikėsi minėtoje byloje suformuoto precedento. Bylose *Norris prieš Airiją* ir *Modinos prieš Kiprą* teismas dar kartą patvirtino, jog siekiama dekriminalizuoti homoseksualius santykius, tokiu būdu apsaugant asmenų teisę į privatų gyvenimą¹⁹³. Šios bylos buvo pamatinės ir labai svarbios, nes pirmą kartą buvo nagrinėtas klausimas susijęs su homoseksualių asmenų teisėmis.

¹⁸⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1981 m. rugsėjo 23 d. sprendimas Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 7525/76, §13;

¹⁹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1981 m. rugsėjo 23 d. sprendimas Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 7525/76, §33;

¹⁹¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1981 m. rugsėjo 23 d. sprendimas Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 7525/76, §39;

¹⁹² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1981 m. rugsėjo 23 d. sprendimas Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 7525/76, §63;

¹⁹³ MICKEVIČIŪTĖ, Sandra. *Homoseksualų teisės Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje*.

[interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininko-komentarai-homoseksualu-teises-europos-zmogaus-teisiu-teismo-praktikoje.d?id=54944077>>.

Nors aptartoje byloje buvo pripažinta homoseksualių vyrų teisė į privatų gyvenimą, tačiau ilgai teismo pozicija dėl tos pačios lyties asmenų santykių apsaugos, pagal Konvencijos 8 straipsnio 1 dalį, į tvirtą šeimos gyvenimo teisės apsaugą buvo neigiama. Nutarime *X. and Y. prieš Jungtinę Karalystę*¹⁹⁴ nepriimta nagrinėti pareiškėjų skundo. Europos Žmogaus Teisių Komisija pasisakė dėl tos pačios lyties partnerių santykių. X. buvo Malaizijos pilietis, kuris kartu su Y. – Didžiosios Britanijos piliečiu gyveno kartu šioje šalyje. Kadangi X. nebuvo pratęstas leidimas gyventi minėtoje šalyje, buvo priimtas sprendimas jį deportuoti¹⁹⁵. Komisijos nuomone, nepaisant besikeičiančio požiūrio į homoseksualumą, buvo pripažinta, jog pareiškėjų santykiai nėra saugomi pagal Konvencijos 8 straipsnyje numatytą teisę į šeimos gyvenimą, tačiau pripažinta teisė į privataus gyvenimo apsaugą¹⁹⁶. Deportacijos sprendimas nepažeidė teisės į privataus gyvenimo apsaugą, toks sprendimas buvo teisėtas ir pagrįstas. Šiame sprendime teismas pasisakė, jog artimi santykiai tarp tos pačios lyties partnerių nepatenka į šeimos gyvenimo sąvoką, buvo ignoruojamos šių asmenų teisės.

Kitame nutarime *Kerkhoven and Hinke prieš Olandiją* nepriimta nagrinėti pareiškėjų skundo. Europos Žmogaus Teisių Komisija dar kartą akcentavo ir patvirtino savo ankstesnės praktikos išvadas. Dvi tos pačios lyties partnerės gyveno kartu ir augino vienos iš jų biologinį sūnų. Ginčas kilo, kai buvo atsisakyta biologinės motinos partnerei nustatyti motinystę į vaiką. Komisijos nuomone, homoseksualūs santykiai tarp dviejų moterų nebuvo saugomi pagal Konvencijos 8 straipsnyje numatytą teisę į šeimos gyvenimo apsaugą, taip pat pasakyta, jog santykiai tarp moters ir jos partnerės biologinio vaiko nepatenka į Konvencijos 8 straipsnio numatytą teisę į šeimos gyvenimo apsaugą¹⁹⁷. Atsisakymas sugretinti tos pačios lyties partnerių tėvų teises su heteroseksualios tėvų poros teisėmis buvo pagrįstas ir teisėtas.

Antrasis žingsnis, link tos pačios lyties partnerių teisių pripažinimo buvo žengtas, kai 2003 m. liepos 24 d. Europos Žmogaus Teisių Teismas priėmė sprendimą byloje *Karner prieš Austriją*, kurioje buvo nagrinėjamas klausimas ar galima pripažinti kartu gyvenančius tos pačios lyties asmenis šeima¹⁹⁸. Ši byla simbolizavo ryškų pokytį Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje nagrinėjant tos pačios lyties asmenų santykius. Ieškovas

¹⁹⁴ Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1983 m. gegužės 3 d. sprendimas *X. and Y. prieš Jungtinę Karalystę*, byloje, Nr. 9369/8;

¹⁹⁵ Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1983 m. gegužės 3 d. sprendimas *X. and Y. prieš Jungtinę Karalystę*, byloje, Nr. 9369/8;

¹⁹⁶ Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1983 m. gegužės 3 d. sprendimas *X. and Y. prieš Jungtinę Karalystę*, byloje, Nr. 9369/8;

¹⁹⁷ Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1992 m. gegužės 19d. sprendimas *Kerkhoven and Hinke prieš Olandiją* byloje, Nr. 15666/89;

¹⁹⁸ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 24.

nuo 1989 m. kartu gyveno su savo partneriu jo vardu nuomojamame bute. 1994 m. partneris mirė prieš tai paskyręs pareiškėją savo įpėdiniu. Po nuomininko mirties buto nuomotojas pareikalavo išsikelti iš buto, o sulaukęs atsisakymo kreipėsi į teismą su ieškiniu dėl iškeldinimo. Austrijos teismai, įskaitant Austrijos Aukščiausiąjį Teismą, ieškinį patenkino ir pareiškėją iš buto iškeldino, nes pagal Austrijos teisę tos pačios lyties partneris nebuvo pripažįstamas nuomininko šeimos nariu¹⁹⁹. Nors pareiškėjas 2000 m. mirė, tačiau, teismo nuomone, skirtingas elgesys su tos pačios lyties asmenims dėl nuomos teisės paveldėjimo pagal Austrijos įstatymus, iškėlė svarbų klausimą ne tik Austrijai, bet ir visoms Europos valstybėms, todėl teismas atmetė prašymą išbraukti šią bylą iš sąrašo ir priėmė sprendimą ją nagrinėti²⁰⁰. Pareiškėjas teigė, jog buvo diskriminuojamas seksualinės orientacijos pagrindu, kai teismai atsisakė pripažinti jį mirusio draugo „gyvenimo partneriu“, buvo pažeistos Konvencijos 14 ir 8 straipsnių saugomos teisės. Pirmiausiai reikia pažymėti, jog teismas šioje byloje tiesiogiai nesiaiškino ir neatsakė į klausimą ar buvo pažeidimas pagal Konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas teises į privatų gyvenimą ir šeimos gyvenimą²⁰¹. Tiesiogiai buvo paliktas neatsakytas klausimas ar pagal bylos aplinkybes tos pačios lyties asmenų santykiai patenka į šeimos gyvenimo sąvokos apsaugą. Visgi Strasbūro teismas sprendime laikėsi nuomonės, jog galima būtų pripažinti ir pateisinti skirtingą tos pačios lyties porų ir heteroseksualių porų teisių traktavimą nuomos paveldėjimo klausimu, jeigu būtų pakankamas teisinis argumentavimas. Teismo nuomone, Austrijos vyriausybė nepateikė svarių ir neginčijamų įrodymų, kurių pagrindu galima būtų pateisinti atsisakymą tos pačios lyties sugyventinį traktuoti „gyvenimo partneriu“ ir naudotis nuomos paveldėjimo teise²⁰². Teismas pripažino, jog buvo pažeista 14 Konvencijos straipsnis kartu su 8 straipsnyje saugoma teisė į namų neliečiamumą. Teismas pirmą kartą laikėsi nuomonės, jog tam, kad galėtum nustatyti diskriminuojantį reglamentavimą tos pačios lyties partnerių atžvilgiu turi pateikti svarius argumentus, o jų nepateikimas suponuoja pozityvią pareigą traktuoti šias poras lygiai taip pat kaip heteroseksualias.

Itin didelis žingsnis tos pačios lyties asmenų teisių plėtojimo link buvo žengtas 2010 m. birželio 24 d. sprendime *Schalk and Kopf prieš Austriją*. Ši byla nepaprastai svarbi dar ir dėlto, jog joje pateiktas išaiškinimas dėl Konvencijos 12 straipsnyje nustatytos teisės į santuoką taikymo tos pačios lyties porų atžvilgiu. Du, tos pačios lyties, partneriai kreipėsi

¹⁹⁹ *ibidem*

²⁰⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. kovo 12 d. sprendimas Karner prieš Austriją byloje, Nr. 40016/98;

²⁰¹ *ibidem*

²⁰² *ibidem*

į teismą, nes buvo atsisakyta suteikti leidimą sudaryti santuoką remiantis tuo, jog pagal Austrijos teisę vedybas sudaryti galėjo tik heteroseksualios poros, ir dėlto jog, nebuvo nustatyta alternatyvaus tokių santykių pripažinimo būdas²⁰³. Pirmiausiai buvo atsakytas klausimas dėl Konvencijos 12 straipsnio taikymo tos pačios lyties partneriams. Teismas laikėsi nuomonės, jog tarp Konvencijos valstybių nėra bendro susitarimo tos pačios lyties asmenų santuokų klausimu, teisinis reglamentavimas yra skirtingas²⁰⁴. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje 9 straipsnyje nėra nustatyto draudimo tuoktis tos pačios lyties asmenims, tačiau šios teisės įgyvendinimas paliktas kiekvienos valstybės narės nuožiūrai²⁰⁵. Todėl teismas priėmė išvadą, jog Konvencijos 12 straipsnis gali būti taikomas ir tos pačios lyties porų atžvilgiu, tačiau tik tada, kai tokią teisę įtvirtina valstybių teisės aktai. Teismas išliko nešališkas ir paliko šio klausimo sprendimą valstybių narių dispozicijoje. Kaip jau minėta tuo metu tarp valstybių nebuvo vieningos pozicijos tos pačios lyties asmenų santuokų klausimu, todėl buvo laikomasi kategoriškos pozicijos dėl Konvencijos 12 straipsnio nuostatos išplėtimo ir aiškinimo kaip įpareigojimo nacionalines valstybes suteikti galimybę tos pačios lyties atstovams teisę sudaryti santuoką²⁰⁶. Teismas išliko konservatyvus motyvuodamas tuo, jog kiekvienoje valstybėje santuokos institutas vertinamas skirtingai, taip pat turi unikalią kultūrinę ir socialinę reikšmę, todėl vienodo reguliavimo nustatytas turėtų neigiamų padarinių. Kitoje nemažiau svarbioje sprendimo dalyje teismas pasisakė dėl tos pačios lyties asmenų santykių apsaugos pagal Konvencijos 8 straipsnį. Ankstesniuose savo sprendimuose Strasbūro teismas laikėsi pozicijos, jog homoseksualių partnerių santykiai patenka į privataus gyvenimo sąvokos reguliavimo sritį, tačiau buvo atmesti ir paneigti visi argumentai pagrindžiantys tokių santykių patekimą į šeimos gyvenimo reguliavimo sritį. Kaip minėta *Karner prieš Austriją* byloje teismas nesiėmė iniciatyvos ir neatsakė į klausimą ar tokie santykiai patenka į privataus ir šeimos gyvenimo reguliavimo sritį. Tačiau šiame sprendime buvo suformuluota aiški ir tvirta pozicija, jog tos pačios lyties asmenys gali užmegzti stabilius ir įpareigojančius santykius, lygiai tokius pačius kaip ir heteroseksualios poros, todėl tokie santykiai patenka į šeimos gyvenimo sąvokos apimtį²⁰⁷. Tai buvo istorinis sprendimas, pripažinęs Europos visuomenėse vykstančius kultūrinius, socialinius, požiūrio pokyčius susijusius su tos pačios lyties asmenų santykiais. Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintos šeimos gyvenimo

²⁰³ ECHR, *human rights – rights of same-sex couples*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://media.leidenuniv.nl/legacy/ecthr-schalk-kopf.pdf>>.

²⁰⁴ *ibidem*

²⁰⁵ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Oficialusis leidinys, 2012 m. spalio 26 d., C 326.

²⁰⁶ ECHR, *human rights – rights of same-sex couples*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 25 d.]. Prieiga per internetą: <<http://media.leidenuniv.nl/legacy/ecthr-schalk-kopf.pdf>>.

²⁰⁷ *ibidem*

sąvokos išplėtimo sprendimas turėjo didžiulę reikšmę tolimesniems sprendimams dėl alternatyvių būdų homoseksualių santykių įteisinimui. Nors pripažinta, jog egzistuoja valstybių pareiga teisę į santuoką užtikrinti tik heteroseksualioms poroms, tačiau šis sprendimas žymėjo naują praktiką tos pačios lyties asmenų santuokų atžvilgiu. Pirmą kartą Strasbūro teismo praktikoje buvo įteisinta Konvencijos 12 straipsnio taikymas tos pačios lyties porų atžvilgiu, jeigu tokią apsaugą įtvirtino nacionaliniai teisės aktai.

Nors *Schalk and Kopf prieš Austriją* sprendime ir buvo patvirtinta, jog homoseksualios poros patenka į šeimos gyvenimo sampratą apimtį, tačiau buvo paliktas neišspręstas kitas nemažiau svarbus klausimas. Pripažinta, jog valstybės neturi jokios pozityvios pareigos sukurti registruotos partnerystės teisinę sistemą, kuri užtikrintų tos pačios lyties asmenų šeimos gyvenimo apsaugą²⁰⁸. Patvirtinta, jog tarp tos pačios lyties asmenų egzistuojantys santykiai patenka į šeimos gyvenimo sąvokos apsaugą, tačiau tos apsaugos įgyvendinimas buvo paliktas nereguluotas grindžiant bendro konsensuso tarp valstybių nebuvimu. 2013 m. lapkričio 7 d. sprendime *Vallianatos and Others prieš Graikiją* Strasbūro teismas pasisakė dėl registruotos partnerystės išimtinai heteroseksualioms poroms įteisinimo. Šis sprendimas netiesiogiai palietė ir Lietuvą. Graikijoje 2008 m. lapkričio 26 d. buvo priimtas įstatymas, kuris pirmą kartą Graikijos istorijoje įteisino santuokos alternatyvą - registruotos partnerystės institutą, kuris buvo skirtas išimtinai heteroseksualioms poroms. Keturios tos pačios lyties poros – pareiškėjos kreipėsi į teismą, nes, jų nuomone, buvo pažeistos jų teisės į privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą, saugomą Konvencijos 8 straipsnyje, tai pasireiškė diskriminacija lytinės orientacijos pagrindu pagal Konvencijos 14 straipsnį²⁰⁹. Graikijos vyriausybė nesutiko su šiais argumentais ir teigė, jog tos pačios lyties poros nuosavybės, paveldėjimo bei finansinius klausimus tarpusavyje galėtų sureguliuoti civiline sutartimi, taip pat buvo pareikšta, jog pagrindinis tokio reglamentavimo tikslas buvo apsaugoti vaikų gimusių nesusituokusiems tėvams teises, apsaugoti šeimas, kuriose yra tik vienas iš tėvų, bei sustiprinti tradicinės šeimos bei santuokos sampratą, palengvinant vaikų auginimą tėvams be būtinybės susituokti²¹⁰. Graikijoje, kaip ir visoje Europoje, kultūriniai, socialiniai bei ekonominiai pokyčiai lėmė, tai, jog atsirado poreikis teisiškai sureguliuoti nesusituokusių

²⁰⁸ MICKEVIČIŪTĖ, Sandra. *Homoseksualių teisės Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/teisiningo-komentaras-homoseksualu-teises-europos-zmogaus-teisiu-teismo-praktikoje.d?id=54944077>>.

²⁰⁹ *Vallianatos and Others v. Greece: What is in there for Lithuania*. . [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://strasbourgoobservers.com/2014/01/13/vallianatos-and-others-v-greece-what-is-in-there-for-lithuania/>>.

²¹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas *Vallianatos and Others* prieš Graikiją byloje, Nr. 29381/09 ir Nr. 32684/09, §80;

porų, kurios kartu augina vaikus, santykius. Tačiau teismo tokie argumentai neįtikino ir buvo priimtas sprendimas, jog galimybė sudaryti registruotos partnerystės institutą yra nepaprastai svarbi tos pačios lyties partneriams, nes tai būtų vienintelis būdas Graikijos teisėje, kuriuo jie galėtų įgyti teisinę santykių apsaugą²¹¹. Kadangi Graikijoje tos pačios lyties partneriai sudaryti santuokos negalėjo, būtų buvę neteisinga jų atžvilgiu palikti šią socialinę grupę diskriminuojantį reguliavimą. Teismo nuomone, tradicinės šeimos ir vaiko teisių apsauga yra savaimė skatintinos iniciatyvos, tačiau nebuvo pagrįstų motyvų, kaip pakenktų tos pačios lyties registruotos partnerystės įteisinimas minėtiems siekiams²¹². Galiausiai buvo konstatuota kylanti tendencija, jog iš visų Europos tarybos valstybių, kurios įtvirtino alternatyvų santuokai registruotos partnerystės institutą, tik dvi valstybės – Graikija ir Lietuva numatė išimtinę heteroseksualių porų teisę jį sudaryti²¹³. Europoje daugėja valstybių, kurios pripažįsta teisę tos pačios lyties asmenims sudaryti santuoką, o tos kurios dar nėra pasirengusios priimti tokį sprendimą numato alternatyvų institutą šių asmenų teisių apsaugai. Graikija buvo pirmoji, kuri nuo 2001 m. įteisino išimtinę heteroseksualių asmenų teisę į partnerystę. Todėl teismui neliko nieko kito kaip pripažinti pažeidimą pagal Konvencijos 14 straipsnį kartu 8 straipsniu²¹⁴. Nors teismas ir išskyrė Lietuvą kaip valstybę, kurioje registruotą partnerystę gali sudaryti tik tos pačios lyties poros, tačiau toks vertinimas buvo klaidingas. Kaip minėta anksčiau, Lietuvoje niekada nebuvo priimtas įstatymas, reglamentuojantis partnerystės įregistravimo tvarką, nuo kurio priėmimo momento turėjo įsigaliooti partnerystės institutas. Teismas, kaip ir ankstesniame savo sprendime *Schalk and Kopf prieš Austriją*, nekalbėjo apie pozityvią pareigą valstybei įteisinti registruotos partnerystės teisinę sistemą, kuri užtikrintų tos pačios lyties asmenų šeimos gyvenimo apsaugą²¹⁵. Kadangi Lietuvoje partnerystės įstatymas niekada nebuvo įsigaliojęs, todėl pažeidimo pagal Konvenciją nėra. Belieka viltingai laukti, jog Lietuvos politikai priimtų partnerystės įstatymą nustatantį heteroseksualių asmenų partnerystę ir šis klausimas remiantis aptartos bylos precedentu būtų iškeltas Strasbūro teisme.

Kaip minėta aptartose *Schalk and Kopf prieš Austriją* ir *Vallianatos and Others prieš Graikiją* bylose Strasbūro teismas vengė ir nenustatė pozityvios pareigos sureguliuoti

²¹¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas *Vallianatos and Others* prieš Graikiją byloje, Nr. 29381/09 ir Nr. 32684/09, §90;

²¹² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas *Vallianatos and Others* prieš Graikiją byloje, Nr. 29381/09 ir Nr. 32684/09, §87-88;

²¹³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas *Vallianatos and Others* prieš Graikiją byloje, Nr. 29381/09 ir Nr. 32684/09, §91;

²¹⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas *Vallianatos and Others* prieš Graikiją byloje, Nr. 29381/09 ir Nr. 32684/09, §92;

²¹⁵ *Vallianatos and Others v. Greece: What is in there for Lithuania*. . [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://strasbourgoobservers.com/2014/01/13/vallianatos-and-others-v-greece-what-is-in-there-for-lithuania/>>.

tos pačios lyties porų santykius. Tačiau 2015 m. liepos 21 d. byloje *Oliari and Others prieš Italiją* buvo priimtas dar vienas istorinis sprendimas, pakeitęs ankstesnę teismo poziciją. Konstatuota, jog Italija pažeidė Konvencijos 8 str. apskritai nesuteikdama jokios teisinės formos apsaugos tos pačios lyties porų šeimos gyvenimui, papildomai nustatyta, kad geriausiai Italijai tiktų tokia forma kaip partnerystė²¹⁶. Pirmą kartą teismas pasisakė, jog valstybė turi pozityvią pareigą sureguliuoti tos pačios lyties porų santykius, nes ankstesnėse bylose buvo laikomasi nuosaikesnės pozicijos, argumentuojant konsensuso tarp valstybių nebuvimu. Nors Italijos vyriausybė apeliavo į ankstesniuose sprendimuose įtvirtintą nuožiūros ir apsisprendimo laisvę valstybės viduje, tačiau didžiulę įtaką tokiam sprendimui padarė Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo teismo sprendimas dėl tos pačios lyties asmenų santuokų, taipogi Europoje bei visame pasaulyje vykstantys pokyčiai šiuo klausimu²¹⁷. Kokios šio sprendimo pasekmės Lietuvoje? Šis sprendimas yra itin reikšmingas Lietuvai, kadangi šiuo metu vyksta daug diskusijų partnerystės įstatymo priėmimo, jo struktūros ir reglamentavimo klausimais. Minėtasis sprendimas aiškiai parodė, jog tendencija tarptautinių lygių jau susiformavo, daugėja valstybių santuokos arba registruotos partnerystės būdu teisiškai reglamentuojančių tos pačios lyties partnerių tarpusavio teises bei pareigas. Todėl politikai Lietuvoje turėtų imtis atitinkamų priemonių, jog užtikrintų teisinę tos pačios lyties partnerių apsaugą.

Kaip minėta ankščiau Konvencijos 12 straipsnyje nėra konkrečiai gramatiškai pasakyta, jog vyras ir moteris privalo tuoktis tarpusavyje, šioje formuluotėje palikta spraga, kuria ateityje galės pasinaudoti Strasbūro teismas, jeigu norės plečiamai aiškinti minėtą straipsnį kaip užtikrinantį visų asmenų, nepriklausomai nuo lytinės orientacijos, teisę į santuoką. Tačiau šiuo metu realybė yra tokia, jog byloje *Schalk and Kopf prieš Austriją*, teismas laikėsi kategoriškos pozicijos ir atsisakė minėtąjį straipsnį aiškinti plečiamai, šio klausimo sprendimas buvo paliktas valstybių nacionalinei teisei. Tačiau šiame skyriuje aptarta Strasbūro teismo kryptingai formuojama praktika leidžia samprotauti apie tokio sprendimo priėmimo galimybę. Profesorius *Vytautas Mizaras* laikosi asmeninės nuomonės, jog atsižvelgiant į augantį valstybių įteisinusių tos pačios lyties santuokas skaičių, Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo teismo sprendimą, nuoseklią Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, ateityje 12 Konvencijos straipsnis bus aiškinamas kaip lygybę

²¹⁶ BNS. *Nauja Strasbūro teismo praktika dėl homoseksualių porų aktuali Lietuvai, sako teisininkė*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bns.lt/topic/1912/news/48003757/>>.

²¹⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. spalio 21 d. sprendimas *Oliari and Others prieš Italiją* byloje, Nr. 18766/11 ir Nr. 36030/11, §178;

užtikrinantis²¹⁸. Belieka tik sutikti ir pritarti jo nuomonei, Europa tvirtu žingsniu žengia link vieningo tos pačios lyties asmenų santuokų įteisinimo sprendimo. Nuo baudžiamojo homoseksualių vyrų persekiojimo bei visiško homoseksualių asmenų teisės į šeimos gyvenimą neigimo, priimant istorinius sprendimus buvo prieita prie vienareikšmiškos išvados, jog valstybė turi pozityvią pareigą užtikrinti tos pačios lyties poroms teisinę jų santykių apsaugą, įteisindama alternatyvų santuokai registruotos partnerystės institutą. Teismas pripažino tarptautiniu lygiu susiformavusią tendenciją, kad vis daugiau valstybių įteisina tos pačios lyties asmenų teisę į santuoką arba partnerystę. Todėl visiškai pagrįstas yra tikėjimas, jog vieną dieną Strasbūro teismas įtvirtins pozityvią pareigą visoms Konvencijos valstybėms narėms pripažinti tos pačios lyties asmenų santuokas. Kol tokio sprendimo nėra, būtina kalbėti ir nagrinėti pavienių Europos valstybių sprendimus, kurių pagrindu buvo įteisintos tos pačios lyties asmenų santuokos.

2.3.3. Tos pačios lyties asmenų santuokos Jungtinėse Amerikos Valstijose

2015 m. birželio 26 d. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas pripažino, jog tos pačios lyties asmenų santuokos yra teisėtos visose šios šalies valstijose²¹⁹. Tai buvo ypatingai svarbus sprendimas, ne tik tos pačios lyties asmenų bendruomenei šioje šalyje, tai buvo sprendimas, kuris tiesiogiai arba netiesiogiai palietė tos pačios lyties bendruomenėms visoje žemėje. Visame pasaulyje labai stipri Vakarų, o ypač galingiausios ir įtakingiausios Vakarų šalies – Jungtinių Amerikos Valstijų - įtaka²²⁰. Akivaizdžią šio sprendimo įtaką patvirtina tai, jog aptartoje *Oliari and Others prieš Italiją* byloje Strasbūro teismas formuluodamas savo sprendimą jau rėmėsi Aukščiausiojo Teismo sprendimu. Amerikiečių kultūra turi didžiulę įtaką visame pasaulyje, todėl galima pagrįstai kalbėti apie aptariamo sprendimo tiesioginę ar netiesioginę įtaką tos pačios lyties porų santykiams visame pasaulyje. Sprendimas buvo priimtas teismui išklaudus ieškovus iš Ohajo, Mičigano, Tenesio bei Kentukio valstijų, kuriose iki aptariamo sprendimo tos pačios lyties partnerių santuokos buvo draudžiamos, priėmė nutartį ir faktiškai įteisino vienalytes santuokas visose 13 valstijų, kuriose to padaryta nebuvo. Priimant sprendimą buvo iškelti

²¹⁸ ŠVARAITĖ, Izabelė. *Prof. V. Mizaras: partnerystės instituto nebuvimas –socialiai neteisinga situacija*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://naujienos.vu.lt/pokalbiai/prof-v-mizaras-partnerystes-instituto-nebuvimas-socialiai-neteisinga-situacija/>>.

²¹⁹ AFP, BNS, LRYTAS.LT. *JAV teismas: gėjų santuokos – teisėtos visose valstijose*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://pasaulis.lrytas.lt/ivykiai/jav-teismas-geju-santuokos-teisetos-visose-valstijose.htm>>.

²²⁰ HAWK, Le. *Ar Vakarų civilizacija – etalonas pasauliui?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/pilietis/voxpopuli/ar-vakaru-civilizacija-etalonas-pasauliui.d?id=62322667>>.

trys probleminiai klausimai: ar tos pačios lyties asmenys turi teisę į santuoką visose valstijose?²²¹ Ar privalo valstijos suteikti santuokos licencijas tos pačios lyties poroms?²²² Ar privalo valstija pripažinti kitoje valstijoje teisėtai išduotą santuokos licenciją tos pačios lyties asmenims?²²³ Į visus iškeltus probleminius klausimus Aukščiausiojo Teismo sprendime buvo atsakyta teigiamai. 9 teismo teisėjų balsai pasiskirstė taip: 5 balsavo „už“, o 4 balsavo „prieš“. Išvadose remtasi 14-ąja pataisa, skelbiančia lygią visų piliečių teisių apsaugą visose valstijose²²⁴. Teismas pripažino, jog per pastaruosius keletą dešimtmečių įvykę akivaizdūs kultūriniai, politiniai, socialiniai, teisiniai ir visuomenės požiūrio į tos pačios lyties asmenų santykius pokyčiai, lėmė tai, jog minėti asmenys gali laisvai ir nieko nesmerkiami mėgautis tarpusavio santykiais. Teisė į santuoką buvo laikoma fundamentalia teise, kuri neatskiriama nuo kitų pilietinių teisių, o ši teisė pagal Konstituciją vienodai galioja tiek tos pačios lyties, tiek heteroseksualioms poroms²²⁵. Toks sprendimas buvo laukiamas ir sveikintinas, didžioji dauguma valstijų teisę tuoktis tos pačios lyties asmenims jau buvo įteisinusios iki šio sprendimo priėmimo, todėl kyla natūralus klausimas kodėl net 4 teisėjai pasisakė prieš jį. Būtina pabrėžti, jog šie teisėjai pasisakė ne prieš tos pačios lyties asmenų santuokas, o patį sprendimo priėmimo būdą. Teisėjų nuomone, teismas neturėjo įgaliojimų ir teisės priimti sprendimą, šis klausimas turėjo būti paliktas išspręsti valstijų lygių²²⁶. 10 – ojoje pataisoje užtikrinamas federalinės valdžios nesikišimas į valstijų sprendimus tai klausimais, kuriais nepasisako Konstitucija, o kadangi apie santuoką nepasisakoma, todėl teismas priėmė politinį, o ne teisinį sprendimą²²⁷. Tokie motyvai atrodo logiški ir teisingi, dar ilgai teisininkai, mokslininkai, politikai analizuos minėtojo sprendimo priežastis, pasekmes ir būtinumą. Amerikiečių teisinės kultūros sklaida, neabejotinai turės įtakos tos pačios lyties asmenų teisėms ir laisvėms santuokos klausimu visame moderniaame pasaulyje.

Tos pačios lyties asmenų santuokų Jungtinėse Amerikos Valstijose teisinės raidos temą privalu nagrinėti papildomai aptariant *Jungtinės Amerikos Valstijos prieš Windsor* sprendimą. 1996 m. šioje šalyje buvo priimtas Santuokos apsaugos aktas – DOMA – federaliniu lygiu įteisinęs, jog santuoka sudaroma tik tarp vyro ir moters, suteikta teisė

²²¹ *Obergefell v. Hodges – Case Brief Summary*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lawnix.com/cases/obergefell-hodges.html>>.

²²² *ibidem*

²²³ *ibidem*

²²⁴ SINICA, Vytautas. *Homoseksualų klausimas abipus Atlanto: teismai valdo, politikai bijo*. <http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/vytautas-sinica.-homoseksualu-klausimas-abipus-atlanto-teismai-valdo-politi>

²²⁵ *Obergefell v. Hodges – Case Summary*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oyez.org/cases/2014/14-556>>.

²²⁶ *ibidem*

²²⁷ *ibidem*

valstijoms nepripažinti kitoje valstijoje teisėtai sudarytų tos pačios lyties asmenų santuokų²²⁸. Konservatyvių politikų, pasisakančių už išimtinę skirtingos lyties porų teisę į santuoką, iniciatyva, buvo priimtas įstatymas nustatęs diskriminuojantį teisinį reguliavimą tos pačios lyties asmenų santuokų atžvilgiu. Šis įstatymas nedraudė valstijoms įteisinti tos pačios lyties asmenų santuokas, tačiau buvo ribojama galimybė tokioms poroms naudotis federalinės teisės suteikiamais santuokos privalumais ir apsauga. Ginčas kilo, kai Edith Windsor buvo atsisakyta suteikti federalinėje teisėje heteroseksualiems sutuoktiniams taikomą turto paveldėjimo išimtį. Kadangi federaliniu lygiu nebuvo pripažįstamos tos pačios lyties asmenų santuokos, pareiškėjai paveldėjus savo velionės žmonos turtą buvo nustatyti mokesčiai, kurie nebūtų taikomi skirtingos lyties sutuoktinių porai²²⁹. Jungtinių Amerikos Valstijų aukščiausiasis teismas remdamas 5 – ają pataisą, kuri užtikrina vienodos apsaugos garantiją, priėmė sprendimą, jog DOMA 3 straipsnyje nustatytas reguliavimas buvo antikonstitucinis, pažeidė tos pačios lyties sutuoktinių teises, nes jie negalėjo pretenduoti į federaliniu lygiu sutuoktiniams suteikiamas teises bei privalumus²³⁰. Pagrindinis šio įstatymo tikslas buvo sukurti nepalankią tos pačios lyties sutuoktinių padėtį, toks reguliavimas diskriminavo šią socialinę grupę, pažeidė jos teises ir laisves. Šio sprendimo svarba pasireiškia, tuo, jog iki šio sprendimo tos pačios lyties asmenų santuokos pripažįstama buvo tik 13 valstijų, tačiau šio sprendimo suformuotas precedentas buvo cituojamas vėlesniuose teismų sprendimuose, kuriuose buvo panaikinti atskirų valstijų licencijavimo draudimai bei atsisakymas pripažinti kitoje valstijoje sudarytas tos pačios lyties asmenų santuokas²³¹. Nuo 13 valstijų įteisinusių tos pačios lyties asmenų santuokas šis skaičius prieš priimant *Obergefell prieš Hodges* sprendimą išaugo iki 37²³². Negalima sumenkinti aptarto sprendimo reikšmės tos pačios lyties sutuoktiniams visoje Amerikoje. DOMA priėmimas buvo žalingas ir diskriminuojantis tos pačios lyties poras. Šis teismo sprendimas įtvirtino lygiavertį požiūrį į tos pačios lyties sutuoktinių teises, sulygino jų ir heteroseksualių sutuoktinių teises. Buvo sukurtas teisinis precedentas ir impulsas, dėl kurio daugėjo valstijų įteisinančių tos pačios lyties asmenų santuokas skaičius.

²²⁸ GACEK, Christopher. *Basic Facts About The Defense on Marriage Act*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.frc.org/onepagers/basic-facts-about-the-defense-of-marriage-act>>.

²²⁹ *United States v. Windsor*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oyez.org/cases/2012/12-307>>.

²³⁰ *ibidem*

²³¹ *Same-sex marriage in the United States*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://en.wikipedia.org/wiki/Same-sex_marriage_in_the_United_States>.

²³² *ibidem*

2.4. Santuokos instituto unifikavimas ir harmonizavimas tarptautinėje teisėje

Kaip minėta anksčiau, šiuolaikinė valstybių šeimos teisė šiandien nebėra išimtinai nacionalinio įstatymų leidėjo veiklos padarinys. Šiandieniniame globaliame pasaulyje, žmonės gali laisvai keliauti, keisti gyvenamąją vietą, informacinių technologijų plėtros dėka realiu laiku užmegzti ir sėkmingai palaikyti artimus santykius su kitoje šalyje arba žemyne gyvenančiais draugais, mylimaisiais ar giminaičiais. Dėl ekonominių, socialinių, kultūrinių arba asmeninių priežasčių nuolatos fiksuojami augantys emigracijos ir imigracijos mastai. Šie esminiai faktoriai lemia tai, jog neišvengiamai auga santuokų, tarp skirtingų valstybių piliečių, skaičiai. Pagrindinė bėda yra ta, jog šeimos teisės ir, žinoma, santuokos reglamentavimas, dėl daugybės priežasčių, yra nevienodas ir unikalus kiekvienoje valstybėje. Lyginant su pervežimų ar vertybinių popierių rinkų teise, kurios pagal savo pobūdį yra visuotinės, globalios ir joms būtinas tarptautinis unifikuotas reglamentavimas, šeimos teisė nėra visuotinė ir bendra, tai lemia skirtingi nacionaliniai papročiai, tradicijos, skirtingų tiek religinių, tiek emocinių veiksnių nulemtų požiūrių gausa²³³. Ilgai valstybių papročiai ir įstatymai susiję su šeimos teise ir, žinoma, santuoka, vystėsi nepriklausomai nuo kitų valstybių. Skirtinga religinė, ekonominė, kultūrinė ir socialinė padėtis lėmė skirtumus tarp valstybių šeimos teisės, todėl norint ją unifikuoti kyla daug problemų, nes būtina atsižvelgti į kiekvienoje šalyje esančią padėtį, kruopščiai įvertinti galimus tokio unifikavimo padarinius. Nors šis procesas vyksta lėtai, tačiau jis yra būtinas, o tai lemia bėdos kylančios dėl santuokų, sudarytų kitoje valstybėje, pripažinimo, vedybinių sutarčių galiojimo, nevienodo sutuoktinių tarpusavio turtinių santykių reglamentavimo, skirtumų tarp vienoje ir kitoje šalyje nustatytų santuokos sudarymo, nutraukimų sąlygų ar negaliojimo pagrindų²³⁴. Todėl siekdamas užtikrinti savo piliečių teisių apsaugą ir gynybą, valstybės yra priverstos reaguoti į visuomenėse vykstančius pokyčius ir derindamos tarpusavyje reglamentuoti teisinius šeimos santykius tarptautiniuose teisės šaltiniuose.

Privatinės teisės harmonizavimas iš esmės vyksta derinant materialinės teisės normas ir vienodinant kolizines bei proceso teisės normas. Šeimos teisė ir joje reglamentuotas santuokos institutas nėra išimtis, todėl derinimas vyksta tokiu pačiu būdu²³⁵. Pirmuoju atveju, gali būti unifikuojamos teisės normos reglamentuojančios vedybų sudarymo, negaliojimo ar nutraukimo sąlygas, derinamos kitos materialinės teisės

²³³ MARTINY, Dieter. Is Unification of Family Law Feasible or Even Desirable? [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1612157>.

²³⁴ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 110.

²³⁵ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 111.

normos. Antruoju atveju, derinamos ir vienodinamos normos, kurios atsako į klausimą, kokios valstybės įstatymais reikia remtis sprendžiant klausimus susijusius su santuokos institutu ar kitais šeimos teisės klausimas, taip pat į kurios valstybės teismą kreiptis norint apginti savo teises. Pagrindinį vaidmenį vienodinant normas atlieka valstybės, derindamos ir sudarydamos tarpusavyje dvišales, trišales sutartis, taip pat negalime nuvertinti ir tarptautinių organizacijų indelio, kurios vienodina normas pasauliniu mastu²³⁶. Hagos konferencija turėjo didžiausią įtaką plėtodama ir derindama kolizines šeimos teisės normas²³⁷. Nors pagrindinis dėmesys skiriamas šeimos teisės klausimams susijusiems su nepilnamečiais, jų teisių apsauga, tačiau būtina paminėti 1978 m. Hagos konvenciją dėl santuokos sudarymo ir santuokos galiojimo pripažinimo,²³⁸ bei tais pačiais metais priimtą Hagos konvenciją dėl sutuoktinių turtiniams santykiams taikytinos teisės²³⁹. Hagos santuokos konvencija harmonizuoja valstybių įstatymus, nustato pareigą dalyvėms pripažinti kitoje valstybėje teisėtai sudarytą santuoką, pripažinti jos galiojimą. Visgi šis dokumentas nesulaukė didelio pasisekimo, trys valstybės ratifikavo ir trys valstybės pasirašė minėtąjį dokumentą²⁴⁰. Konvencija dėl sutuoktinių turtiniams santykiams taikytinos teisės, suteikė sutuoktiniams laisvę pasirinkti jų bendrai nuosavybei taikytiną teisę pagal vieno iš jų gyvenamąją vietą arba vietą, kurioje po santuokos sudarymo jie kartu apsigyvens, o jeigu tokio sprendimo jie nepadarė galioja jų bendros gyvenamosios vietos po santuokos sudarymo teisė²⁴¹. Ši konvencija didelio pasisekimo taipogi nesulaukė, ją ratifikavo trys, pasirašė dvi šalys²⁴². Tai yra sveikintinos iniciatyvos, kurios suteikė impulsą tolimesniam santuokos instituto harmonizavimui. Kita nemažiau svarbi tarptautinė organizacija, kurios pastangomis buvo patvirtintos konvencijos, svarbios šeimos teisės klausimais, tai Jungtinių Tautų Organizacija. 1962 m. buvo priimta konvencija dėl sutikimo

²³⁶ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 112.

²³⁷ MARTINY, Dieter. Is Unification of Family Law Feasible or Even Desirable? [interaktyvus]. p. 2. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1612157>.

²³⁸ *Convention of 14 March 1978 on Celebration and Recognition of the Validity of Marriages*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=88>>.

²³⁹ *Convention of 14 March 1978 on the Law Applicable to Matrimonial Property Regimes*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=87>>.

²⁴⁰ *Convention of 14 March 1978 on Celebration and Recognition of the Validity of Marriages*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=88>>.

²⁴¹ *Convention on the Law Applicable to Matrimonial Property Regimes*. [interaktyvus]. 3 straipsnis. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://assets.hcch.net/docs/3fccda38-481c-4bf1-b41b-b07fc5346654.pdf>>.

²⁴² *Convention of 14 March 1978 on the Law Applicable to Matrimonial Property Regimes*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=87>>.

sudaryti santuoką, minimalaus santuokinio amžiaus ir santuokos registravimo, kurioje nustatyti šio instituto standartai²⁴³. Šiame dokumente nustatyta laisvė ir teisė pasirinkti su kuo tuoktis, nustatyta pareiga valstybėms imtis teisinių priemonių nustatant minimalų vedybinį amžių, užtikrinant jo laikymąsi, taip pat prievolė kompetentingose institucijose oficialiai registruoti teisėtai sudarytas santuokas.

Vienodinant šeimos teisės ir, žinoma, santuokos normas Europoje didžiulę reikšmę turėjo visų Europos Sąjungos valstybių narių ratifikuota ir į Bendrijos teisę inkorporuota 1950 m. priimta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija²⁴⁴. Taip pat, kaip minėta šiame darbe, nemažiau svarbus yra Strasbūro teismas, kuris remdamasis kultūriniais, socialiniais, ekonominiais ir kitais vykstančiais procesais aiškina ir taiko Konvencijos normas santuokos ar kitais šeimos teisės klausimais, formuoja teisinius precedentes. Šio dokumento įtaka unifikuojant santuokos ir kitas šeimos teisės normas visoje Europoje pasireiškė, kai teisme kvestionuojant individualių valstybių priimtų įstatymų atitikimą konvencijos normoms yra formuojami precedentai, kurie taikomi vėlesniuose teismo sprendimuose, o tai skatina bendro visų europiečių sąmoningumo vystymą, skatina laikytis bei traktuoti konvencijos normas identiškai visoje Europoje²⁴⁵. Strasbūro teismo priimti sprendimai atspindi visoje Europoje vykstančius kultūrinius, socialinius pokyčius, neretai jie būna kontraversiški, sukelia daug diskusijų, teismas drąsiai ir ryžtingai keičia savo ankstesnius precedentes, pripažindamas per tam tikrą laikotarpį įvykusius pokyčius.

Europos Sąjungos laimėjimai šeimos teisės harmonizavimo srityje yra kuklūs²⁴⁶. Pagrindinė priežastis yra ta, jog kuriant Europos Sąjungą pirminis siekis buvo sukurti ekonominę ir piniginę sąjungą, skatinti ekonominę ir socialinę pažangą, sukurti vidaus rinką, skatinti aplinkos apsaugą. Sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo nėra jokių nuostatų dėl kompetencijos vidaus šeimos teisės srityje perdavimo²⁴⁷. Šeimos teisės klausimai tiesiogiai nepriskiriami nei prie bendros rinkos, nei prie laisvo prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimo, todėl nėra tiesiogiai siekiama šio instituto vienodinimo. Šeimos teisės klausimai gali būti netiesiogiai susiję su bendrijos politikos tikslų

²⁴³ Convention on Consent to Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages. . [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą:

<https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVI-3&chapter=16&lang=en>.

²⁴⁴ MARTINY, Dieter. Is Unification of Family Law Feasible or Even Desirable? [interaktyvus]. p. 4. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1612157>.

²⁴⁵ *ibidem*

²⁴⁶ MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 117.

²⁴⁷ MARTINY, Dieter. Is Unification of Family Law Feasible or Even Desirable? [interaktyvus]. p. 5. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą:

<http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1612157>.

įgyvendinimu, todėl Europos Sąjunga gali turėti tik netiesioginį poveikį. Vienas iš tokių netiesioginio poveikio pavyzdžių yra Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/38/EB²⁴⁸. Šio dokumento 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, jog šeimos nariais laikomi sutuoktinis, partneris, su kuriuo sudaryta registruota partnerystė, sąjungos piliečio, jo sutuoktinio arba partnerio palikuonys, jaunesni nei 21 metų amžiaus bei piliečio, jo sutuoktinio arba partnerio išlaikomi tiesioginiai aukštesnės giminystės linijos giminaičiai. Per minėtą sąvoką netiesiogiai yra atskleidžiama kas Europos Sąjungos teisėje laikoma šeima. Taip pat sutartyje dėl Europos Sąjungos veikimo 6 straipsnyje, nustatyta, jog Sąjunga privalo gerbti pagrindines teises garantuojamas Europos žmogaus teisių konvencijoje ir kurios kyla iš bendrų konstitucinių tradicijų valstybėse narėse²⁴⁹. Kaip minėta, šios teisės šiandien yra neatsiejama Bendrijos teisės dalis. Todėl šeimos teisės ir, žinoma, santuokos instituto harmonizacija visoje Europos Sąjungoje vykdoma per šios konvencijos privalomumą Bendrijos teisėje. Vienu iš pagrindinių laimėjimų galima laikyti *Briuselis IIa reglamento* priėmimą²⁵⁰. Jame įtvirtintos taisyklės, kuriomis reglamentuojama jurisdikcija ir sprendimų pripažinimas ir vykdymas civilinėse bylose dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyrium, santuokos pripažinimo negaliojančia, tačiau palikti nereglamentuoti santuokos nutraukimo pagrindai, taikytina teisė. Esant poreikiui visoje Bendrijoje suvienodinti žmogaus teisių gyvenimo standartus buvo priimta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija²⁵¹, kurios 7 straipsnis numato teisę į privatų ir šeimos gyvenimą, 9 straipsnyje įtvirtinta teisė tuoktis ir kurti šeimą. Būtina pabrėžti, jog 9 straipsnyje palikta valstybių nuožiūros teisė nacionaliniais įstatymais reguliuoti santuokos ir šeimos sąvokas, laikomasi nuosaikios pozicijos ir Bendrijos lygiu nesikišama į santuokos instituto reguliavimą. Kaip matome tiesioginė materialinės šeimos teisės harmonizacija nevyksta, tačiau vyksta netiesioginis derinimas per Strasbūro teismo sprendimus ir direktyvą, kurioje netiesiogiai formuojama šeimos samprata. Didžiausias darbas yra įvykdytas derinant kolizines valstybių teisės normas dėl jurisdikcijos, teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo, vykdymo.

²⁴⁸ 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2004/38/EB *Dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičianti Reglamentą (EB) Nr. 1612/68 ir panaikinanti Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB.*

²⁴⁹ Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos (įskaitant ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją), Oficialusis leidinys, 2012 m. spalio 26 d., C 326.

²⁵⁰ 2003 m. lapkričio 27 d. (EB) Tarybos Reglamentas Nr. 2201/2003. *Dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantis Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000.*

²⁵¹ Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Oficialusis leidinys, 2012 m. spalio 26 d., C 326.

IŠVADOS

1. Šiuo metu vyksta tikra santuokos sampratos revoliucija. Ilgai santuoka ir šeima buvo tapačios sąvokos. Tradicinę šeimą galėjo sukurti heteroseksuali sutuoktinių pora, kuri kartu augino savo vaikus. Tačiau dabar tiek Lietuvos teismų, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje pripažįstamos santuokos alternatyvos. Palaiapsniui Strasbūro teismo praktika išplėtė bei papildė Konvencijos 8 straipsnyje saugomos šeimos gyvenimo sąvokos ribas. Pirmiausia, buvo pripažinta, jog vieniša motina ir jos dukra yra šeima, taip išplečiant tradicinės šeimos sąvoką ir nutraukiant santuokos instituto monopolį. Vėliau, pripažinta, jog tarp kartu negyvenančio tėvo ir jo vaiko egzistuoja nepertraukiami šeimyniniai ryšiai. Galiausiai, buvo įtvirtinta transseksualių partnerių santykių apsauga ir galimybė sudaryti santuoką. Šiandien, teismas laikosi pozicijos, jog šeimą gali sukurti tiek kohabituojančios heteroseksualios poros, tiek tos pačios lyties sugyventiniai, taipogi poros, įteisinusios savo santykius registruotos partnerystės ar santuokos institutais.
2. Pagrindinis ir svarbiausias pokytis įvyko tos pačios lyties asmenų teisių klausimu. Nuo pat santuokos instituto atsiradimo ši sąjunga buvo suprantama kaip nepertraukiamas vyro ir moters ryšys. Visgi, nuo 2000 m. tendencingai daugėja valstybių, kurios įteisinga tos pačios lyties asmenų santuokas. Šalyse, kuriose neigiamai žvelgiama į minėtas santuokas, pirmiausiai yra įteisingas registruotos partnerystės institutas, nes būtina apsaugoti tos pačios lyties porų teises. Tai lemia daugybė priežasčių ir faktorių. Ypatingai svarbus Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo sprendimas, kuris neabejotinai suteiks impulsą tolimesnėje tos pačios lyties partnerių kovoje už savo teises. Šiuo metu Strasbūro teismas nesiima ryžtingų veiksmų ir tos pačios lyties asmenų santuokų klausimą vertina neigiamai. Manoma, jog labai mažai valstybių yra savarankiškai įteisinusios minėtą institutą, todėl laikomasi nuomonės, jog dar nėra pasiektas bendras konsensusas šiuo klausimu. Tačiau galima pagrįstai tikėtis, jog vieną dieną Konvencijos 12 straipsnio sąvoka bus išplėsta ir nustatyta imperatyvi valstybių pareiga įteisinginti tos pačios lyties asmenų santuokas.
3. Lietuvoje jau 15 metų atidedamas partnerystės instituto reglamentuoto Civiliniame kodekse įteisingimas. Politinės valios trūkumas, neigiama visuomenės reakcija bei baiminimasis dėl susilpnėjančių santuokos pozicijų verčia politikus laikytis neigiamos pozicijos šiuo klausimu. Siekdami sustiprinti santuokos pozicijas mūsų šalyje, Lietuvos politikai 2008 m. priėmė prieštaringai vertinamą Valstybinę šeimos

politikos koncepciją, kuri nustatė, jog šeima atsiranda tik santuokos pagrindu. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika kryptingai įteisiną alternatyvių šeimos sukūrimo pagrindų gausą, o Lietuvos politikai nusprendė pasielgti priešingai ir įteisino santuokos monopolį. Konstitucinis Teismas savo sprendime pasisakė neigiamai dėl šios koncepcijos, patvirtindamas šeimos sukūrimo formų įvairovę mūsų šalyje. Šiandien, Lietuvoje vyksta aršios diskusijos dėl santuokos instituto ateities. Kadangi partnerystės įstatymo įteisinimas yra vilkinamas, o kartu gyvenančių porų skaičiai mūsų šalyje auga, padėtį turi spręsti teismai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kohabituojančių partnerių turtinius santykius reglamentuoja pasitelkdamas jungtinės veiklos ir bendrosios dalinės nuosavybės normas, tačiau kyla daug klausimų ir neaiškumų, dėl minėtų normų taikymo. Kyla daug bėdų įrodinėjant finansinį ir kitokį indėlį į bendro turto gausinimą, todėl gali būti nuskriaudžiama „silpnesnė“ ginčo šalis. Didžiausia kaltė krenta įstatymų leidėjams dėl jų neveiklumo, atsisakymo pripažinti alternatyvių šeimos sukūrimo pagrindų įvairovę.

4. Šiuo metu vyksta tik minimalus santuoką reglamentuojančios materialinės teisės bei proceso teisės harmonizavimas bei gretinimas. Hagos konferencija yra priėmusi Konvenciją dėl sutuoktinių turtiniams santykiams taikytinos teisės bei Konvenciją dėl santuokos sudarymo ir santuokos galiojimo pripažinimo. Šie dokumentai nesulaukė didžiulio pasiekimo, tačiau tai yra sveikintinos iniciatyvos. Europos Sąjungoje tiesioginė materialinės šeimos teisės harmonizacija nevyksta, tačiau vyksta netiesioginis derinimas per Strasbūro teismo sprendimus ir direktyvą, kurioje formuojamos šeimos ir santuokos sampratos. Daugiausiai darbo padaryta derinant kolizines Europos Sąjungos valstybių narių teisės normas dėl jurisdikcijos, teismų sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo. Šeimos teisės ir, žinoma, santuokos instituto reglamentavimas ir reguliavimas yra paliekamas valstybių narių dispozicijoje

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. Tarptautiniai ir ES teisės aktai:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolais Nr. 11 ir Nr. 14. Valstybės žinios, 2011, Nr. 156-7390 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://nvoprograma.lt/uploads/EUROPOS%20C5%BDMOGAUS%20TEISI%20C5%B2%20IR%20PAGRINDINI%20C5%B2%20LAISVI%20C5%B2%20APSAUGOS%20KONVENCIIA.pdf>>;
2. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. Oficialusis leidinys, 2012 m. spalio 26 d., C 326;
3. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva *dėl Sąjungos piliečių ir jų šeimos narių teisės laisvai judėti ir gyventi valstybių narių teritorijoje, iš dalies keičianti Reglamentą (EEB) Nr. 1612/68 ir panaikinanti Direktyvas 64/221/EEB, 68/360/EEB, 72/194/EEB, 73/148/EEB, 75/34/EEB, 75/35/EEB, 90/364/EEB, 90/365/EEB ir 93/96/EEB*. 2004 m. balandžio 29 d., 2004/38/EB;
4. Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos (įskaitant ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartiją), Oficialusis leidinys, 2012 m. spalio 26 d., C 326;
5. 2003 m. lapkričio 27 d. (EB) Tarybos Reglamentas Nr. 2201/2003. *dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantį Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000*;
6. 1978 m. kovo 14 d. Hagos konvencija dėl sutuoktinių turtiniams santykiams taikytinos teisės. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=87>>;
7. 1978 m. kovo 14 d. Hagos konvencija dėl santuokos sudarymo ir santuokos galiojimo pripažinimo. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=88>>;
8. 1962 m. Jungtinių Tautų konvencija dėl sutikimo sudaryti santuoką, minimalaus santuokinio amžiaus ir santuokos registravimo. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą:

<https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVI-3&chapter=16&lang=en>;

2. Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Aidas, 1992, Nr. 220;
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741;
5. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 73-2539;

3. Specialioji literatūra

1. MIKELĖNAS, Valentinas. *Šeimos teisė*. Vilnius: Justitia, 2009.
2. FRIER, W., Bruce; MCGINN, A.J., Thomas. *A Casebook on Roman Family Law*. Oxford University Press, 2004.
3. NEKROŠIUS, I.; NEKROŠIUS, V.; VĖLYVIS, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999.
4. NICHOLSON, A. *The Legal Regulation of Marriage*. Melbourne University Law Review, 2005, Vol. 29.
5. ROBERT, Rebecca. *The Changing Legal Regulation of Cohabitation*. Cambridge University Press, 2010.
6. HERRING, Jonathan. *Family Law Fifth Edition*. Pearson Education Limited. England, 2011.
7. MCGLYNN, Clare. *Families and the European Union*. Cambridge University Press. 2006.
8. *The code of Hammurabi* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 1 d.] Prieiga per internetą: <<http://avalon.law.yale.edu/ancient/hamframe.asp>>.
9. MARK, J., Joshua. *Love, sex and marriage in ancient Mesopotamia* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 1 d.] Prieiga per internetą: <<http://www.ancient.eu/article/688/>>.

10. GARRISON, Marsha. *The Decline of Formal Marriage: Inevitable or Reversible?* [interaktyvus]. Brooklyn Law School Legal Studies Research Papers Accepted Paper Series No. 96, 2008, [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1084562>>.
11. *National Marriage and Divorce Rate Trends*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cdc.gov/nchs/nvss/marriage_divorce_tables.htm>.
12. SWANSON, Ana. *144 years of marriage and divorce in the United States, in one chart*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/06/23/144-years-of-marriage-and-divorce-in-the-united-states-in-one-chart/>>.
13. *National Vital Statistics Reports*. [interaktyvus]. Volume 64, Nubmer 1, [žiūrėta 2016 m. sausio 13d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cdc.gov/nchs/data/nvsr/nvsr64/nvsr64_01.pdf>.
14. *Births: Final Data for 2013*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 13d.]. Prieiga per internetą: <http://www.cdc.gov/nchs/data/nvsr/nvsr64/nvsr64_01_tables.pdf#i04>.
15. DIFONZO, J., Herbie. *How Marriage Became Optional: Cohabitation, Gender, and the Emerging Functional Norms* [interaktyvus]. Legal Studies Research Paper Series No. 11-29. 2011, [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=1945241>>.
16. SHIM, Eileen. *The Median Age of Marriage in Every State in the U.S., in Two Maps*. [interaktyvus]. 2014 m. birželio 27 d. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://mic.com/articles/92361/the-median-age-of-marriage-in-every-state-in-the-u-s-in-two-maps#.2AuMgCaE9>>.
17. HANNAH, M., Jeanne. *The Law and Living Together*. [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.americanbar.org/newsletter/publications/law_trends_news_practice_area_e_newsletter_home/fl_feat3.html>.
18. BOYLE, Joseph. *Can a straight couple get civil union-ed?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.quora.com/Can-a-straight-couple-get-civil-union-ed>>.
19. *Civil Unions & Domestic Partnership Statutes* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ncsl.org/research/human-services/civil-unions-and-domestic-partnership-statutes.aspx>>.

20. GALLUCCI, Maria. *Growing Decline In Marriage Rates Leading to Spiritual - And Economic Devastation?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ibtimes.com/growing-decline-marriage-rates-leading-spiritual-economic-devastation-1754025>>.
21. *Crude marriage rate* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcod_e=tps00012&plugin=1>.
22. WHINSTON, Robert. *Marriage Rates in Europe since 1960*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://robertwhiston.wordpress.com/2013/08/28/46/>>.
23. *At What Age Do People Get Married Around the World?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://priceconomics.com/at-what-age-do-people-get-married-around-the-world/>>.
24. The Guardian. *Why Nobody in Europe Gets Married Anymore* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.alternet.org/economy/why-nobody-europe-gets-married-anymore>>.
25. LIVINGSTON, Gretchen; BROWN, Anna. *Birth rate for unmarried women declining for first time in decades*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/08/13/birth-rate-for-unmarried-women-declining-for-first-time-in-decades/>>.
26. *Civil union*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://en.wikipedia.org/wiki/Civil_union#Europe_2>.
27. *Civil Partnership Act*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://humanrights.ee/en/equal-treatment/cohabitation-act/>>.
28. *Why straight couples are fighting for the right to have civil unions*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.theweek.co.uk/uk-news/61639/why-straight-couples-are-fighting-for-the-right-to-have-civil-unions>>.
29. KORENGOLD, Robert. *Marriage or PACS? In France Things Are Changing*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://bonjourparis.com/archives/marriage-or-pacs-france-things-are-changing/>>.
30. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.insee.fr/fr/themes/tableau.asp?ref_id=NATTEF02327>.

31. *Partship & Cohabition in the Netherlands*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.iamexpat.nl/expat-page/family-matters/registered-partnership-cohabitation-netherlands>>.
32. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLnl&PA=37772ned&LA=nl>>.
33. *Cohabitation Contract*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://belgium.angloinfo.com/family/marriage-partnerships/cohabitation/>>.
34. *Legal cohabitation*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.brussels.be/artdet.cfm/4830>>.
35. *Cohabitation contracts alsomst as popular as marriage*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://deredactie.be/cm/vrtnieuws.english/News/1.1381144>>.
36. *Marriages*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://statbel.fgov.be/fr/statistiques/chiffres/population/mariage_divorce_cohabitation/mariages>.
37. *Cohabitation legale*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://statbel.fgov.be/fr/statistiques/chiffres/population/mariage_divorce_cohabitation/cohabitation/>.
38. *Registration of civil partnership*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.maistraatti.fi/en/services/marriage/registration-of-civil-partnership/>>.
39. *Fall in the number of marriages contracted tapered off*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stat.fi/til/ssaaty/2014/ssaaty_2014_2015-04-21_tie_001_en.html>.
40. LAITEN, Anne. *Suomijoje Santuoka Užleidžia Pozicijas Partnerystei*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/index.php/straipsnis/2007-12-20-anne-laitinen-suomijoje-santuoka-uzleidzia-pozicijas-partnerystei/14577>>.
41. *Santuokos, Bendras santuokų rodiklis* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=8f3e50d8-db3e-4a0f-88f5-c94c88558eb7>>.

42. RAŠIMAITĖ, Teodora. Vedybų statistika Lietuvoje. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vedybu-statistika-lietuvoje.d?id=46036821>>.
43. SLUŠKONIS, Paulius. Vedybų statistika. Kiek porų tuokiasi per vienerius metus Lietuvoje? [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.elektrisketches.lt/blog/vedybu-statistika-kiek-tuokiasi-poru-per-vienerius-metus/>>.
44. *Vidutinis susituokusiųjų amžius, tuokiantis pirmą kartą, Vidutinis susituokusiųjų amžius.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=4fb6c000-a950-4417-bab6-9673fddec43e>>.
45. *80 proc. žmonių Lietuvoje pradeda gyventi nesusituokę.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/tag/kohabitacija>>.
46. RAMELIENĖ, Raimonda. *Dar vienas bandymas įteisinti partnerystę.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuvoje/dar-vienas-bandymas-iteisinti-partneryste/199152>>.
47. *Partnerystės Įstatymas: Konservatoriai Prieš, Socdemai Už, Liberalams Nerūpi.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tja.lt/index.php/lt/naujienos/260-partnerysts-statymas-konservatoriai-prie-socdemai-u-liberalams-nerpi>>.
48. Lietuvos Respublikos Seimo Kanceliarijos Teisės Departamentas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projekto.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=411240&p_query=&p_tr2=2>.
49. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir Teisėtvarkos Komitetas. *Išvada dėl preliminarus įvertinimo ar Lietuvos Respublikos partnerystės (bendros gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projektas (XIP -3687) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai.* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą:

- <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=412905&p_query=&p_tr2=2>.
50. BNS. *Seimui teikiamas įstatymas dėl partnerystės Vyriausybė neklausė dvasininkų*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/seimui-teikiamame-istatyme-del-partnerystes-vyriausybe-neklause-dvasininku.d?id=68387858>>.
51. ŠVARAITĖ, Izabelė. *Prof. V. Mizaras: partnerystės instituto nebuvimas –socialiai neteisinga situacija*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://naujienos.vu.lt/pokalbiai/prof-v-mizaras-partnerystes-instituto-nebuvimas-socialiai-neteisinga-situacija/>>.
52. MIZARAS, Vytautas. *V. Mizaras. Dar kartą apie (gėjų) santuokas, arba kas yra šeima*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vmizaras-dar-karta-apie-geju-santuokas-arba-kas-yra-seima.d?id=39216101>>.
53. SHEIWE, Kristen. *Is it “grossly unfair” if a husband has to pay maintenance to his separated wife who has a close relationship with a homosexual man?* [interaktyvus]. p. 1. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://static1.squarespace.com/static/56330ad3e4b0733dcc0c8495/t/56b980e85559868f233c5a7f/1454997736556/GLJ_Vol_03_No_09_Scheiwe.pdf>.
54. ROAGNA, Ivana. *Protecting the right to respect for private and family life under the European Convention on Human Rights*. [interaktyvus]. p. 12. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.coe.int/t/dgi/hr-natimplement/Source/documentation/hb11_privatelife_en.pdf>.
55. Veidas.lt *Lietuva išgyvena šeimos sampratos lūžį*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.veidas.lt/lietuva-isgyvena-seimos-sampratos-luzi>>.
56. ŠEDBARAS, Stasys. *Kas yra ir kas nėra šeima Konstitucijoje ir argumentuose*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/ringas/politics/s-sedbaras-kas-yra-ir-kas-nera-seima-konstitucijoje-ir-argumentuose.d?id=65092419>>.
57. ELTA. *Seimas pritarė siūlymui Konstitucijoje apibrėžti, kad šeima sukuriama sudarius santuoką*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/seimas-pritare-siulymui-konstitucijoje-apibrezti-kad-seima-sukuriama-sudarius-santuoka-1112840/>>.

58. ELTA. *Vyriausybė neapsisprendžia, ką vadinti šeima*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuvos-naujienos/vyriausybe-neapsisprendzia-ka-vadinti-seima-1185716/>>.
59. MICKEVIČIŪTĖ, Sandra. *Homoseksualų teisės Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/law/teisininko-komentaras-homoseksualu-teises-europos-zmogaus-teisiu-teismo-praktikoje.d?id=54944077>>.
60. *Recognition of same sex unions in Europe*.. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://en.wikipedia.org/wiki/Recognition_of_same-sex_unions_in_Europe>.
61. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencija. [interaktyvus]. p. 8. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://nvoprograma.lt/uploads/EUROPOS%20C5%BDMOGAUS%20TEISI%C5%B2%20IR%20PAGRINDINI%C5%B2%20LAISVI%C5%B2%20APSAUGOS%20KONVENCIJA.pdf>>.
62. WARDLE, D., Lynn. *The Attack On Marriage As The Union Of A Man An A Woman*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://law.und.edu/_files/docs/ndlr/pdf/issues/83/4/83ndlr1365.pdf>.
63. *Same – sex marriage*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.government.nl/topics/family-law/contents/same-sex-marriage>>.
64. FRANCE 24. *French constitutional court approves gay – marriage bill*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.france24.com/en/20130517-france-constitutional-court-council-approves-gay-marriage-bill>>.
65. BNS. *Referendume Airijos piliečiai pritarė tos pačios lyties porų santuokoms*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/referendume-airijos-pilieciai-pritare-tos-pacios-lyties-poru-santuokoms-57-505100>>.
66. ASSOCIATED PRESS. *Croatians vote to ban gay marriage*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.theguardian.com/world/2013/dec/01/croatia-vote-ban-gay-marriage-referendum>>.

67. BNS. *Kroatija referendumė atmetė gėjų santuokas*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Pasaulis/kroatija-referendume-atmete-geju-santuokas/168653>>.
68. LŽ. *Slovėnija pasirinko tradicinę šeimos sampratą*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Pasaulis/slovenija-pasirinko-tradicine-seimos-samprata/214833>>.
69. ECHR, *human rights – rights of same-sex couples*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://media.leidenuniv.nl/legacy/echr-schalk-kopf.pdf>>.
70. *Vallianatos and Others v. Greece: What is in there for Lithuania*. . [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://strasbourgoobservers.com/2014/01/13/vallianatos-and-others-v-greece-what-is-in-there-for-lithuania/>>.
71. BNS. *Nauja Strasbūro teismo praktika dėl homoseksualių porų aktuali Lietuvai, sako teisininkė*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bns.lt/topic/1912/news/48003757/>>.
72. AFP, BNS, LRYTAS.LT. *JAV teismas: gėjų santuokos – teisėtos visose valstijose*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://pasaulis.lrytas.lt/ivykiai/jav-teismas-geju-santuokos-teisetos-visose-valstijose.htm>>.
73. HAWK, Le. *Ar Vakarų civilizacija – etalonas pasauliui?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/pilietis/voxpopuli/ar-vakaru-civilizacija-etalonas-pasauliui.d?id=62322667>>.
74. *Obergefell v. Hodges – Case Brief Summary*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lawnix.com/cases/obergefell-hodges.html>>.
75. SINICA, Vytautas. *Homoseksualių klausimas abipus Atlanto: teismai valdo, politikai bijo*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tiesos.lt/index.php/tinklarastis/straipsnis/vytautas-sinica.-homoseksualu-klausimas-abipus-atlanto-teismai-valdo-politi>>.
76. *Obergefell v. Hodges – Case Summary*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oyez.org/cases/2014/14-556>>.
77. GACEK, Christopher. *Basic Facts About The Defense on Marriage Act*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.frc.org/onepagers/basic-facts-about-the-defense-of-marriage-act>>.

78. *United States v. Windsor*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.oyez.org/cases/2012/12-307>>.
79. *Convention on the Law Applicable to Matrimonial Property Regimes*. [interaktyvus]. 3 straipsnis. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://assets.hcch.net/docs/3fccda38-481c-4bf1-b41b-b07fc5346654.pdf>>.
80. *Same-sex marriage in the United States*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://en.wikipedia.org/wiki/Same-sex_marriage_in_the_United_States>.
81. MARTINY, Dieter. *Is Unification of Family Law Feasible or Even Desirable?* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1612157>.
82. Lietuvos Respublikos Seimo Kanceliarijos Teisės Departamentas. *Išvada dėl Lietuvos Respublikos partnerystės (bendro gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projekto*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=411240&p_query=&p_tr2=2>.
83. Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir Teisėtvarkos Komitetas. *Išvada dėl preliminaraus įvertinimo ar Lietuvos Respublikos partnerystės (bendros gyvenimo neįregistravus santuokos) įstatymo projektas (XIP -3687) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=412905&p_query=&p_tr2=2>
84. *Seimo posėdis Nr. 417, Balsavimo rezultatai*. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 25 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_sale.bals?p_bals_id=-2012>.

Teismų praktika

1. Lietuvos Teismų praktika

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3d. nutarimu Nr. X-1569 “Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo” patvirtintos valstybinės

- šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”. Nr. 21/2008.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. sausio 13 d. nutartis civilinėje byloje R.M.-Ž. Ir B. B. v. A. Ž., Nr. 3K-3-72-686/2016.
 3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. M.A.D., Nr. 3K-3-399/2011.

2. EŽTT praktika

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1979 m. birželio 13 d. sprendimas Marckx prieš Belgiją byloje, Nr. 6833/74;
2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1996 m. kovo 27 d. sprendimas Boughanemi prieš Prancūziją byloje, Nr. 22070/93;
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1988 m. gegužės 28 d. sprendimas Berrehab prieš Olandiją byloje, Nr. 10730/84;
4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1986 m. rugsėjo 26 d. sprendimas Rees prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 9532/81;
5. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 11 d. sprendimas Goodwin prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 28957/95;
6. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1981 m. rugsėjo 23 d. sprendimas Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 7525/76;
7. Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1983 m. gegužės 3 d. sprendimas X. and Y. prieš Jungtinę Karalystę byloje, Nr. 9369/8;
8. Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1992 m. gegužės 19d. sprendimas Kerkhoven and Hinke prieš Olandiją byloje, Nr. 15666/89;
9. Europos Žmogaus Teisių Teismas 2002 m. kovo 12 d. sprendimas Karner prieš Austriją byloje, Nr. 40016/98;
10. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2010 m. lapkričio 22 d. sprendimas Schalk and Kopf prieš Austriją byloje, Nr. 30141/04;
11. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. lapkričio 7 d. sprendimas Vallianatos and Others prieš Graikiją byloje, Nr. 29381/09 ir Nr. 32684/09;
12. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. spalio 21 d. sprendimas Oliari and Others prieš Italiją byloje, Nr. 18766/11 ir Nr. 36030/11;

3. Užsienio valstybių teismų praktika

1. Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų 1950 m. sprendimas Gammans v. Ekins. [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-02-06]. Prieiga per internetą: <<http://swarb.co.uk/gammans-v-ekins-ca-1950/>>.
2. Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų 2000 m. sprendimas Fitzpatrick prieš Sterling Housing Association Ltd [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-02-06]. Prieiga per internetą: <<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld199899/ldjudgmt/jd991028/fitz01.htm>>.
3. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 26 d. sprendimas Obergefell prieš Hodges [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-04-06]. Prieiga per internetą: <http://www.supremecourt.gov/opinions/14pdf/14-556_3204.pdf>.
4. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 26 d. sprendimas United States prieš Windsor [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-04-07]. Prieiga per internetą: <http://www.supremecourt.gov/opinions/12pdf/12-307_6j37.pdf>.
5. Vokietijos Federalinio Teismo 2002 m. kovo 20 d. sprendimas [interaktyvus]. [žiūrėta 2016-04-07]. Prieiga per internetą: <<http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/list.py?Gericht=bgh&Art=en&Datum=2002&Seite=71>>.

SANTRAUKA

Šiame magistro darbe nagrinėjama santuokos sampratos transformacija šiuolaikinėse kontinentinės bei bendrosios teisės šalyse. Lyginama istorinė bei moderni santuokos sąvoka, pagrindiniai jos pokyčiai. Įvertinamos priežastys lėmusios santuokos instituto svarbos mažėjimą bei registruotos partnerystės instituto populiarėjimą Europos valstybėse bei Jungtinėse Amerikos Valstijose. Atskleidžiamas šeimos ir santuokos sąvokų santykis. Atitinkamai, darbe atskleidžiama Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojama praktika, kurioje buvo kryptingai išplėsta tradicinės šeimos, grindžiamos heteroseksualios poros santuoka, sąvoka. Nagrinėjama santuokos instituto svarba Lietuvoje, pagrindinės priežastys lemiančios jo populiarumą. Analizuojama norminė teisinė bazė, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimas, atskleidžiamas šeimos ir santuokos sąvokų santykis mūsų šalyje. Analizuojamos pagrindinės priežastys lemiančios registruotos partnerystės instituto įteisinimo vilkinimą, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika išsprendžianti kohabituojančių porų turtinių santykių klausimus. Nagrinėjama tos pačios lyties asmenų santuokų įteisinimo problematika, egzistuojantys valstybių sprendimai šiuo klausimu. Lyginamuoju tyrimo metodu išanalizavus Europos Žmogaus Teisių Teismo formuojamą praktiką tos pačios lyties porų santykių reglamentavimo klausimu, išskiriamos pagrindinės priežastys, lemiančios skirtingą valstybių praktiką tos pačios lyties asmenų santuokų įteisinimo klausimu. Atliekant tyrimą papildomai analizuojama Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo praktika tos pačios lyties asmenų santuokų klausimu, jos įtaka ir svarba priimant sprendimus kitose valstybėse. Nagrinėjamas santuoką reglamentuojančios materialinės bei proceso teisės harmonizavimas bei gretinimas viršnacionaliniu lygiu, pasiekti rezultatai.

SUMMARY

This thesis examines the transformation of the concept of marriage in contemporary continental and common law countries. It also compares historical and modern concept of marriage and its main developments. What is more, this paper assesses the main reasons which influence the decrease of importance in institution of marriage and increase popularity of registered partnership institute in many European countries and United States of America. Furthermore, it reveals a family and marriage concepts ratio. Accordingly, the work explores the European Court of Human Rights practice, which has purposefully expanded notion of the traditional family, based on heterosexual couple's marriage concept. Additionally, this thesis investigates the present situation of the institution of marriage in Lithuania and the main reasons determining its popularity. This study analyzes Lithuanian legal and regulatory framework, the Constitutional Court's decisions, which disclosed supplementary concepts of marriage and family relations in our country. Additionally, it assesses the main reasons for determining the registered partnership institute validation delays, it also analyzes Lithuanian Supreme Court practice of cohabitating couples property relations. Furthermore, this study evaluates the validation problems of the same-sex marriages and existing national solutions on this issue. The practice of European Court of Human Rights which regulates the same-sex relations was analyzed using a comparative research method and it distinguishes the main reasons determining the difference between countries practices on the same-sex marriage legalization issue. Furthermore, this study analyzes the United States Supreme Court practice of same-sex marriages and the influence and the importance of the United States Supreme Court decisions in other countries. Finally, it investigates the present situation related to material and procedural law harmonization on the supranational level.